

**T.C.
IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SANAT BİLİMİ ANA BİLİM DALI
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİ PROGRAMI**

Talin GÜLEN SCHENK

**6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ SONRASI ANTAKYA'DA BİR
HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMA ÖNERİSİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Evangelia ŞARLAK**

İSTANBUL, Ağustos 2024

T.C.
İŐIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SANAT BİLİMİ ANA BİLİM DALI
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİ PROGRAMI

Talin GULEN SCHENK
(21GSKE5002)

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ SONRASI ANTAKYA'DA BİR
HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMA ÖNERİŐİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Evangelia ŞARLAK

İSTANBUL, Ağustos 2024

**T.C.
IŞIK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
SANAT BİLİMİ ANA BİLİM DALI
SANAT KURAMI VE ELEŞTİRİ PROGRAMI**

**Talin GÜLEN SCHENK
(21GSKE5002)**

**6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ SONRASI ANTAKYA'DA BİR HAFIZA
MEKÂNI OLUŞTURMA ÖNERİSİ**

Tezin Savunulduğu Tarih: 28.08.2024,

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Evangelia Şarlak/ Işık Üniversitesi

Diğer Jüri Üyeleri:

Dr. Öğr. Üyesi Ruhiye Onurel/ İstanbul Beykent Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özüm Hatipoğlu/ Işık Üniversitesi

İSTANBUL, Ağustos 2024

ÖZET

6 ŞUBAT 2023 DEPREMİ SONRASI ANTAKYA'DA BİR HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMA ÖNERİSİ

Depremler ve savaşlar gibi olaylar toplumları derinden etkiler; ancak bu olaylarda kaybolan kültürel miraslar ve yaşanan acılar zamanla unutulmamalıdır. Bu tür olayların kolektif hafızasının korunması, toplumların direnç kazanmalarına ve kültürel miraslarını koruyabilmelerine yardımcı olur. Hafıza mekânları ve bu mekânlarda sergilenen sanat eserleri, önemli olaylardan ders çıkarılmasına ve duyguların kolektif bir şekilde paylaşılmasına katkı sağlar. Bu çalışma, 6 Şubat 2023'te Türkiye'de meydana gelen depremin ardından kolektif hafızayı koruma ve toplumsal bütünlüğü pekiştirme yöntemlerini incelemektedir. Antakya'da depremi sanat yoluyla hatırlatmak amacıyla bir hafıza mekânı oluşturulması önerisi sunulmaktadır. Bu girişim, Antakya bölgesi ve çevresinde yaşanan derin acıların ve yok olan kültürel mirasın hatırlanmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu araştırmanın kapsamında, hafıza, bireysel hafıza ve kolektif hafıza kavramları tanımlanmaktadır. Yurtiçi ve yurtdışından örnek hafıza mekânları incelenmiş, benzer felaketler sonrasında oluşturulan hafıza mekânlarının nasıl işlediği, kolektif hafızayı nasıl şekillendirdiği ve bireyler üzerindeki etkileri ortaya konmuştur. Özellikle, 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, Weimar-Buchenwald Toplama Kampı Anıtı, Saraybosna Savaş Çocukluğu Müzesi, Tuna Nehri kıyısındaki Ayakkabılar Anıtı, Wenchuan Deprem Anıtı, Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anıt Müzesi ve Tayvan'daki 921 Deprem Müzesi önemli referans noktaları olarak değerlendirilmiştir. Yapılan saha çalışmaları ve sanat terapisi üzerine gerçekleştirilen atölye çalışmaları neticesinde bir hafıza mekânı kurma önerisi geliştirilmiştir. Önerilen hafıza mekânı, depremin yarattığı travmaları sanat aracılığıyla ifade etmeyi ve toplumsal dayanışmayı güçlendirmeyi

amaçlamaktadır. Ayrıca, etkileşimli hafıza mekânlarının, gelecekte nesillere geçmişin acılarını hatırlatırken, bu acıların tekrar yaşanmaması için önemli bir kaynak oluşturduğu vurgulanmıştır. Hafıza mekânlarının oluşturulmasında sanatın ve toplumsal katılımın anahtar rol oynadığı savunulmuştur. Bu çalışma, gelecekteki depremlere karşı dirençli bir toplumun gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hafıza, Hafıza Mekânı, Deprem, Unutma ve Hatırlama, Kolektif Hafıza

ABSTRACT

A PROPOSAL FOR CREATING A MEMORY SPACE IN ANTAKYA AFTER THE FEBRUARY 6, 2023 EARTHQUAKE

Events such as earthquakes and wars deeply affect societies; however, the cultural heritage lost and the pain experienced in these events should not be forgotten over time. Preserving the collective memory of such events helps societies become more resilient and protect their cultural heritage. Memory spaces and the artworks exhibited in these spaces contribute to learning from significant events and collectively sharing emotions. This study examines the methods of preserving collective memory and ensuring social cohesion in the aftermath of the February 6, 2023, earthquake in Turkey. It proposes the creation of a memory space in Antakya with the aim of commemorating the earthquake through art. This initiative seeks to contribute to the remembrance of the profound suffering and lost cultural heritage in the Antakya region and its surroundings.

Within the scope of this research, the concepts of memory, individual memory, and collective memory are defined. Examples of memory spaces from both domestic and international contexts are analyzed, revealing how these spaces function after similar disasters, how they shape collective memory, and their effects on individuals. Notable reference points include the 23.5 Hrant Dink Memory Site, the Weimar-Buchenwald Concentration Camp Memorial, the Sarajevo War Childhood Museum, the Shoes on the Danube Bank Memorial, the Wenchuan Earthquake Memorial, the Kesennuma City Memorial Museum of the Great East Japan Earthquake, and Taiwan's 921 Earthquake Museum. Based on fieldwork and art therapy workshops, a proposal for establishing a memory space has been developed. The proposed memory space aims to express

the traumas caused by the earthquake through art and to strengthen social solidarity. Furthermore, the importance of interactive memory spaces as crucial resources for reminding future generations of past suffering and preventing the recurrence of such tragedies is emphasized. The key role of art and community participation in the creation of memory spaces is advocated. This study ultimately aims to contribute to the development of a society resilient to future earthquakes.

Keywords: Memory, Memory Space, Earthquake, Forgetting and Remembering, Collective Memory

TEŞEKKÜR

Sanat Kuramı ve Eleştiri Y¼ksek Lisans eğitimim s¼resince değerli katkılarda bulunan, ders aldığım t¼m hocalarıma Ő¼kranlarımı sunarım. Tezimin her aşamasında sağladığı katkılar ve cesaretlendirmeleriyle bana yol g¼steren tez danıŐmanım Sayın Prof. Dr. Evangelia Őarлак'a en iŐten teŐekk¼rlerimi iletirim. Y¼ksek Lisans eğitimim boyunca ve tez s¼recinde yanımda olup, sevgi ve desteklerini esirgemeyen kıymetli aileme, ¼zellikle ablam Tanya'ya, kızlarım Maxi ve Paulina'ya sonsuz teŐekk¼rlerimi sunarım, iyi ki varsınız.

Talin G¼LEN SCHENK

İÇİNDEKİLER

	<u>SAYFA NO</u>
ONAY SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
BÖLÜM 1.....	1
1. GİRİŞ.....	1
BÖLÜM 2.....	7
2. HAFIZA: KAVRAMLAR, SÜREÇLER VE HAFIZA MEKÂNI.....	7
2.1 HAFIZA TANIMI.....	7
2.1.1 Kolektif Hafıza.....	9
2.1.2 Bireysel Hafıza.....	11
2.2 HAFIZA SÜREÇLERİ (HATIRLAMA UNUTMA).....	13
2.3 HAFIZA MEKÂNI.....	15
BÖLÜM 3.....	19
3. HAFIZA MEKÂNI YARATMA ETKİLERİ, ÖRNEKLEMELER VE SANATLA İLİŞKİSİ.....	19
3.1 HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMADA DOĞAL AFETLER (DEPREMLER), SAVAŞLAR, ZORUNLU GÖÇLER VE SİYASİ YAKLAŞIMLARIN ETKİLERİ.....	20
3.2 HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMADA DEPREMLERİN ETKİLERİ.....	22

3.3 HAFIZA MEKÂNI YARATIMINDA SANATIN ROLÜ VE ÖRNEKLER	23
3.3.1 Genel Hafıza Mekânları İncelemeleri	23
3.3.1.1 Hrant Dink 23,5 Hafıza Mekânı	24
3.3.1.2 Weimar-Buchenwald Toplama Kampı Hafıza Mekânı	27
3.3.1.3 Sarajevo War Childhood Museum- Savaşta Çocukluk Müzesi.....	31
3.3.1.4 Tuna Nehri Kıyısındaki Ayakkabılar Anıtı- Budapeşte	34
3.3.2 Deprem Hafıza Mekânı İncelemeleri	37
3.3.2.1 Wenchuan (Sichuan) Deprem Anıtı	37
3.3.2.2 Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anı Müzesi.....	39
3.3.2.3 921 Tayvan Deprem Müzesi.....	41
3.4 SANAT VE ÖRNEK İNCELEMELERDEKİ HAFIZA MEKÂNI İLİŞKİSİ	44
BÖLÜM 4	47
4. ANTAKYA: TARİHSEL GELİŞİM, DEPREMLER VE TOPLUMSAL HAFIZA	47
4.1 ANTAKYA’NIN TARİHÇESİ	47
4.2 TARİHSEL PERSPEKTİFTE ÖNEMLİ ANTAKYA DEPREMLERİ	52
4.2.1. M.S. 526 Antakya Depremi.....	53
4.2.2. 1157 Antakya Depremi.....	53
4.2.3. 1872 Antakya Depremi.....	54
4.3 06 ŞUBAT 2023 ANTAKYA DEPREMİ; BİR ANALİZ	55
4.4 DEPREM SONRASI KOLEKTİF HAFIZA	59
BÖLÜM 5	64
5. ANTAKYA’DA DEPREM HAFIZA MEKÂNI KURULUMU ÖNERİSİ	64
5.1 ANTAKYA DEPREM HAFIZA MEKÂNININ BÖLÜMLERİ	64
5.1.1 Giriş Bölümü: Anma Kapısı.....	66
5.1.2 Giriş Holü.....	69

5.1.3 Antakya'nın Tanıtıldığı Bölüm	71
5.1.3.1 Antakya Tarihi	71
5.1.3.2 Antakya'nın Zengin Gastronomi Mirası: Kültürel Çeşitliliğin Yansıması	72
5.1.4 Anı Koridoru	73
5.1.5 Antakya Hafıza Mekânı Haritası	77
5.1.6 Travma Odası: Deprem Anı ve Sonrasının Sanal Hafızası 79	
5.2 ANTAKYA DEPREM HAFIZA MEKÂNININ ETKİNLİKLERİ VE PROGRAMLAR	81
5.2.1 Sanal Konferanslar Bölümü	81
5.2.2 Eğitim ve Bilinçlendirme Alanı: KGHS Sistemi, İlk Yardım, Acil Durum Hazırlığı ve Travma Sonrası Destek Eğitimleri	83
5.2.2.1 Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi KGHS.....	83
5.2.2.2 İlk Yardım Eğitim Programı	85
5.2.2.3 Psikolojik İlk Yardım (PİY) Eğitimi	86
5.2.2.4 Acil Durum Hazırlığı Eğitimi	87
5.2.3 Sanat Terapisi Oturumları	88
5.2.4 Antakya Anma Bahçesi Sessizlik ve Meditasyon Alanı	90
5.2.5 Antakya Anıt Ağaçlar Projesi	93
SONUÇ VE ÖNERİLER	96
KAYNAKLAR	100
ÖZGEÇMİŞ	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1 Sarkis, Tuz ve Işık 2019, 23,5 Hrant Dink Hafıza Merkezi (Gülen Schenk, 2024).....	25
Şekil 3.2 Horst Hoheisel and Andreas Knitz, “Memorial to Memorial”, Buchenwald (Redaktion, 2017)	28
Şekil 3.3 Buchenwald Toplama Kampı'ndan Çıkarılan ve Sergilenen Eşyalar (Gülen Schenk, 2022).....	30
Şekil 3.4 Weimar Buchenwald Hafıza Mekânı (Gülen Schenk, 2022)	31
Şekil 3.5 Jasminko Halilovic, War Childhood Museum, 2017, Bosnia & Herzegovina (Muzej Ratnog Djetinjstva u Sarajevu, 2024)	32
Şekil 3.6 Jasminko Halilovic, War Childhood Museum, 2017, Bosnia & Herzegovina (Balyan, 2018)	33
Şekil 3.7 Can Togay & Gyula Pauer, 2005, Tuna Kıyısındaki Ayakkabılar (Amanoel, 2016)	35
Şekil 3.8 Wenchuan Deprem Anıtı, 2013 (Wenchuan Deprem Anıt Müzesi DKM İnşaat, 2023).....	39
Şekil 3.9 Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anı Müzesi, Hasarlı bina sergi alanı ve dış görünümü (Kesennuma City Memorial Museum, n.d.)	40
Şekil 3.10 Collapsed classrooms, are preserved at the 921 (Evans, 2013).....	42
Şekil 3.11 Earthquake uplift, are preserved at the 921 Earthquake Museum of Taiwan Deprem yükselmesi, 921 Taiwan Deprem Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. (Evans, 2013)	43
Şekil 4.1 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024).....	56
Şekil 4.2 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024).....	56
Şekil 4.3 V Vakfı Hatay'da "Cömert Dinleme Duygusal Destek Grupları" çalışmaları (Generous Listening Emotional Support Groups, n.d.).....	61
Şekil 4.4 Renan Koen, Mayıs 2024, Anne-Çocuk Müzik ve Sanat Terapisi, Hasat-Hatay (Gülen Schenk, 2024).....	63
Şekil 5.1 Tokyo Skytree, web sayfasından bir görüntü (Konishi, 2012).....	65

Şekil 5.2 Perslerin Faravar sembolü (“Faravahar,” 2021)	67
Şekil 5.3 MS 3. yüzyıla ait Psykheler Kayığı Mozaığı, Hatay Arkeoloji Müzesi (Bozoğlu, 2024).....	68
Şekil 5.4 Bizans Dönemine ait Döküm Tekniğinde Röliker Haç (Koçyiğit, 2018, s.8).....	68
Şekil 5.5 Şelçuklu Yıldızı Olarak da Tabir Edilen Yer Karosu (Geçen, 2019, s.48).....	69
Şekil 5.6 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı dijital ekran görseli (Hrant Dink Vakfı, n.d.)	70
Şekil 5.7 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024).....	74
Şekil 5.8 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024).....	74
Şekil 5.9 Zeytin Konağı (Defne) Deprem Sonrası Anı Köşesi (Gülen Schenk, 2024)	75
Şekil 5.10 Süheyla Er Karayılan, (Buse Ceren Gül, 2022).....	76
Şekil 5.11 Universal Studio Orlando, Deprem Simülasyonu (Edumag, n.d.) ..	80
Şekil 5.12 KGHS Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi (Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi, KGHS, n.d.).....	84
Şekil 5.13 Berlin’deki Avrupa’nın Katledilen Yahudileri Anısına Anıtı’ndan bir kesit (Polat, 2018)	90
Şekil 5.14 Berlin’deki Avrupa’nın Katledilen Yahudileri Anısına Anıtı’ndan bir kesit (Polat, 2018)	91
Şekil 5.15. Kassel 1982’den 2002’ye karşılaştırmalı fotoğraflar (https://7000-Eichen.de/Fileadmin/Resources/Public/Files/Informationsflyer.Pdf - n.d.)	94

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Depremler, sadece yer kabuğunun değil, insan yaşamının ve kültürel dokunun da derinlerdeki kırılma noktalarını ortaya çıkaran olaylardır. Depremin yıkıcı etkileri, fiziksel hasarın ötesine geçerek toplumsal hafızada derin izler bırakır. Bu izler doğrultusunda, hatırlamayı teşvik eden sanat eserlerine yer veren hafıza mekânları yaratılır. Hafıza mekânları kolektif hafızanın korunmasında önemli bir rol oynayan ve toplumların geçmişle yüzleşme, hatırlama ve unutma pratiklerini etkileyen yapılardır. Hafıza mekanlarının "in situ"¹ olarak, geçmişte travmatik olayların yaşandığı yerlerde kurulması, kolektif hafızanın canlanmasına katkıda bulunurken, bu mekanları anıt ve müzelerden farklı kılar; çünkü olayın geçtiği özgün alanlarda bireysel ve kolektif hafızayı doğrudan deneyimleme imkânı sunar. Hafıza mekânları, anıtlar ve müzelerle karşılaştırıldığında, toplumun kolektif belleğiyle sürekli etkileşim halinde olan, daha dinamik yapılar olarak karşımıza çıkar. Anıtlar, belirli bir olayı ya da kişiyi sabit bir şekilde anmak üzere inşa edilen, genellikle statik ve değişmeyen yapılardır. Müzeler ise geçmişin objelerini ve tarihsel olayları kronolojik bir biçimde sergileyen, zaman içinde çok fazla değişime uğramayan mekanlar olarak işlev görür. Hafıza mekânları ise, yalnızca geçmişi yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda o mekânın bulunduğu yerle ve toplumun hafızasıyla aktif olarak etkileşim kurar. Böylece, hafıza mekânları anıtlardan ve müzelerden farklı olarak, toplumsal değişimlere açık ve sürekli olarak yeniden inşa edilen mekânlar olarak öne çıkar.

"06 Şubat 2023, Antakya'da Deprem Hafıza Mekânı Oluşturma Önerisi" başlıklı bu çalışma, Antakya depreminin yıkıcı etkilerinin ardından toplumun hatırlama-unutma ve geçmişle yüzleşme konuları ile, hafıza mekânının

¹ "In situ," Latince kökenli bir terim olup, "yerinde" anlamına gelir. Bir olayın, yapının veya objenin, doğal ya da orijinal konumunda incelenmesini ifade eder

tasarımında dikkate alınması gereken faktörleri ortaya koyarak, gelecekteki afetlere karşı daha dirençli, kolektif hafızayı ve kültürel hafızayı korumayı destekleyen bir mekân yaratma önerisi sunar. Bu öneri, hafıza mekânlarının sanatsal ve tasarımsal yaklaşımlarını değerlendirerek, bu mekânlardaki anlatım ve anma pratiklerinin rolünü ve etkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Bu tez çalışması, Türkiye'de yaşanan doğal afetler, savaşlar, zorunlu göçler ve siyasi yaklaşımları içeren uluslararası standartlardaki hafıza mekanları üzerine yapılan araştırmalar ve literatür taramaları sonucunda sadece **(Bkz: Başlık No.3.3.1.1)** 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânının varlığı tespit edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti döneminde birçok anıt heykelin inşa edildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca, 06 Şubat 2023 depremi sonrasında Turizm Akademik Dergisi'nde yayımlanan "Hüzün Turizmi ve Doğal Afetler: Kahramanmaraş'ta Bir Deprem Anıt Müzesi Önerisi" başlıklı bir makale bulunmaktadır. Bu makale kapsamında, hüzün turizminin (dark tourism) 21. yüzyılda özellikle postmodern toplumlarda yaşanmış katliamlar, ölümler ve doğal afetler sonrasında görüldüğü ve hüzün turizmi hafıza mekanlarına yapılan ziyaretlerin turizm ekonomisine önemli katkılarda bulunduğu belirtilmiştir. Bununla birlikte, hüzün turizmi, özen ve saygı gerektiren olayların sansasyonel bir şekilde sunulmasına yol açabilir. Özellikle deprem bölgesi olan Antakya ve çevresinde henüz bir hafıza mekânı oluşturma çalışması yapılmamış olup, bu tez çalışması alandaki ilk öneriyi sunmaktadır. Bu tez, geçmişi hatırlama ve unutma, geçmişle yüzleşme ve gelecekteki olası depremlere karşı daha dirençli bir toplum yaratma bağlamında **(Bkz: Başlık No. 3)** hafıza mekanlarını ele almaktadır.

Bu tez altı ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmını oluşturan birinci bölüm; tezin amacını, kullanılan metodolojiyi, yararlanılan literatürü ve yapılan saha çalışmaları ile ilgili bilgileri içermektedir. İkinci bölümde, hafıza kavramı, kolektif ve bireysel hafıza, hatırlama/unutma ve hafıza mekânlarının sanatla etkileşimi incelenerek sanatın geçmişi anma ve geleceği şekillendirme gücü ile hafıza mekânlarının toplumsal direnç ve iyileşmedeki kritik rolü ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde, hafıza mekânlarının teorik temelleri, örneklem hafıza mekânları üzerinden incelemeler içerir. Ayrıca hafıza mekânı oluşturmada,

doğal afetlerin (depremlerin), savaşların, zorunlu göçlerin ve siyasi yaklaşımların etkileri değerlendirilerek, hafıza mekânlarının fiziksel özellikleri, tarihçeleri, işlevleri ve toplumsal etkileri üzerinde durulmuştur. İncelenen hafıza mekânları arasında anıtlar, müzeler, toplumsal etkinlik alanları ve kültürel miras alanları yer almaktadır. İncelenen örnekler Mugo Fridah'ın 'Sampling in Research' makalesinde detaylandırılan uygun örnekleme yöntemi (convenient sampling) kullanılarak seçilmiştir (Mugo, n.d., s.7). Uygun örnekleme, araştırmacının kolay erişim sağlayabildiği örneklem birimlerini seçme esasına dayanır. Bu yöntem, özellikle zaman veya kaynak kısıtlamalarının olduğu durumlarda, önceden belirlenmiş kriterlere uyan örneklem birimlerinden hızlı ve uygun bir şekilde veri toplama imkânı sunar. Bu yöntemle yapılan literatür taraması ve inceleme gezileri sonucunda, yurt içi ve yurt dışındaki hafıza mekânları arasında 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, Weimar-Buchenwald Toplama Kampı Hafıza Mekânı, Sarajevo War Childhood Museum (Sarajevo Savaşta Çocukluk Müzesi), Tuna Nehri kıyısındaki Ayakkabılar Anıtı (Budapeşte), Wenchuan (Sichuan) Deprem Anıtı, Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anı Müzesi ve Tayvan'daki 921 Deprem Müzesi önemli referans noktaları olarak belirlenmiştir. Her bir mekânın, toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiği ve travma sonrası iyileşme sürecine nasıl katkıda bulunduğu tartışılmıştır. Ayrıca, hafıza mekânları, birbiri ile ilişkili olan sanat ve hafıza mekânı üzerinden incelenecektir.

Dördüncü bölümde, tarihsel analizler, Antakya'nın önemli depremlerle olan deneyimleri ve bu felaketselere toplumsal yanıtı şekillendiren kolektif hafızayı ele alınmakta; Antakya'nın tarihi gelişimi, depremlerle olan ilişkisi ve bu ilişkinin kolektif hafıza üzerindeki etkileri incelenmektedir. Bu analiz, Antakya Deprem Hafıza Mekânının kurulum önerisinin işleyişi ve toplumla olan etkileşimini incelerken, mekânın teknolojik özellikleri, etkinlikleri ve programlarına dair ayrıntılarını sunmaktadır. Antakya'nın zengin tarihsel mirasının, deprem gibi doğal afetlerin getirdiği yıkımla nasıl şekillendiğine dair bir çerçeve çizilirken, 6 Şubat 2023 tarihindeki depremin etkileri ve toplumun bu olaya karşı verdiği tepkiler de ele alınmaktadır.

Beşinci bölümde, Antakya Deprem Hafıza Mekânı Oluşturma Önerisi, afet sonrası hatırlama-unutma dinamikleri ve geçmişle yüzleşme pratiklerine bir bakış açısı getirirken, depremle yitirilen can, mal ve kültürel mirasın anlamını ve önemini altını çizen bir platform olarak işlev görür. Antakya'da önerilen hafıza mekânı, deprem ve Antakya'nın tarihini öğretici ve interaktif alanlar, deprem mağdurlarının hikayeleri, dijital hafıza haritası ve gerçeklik teknikleriyle canlandırılan travma odası gibi bölümlerle ziyaretçilere sunmaktadır. Ayrıca, sanat terapi seansları, anma bahçesi ve doğanın iyileştirici gücünü simgeleyen anıt ağaçlar projesi ile depremle ilgili farkındalığı ve eğitimi artırmayı hedeflemektedir. Bu hafıza mekânı yalnızca geçmiş olayların hatırlatıcısı olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal büyüme ve öğrenme için katalizör görevi görmekte ve böylece gelecekteki afetlere karşı dirençli bir toplumun gelişimine nasıl katkıda bulunulabileceğini incelemektedir.

Değerlendirme ve sonuç içeren altıncı bölümünde, Antakya Deprem Hafıza Mekânı kurma önerisi, bireysel ve kolektif hafızanın birleştiği, geçmişi anlamlandırmaya ve geleceği şekillendirmeye yönelik bir kaynak olarak sunulmakta, ziyaretçilerin kişisel ve toplumsal tarihleriyle yüzleşmelerini ve ders çıkarmalarını sağlayan bir mekân olarak işlev görmektedir. Antakya Deprem Hafıza Mekânının kurulum önerisi ve işleyişi, deprem sonrası toplumsal iyileşmeye katkı sağlayacak model bir uygulama olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda gelecekteki çalışmalar için bir referans noktası oluşturmaktadır.

Bu çalışmada kullanılan metodoloji (Bölüm 2-5) literatür taraması, inceleme gezilerini ve saha çalışmalarını içerir. Literatür taraması teorik çerçeve kapsamında travma, hafıza mekânı, hafıza, bireysel ve kolektif hafıza kavramları üzerine kapsamlıdır. Bu bağlamda, Pierre Nora'nın 'Hafıza Mekânları,' Paul Ricoeur'un 'Hafıza, Tarih, Unutma,' ve Maurice Halbwachs'ın eserleri temel kaynaklar olarak değerlendirilmiş, ayrıca kaynakçada sunulan tematik ve konuyla ilgili diğer kaynaklar, makaleler ile ulusal ve uluslararası tezler ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu kaynaklar, çalışmanın temelini oluşturmakta ve ilgili literatürü kapsamlı bir şekilde incelemeye olanak sağlamaktadır.

Bu araştırma kapsamında yurtiçi ve yurtdışındaki bazı örnek hafıza mekânları ziyaret edilerek incelenmiştir. Bu incelemeler, benzer felaketler sonrası oluşturulan hafıza mekânlarının nasıl işlediğini, kolektif hafızayı nasıl şekillendirdiğini ve bireyler üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Yurtdışında ziyaret edilen hafıza mekânlarından Almanya'nın Weimar şehrinde bulunan **(Bkz: Başlık No. 3.3.1.2)** Buchenwald Hafıza Mekânı, II. Dünya Savaşı süresince Nazi Kampı olarak kullanılmıştır. Soykırımdan sağ kurtulanların ömür boyu travma dolu bir yaşam sürmesine neden olmuş bir mekânın sonradan hafıza mekânına çevrilmesi, kolektif hafızayı korumak ve gelecek nesillere aktarmak açısından önem taşır. İnceleme sırasında krematoryumların (cesetlerin yüksek ısılarda yakıldığı fırınlar), hafıza mekânının duygusal anlamda en etkileyici alanı olduğu söylenebilir. Berlin'de bulunan, sonradan inşa edilmiş olan Holokost Anıtı günlük yaşamın dinamikleri arasında, insanların sıkça uğradığı, farklı boyutlardaki blok yapılar üzerinde dinlenen bir alan olarak değerlendirilebilir. Buchenwald'de krematoryumlar ölümün kokusunu hatırlatırken, Berlin'deki Holokost Anıtı geçmiş acı ve travmalarla birlikte geleceğe umut taşıyan anıtlar olarak değerlendirilmektedir. Türkiye'de **(Bkz: Başlık No. 3.3.1.1)** 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânının kuruluş süreci incelendiğinde, uluslararası hafıza mekânlarıyla iş birliği içinde bulunulduğu, uzun süreli inceleme ve gözlem gezileri gerçekleştirildiği, Hrant Dink'in hatrasına önem veren ve mücadelesine katılan farklı toplumsal gruplardan bireylerin katılımıyla interaktif bir süreç yürütüldüğü görülmektedir. 23,5 Hrant Dink hafıza mekânı ziyareti sırasında, Hrant Dink'in sesinden yayınlanmış röportajlar, haberler, katıldığı televizyon programları, Agos gazete arşivi, yaratıcı yöntemlerle izleyiciye anlatılmaktadır. 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânının kurulum sürecinde, uzmanlarla gerçekleştirilen görüşmeler ve diyalog toplantılarının sonucunda eğitim ve ziyaretçi programları geliştirilmiş ve sunulmaktadır. 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânları Atölyesine katılım, 06 Şubat Antakya Deprem Hafıza Mekânı Kurulum Önerisine katkı sağlamıştır. Ayrıca, 2023 yılında Arkhe Şirince'de düzenlenen Toplumsal Hafıza Kampı eğitimlerine katılım, teorik çalışmalara, literatür taramasına yardımcı olmuştur.

06 Şubat 2023 depreminin ardından Antakya'da, geçmiş depremler ve hafıza mekânlarının rolü üzerine yapılan araştırmalar kapsamında, Mayıs 2024 tarihinde Antakya'da gerçekleştirilen saha çalışması ve sanat terapisi bağlamında m¼zik terapisi çalışmalarına katılım ile Antakya'daki insanların deprem sırasında ve sonrasında yaşadıkları deneyimler ve bu s¼reteki etkiler incelenmiştir. Saha çalışmasında, hafıza mekânları olarak belirlenen alanlarda yapılan gözlemler ve anı koridoru ziyareti sırasında yakınlarını kaybeden katılımcılarla yapılan görüşmeler yer almakta ve bu çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular analiz edilmekte ve öneriler sunulmaktadır.

Tez çalışmasında izlenen yol, 6 Şubat 2023 Antakya depremleri üzerine yapılan gözlem ve araştırmaların yanında, ilgili literat¼r¼n kapsamlı bir şekilde incelenmesi ile elde edilen veriler temel alınarak Antakya Deprem Sonrası Bir Hafıza Mekânı Oluşturulma Önerisi için, eylem planları geliştirilmesidir.

BÖLÜM 2

2. HAFIZA: KAVRAMLAR, SÜREÇLER ve HAFIZA MEKÂNI

Bu bölümde, hafızanın bireysel ve kolektif boyutları incelenerek bu kavramların bireyler ve toplumlar için önemi vurgulanmıştır. Bireysel hafıza, deneyimlerin ve bilgilerin kodlanıp saklanması, gerektiğinde geri çağrılmasını sağlayan bir süreç olarak tanımlanmıştır. Hafızanın işleyişinde bilincin rolünün önemi, bilgilerin anlamlı bir biçimde depolanmasını ve hatırlanmasını sağlamasından kaynaklanmaktadır. Kolektif hafıza ise, toplumların kimliğini şekillendiren, ortak düşünce ve hedefleri bir araya getiren bir unsur olarak ele alınmıştır. Maurice Halbwachs'ın görüşleriyle, kolektif hafızanın sosyal değişimlerden etkilenebileceği ve tarih yazımında sıkça başvurulan bir kaynak olduğu açıklanmıştır (Halbwachs, 2019).

Unutma, hafızanın doğal bir parçası olarak kabul edilmiştir ve hem psikolojik hem de sosyal bağlamda önem taşıdığı belirtilmiştir. Paul Ricoeur'un ifadeleriyle, unutmanın bilinçli ya da bilinç dışı şekillerde ortaya çıkabileceği vurgulanmıştır (Ricoeur, 2017). Ayrıca, hafıza mekânlarının tarihsel olayların ve bireysel hikayelerin somut yansımalarını barındıran, toplumsal hafızanın canlı tutulmasını sağlayan önemli yerler olduğu anlatılmıştır. Bu mekânların, geçmişle bugün arasında köprü kurarak, tarih öğrenme ve anlama sürecimizin ayrılmaz bir parçası olarak işlev gördüğü ifade edilmiştir.

2.1 HAFIZA TANIMI

Hafıza, bireylerin geçmiş deneyimlerini ve öğrendiklerini kodlama, saklama ve gerektiğinde bu bilgileri geri çağırma kabiliyeti olarak tanımlanabilir (Ziylan, 2001, s.45). Bu süreç, bilgilerin beyinde nasıl depolandığı ve daha sonrasında nasıl kullanıldığına dair temel bir kavramdır. Hafızanın çalışma sistemi, dil anlama, öğrenme ve mantıksal düşünme gibi karmaşık bilişsel

işlevler için zorunlu olan bilgileri geçici olarak depolarken, işlenmesini sağlayan özelleşmiş bir beyin sistemi devreye girer. Bu sistem, bilginin kısa süreliğine tutulmasına ve çeşitli zihinsel işlemlerin gerçekleştirilmesine olanak tanıyan bir yapı olarak işlev görür (Bergson, 1997, s.168-170). Bu süreç, bireyin çevresini algılama, yeni bilgiler öğrenme ve mevcut bilgi birikimini etkin bir şekilde kullanma becerisini önemli ölçüde geliştirir. Hafızanın bu dinamik yapısının etkin bir biçimde çalışmasını sağlayan temel etkenlerden biri ise, bilincin sürekli katkı sağladığı zihinsel etkinliklerdir. Bilinç, hafızanın derinliklerinde saklı olan bilgilerin gün yüzüne çıkmasını ve bireyin yaşamındaki olaylara, deneyimlere ve öğrenmelere anlam katmasını sağlayan zihinsel bir köprü görevi görür (Bergson et al., 2005). Bu süreç, bilgiyi anlamlı bir bağlamda saklama ve gerektiğinde uygun ve verimli bir şekilde geri çağırma kapasitesi ile bireyin entelektüel büyümesine ve öğrenme süreçlerine katkıda bulunur. Bundan ötürü, hafıza yalnızca geçmiş anıları muhafaza etmekle sınırlı kalmaz, aynı zamanda bireyin kendini geliştirmesi ve çevresine uyum sağlaması açısından da hayati bir görev üstlenir (Eroğlu, 2012, s. 87).

Hafıza, dünyanın bize verdiği tanıdık duygu ve tarihsel varoluşumuzun canlanmasını sağlar. Hafıza, bilgiye ulaşmamızı sağlayan temel bir kaynak olarak akıl yürütme ve karar verme süreçleri için hayati önem taşır (Uslu, 2016, s. 44-45). Hafıza, yalnızca kodlama, depolama ve geri çağırma gibi teknik süreçlerle sınırlı bir zihinsel işlev olarak değerlendirilmemelidir (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s. 41-42). Çünkü, hafıza insan deneyiminin ve zihinsel etkinliklerin geniş bir yelpazesini kapsar. Hafıza, geçmiş olaylarla doğrudan ve açık bir bağ kurulan, varsayımlara dayanmayan, canlı etkileşimlerin yer aldığı ve bireysel tarih bilincinin canlandığı anlardan oluşur. Bu perspektife göre hafıza, deneyimlerin içeriği kadar, bu içeriğin kişisel anlamlandırma süreçleriyle bütünleştiği deneyimleme tarzıdır. Bu kavramsal çerçeve, hafızanın sadece geçmişe dair bilgilerin saklanması ve geri çağırılması olmadığını, aynı zamanda bu bilgilerin kişisel ve otobiyografik anlamlandırmalarla nasıl iç içe geçtiğini vurgular (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s. 41-42). Böylece, hafıza üzerine düşünürken, sadece nesnel bilgilerin ötesine geçerek, bu bilgilerin bireyin

kimliği ve yaşam öyküsü ile nasıl ilişkilendirildiğini de göz önünde bulundurmak gerekir. Bu anlayış, hem teorik çerçevede hafızanın daha derinlemesine incelenmesine imkân tanır, hem de pratikte, hafıza üzerine yürütölen çalışmalarda daha odaklı ve anlamlı yaklaşımlar geliştirilmesine yardımcı olur. Bu yaklaşım, hafızayı, deneyimlerin kişisel ve bağlamsal yönlerini dikkate alarak, çok boyutlu ve dinamik bir süreç olarak ele almayı ve anlamayı hedefler (Klein, 2015, s. 19-20). Hafıza, sadece bireysel bilgi öğrenme, depolama ve hatırlama süreçlerini kapsamaz aynı zamanda insan topluluklarının, ortak şemalarını oluşturan kolektif hafızaları da içerir (Biletska et al., 2014, s 94). Bir sonraki alt başlıklarda, kolektif hafıza ve bireysel hafıza kavramları incelenecektir.

2.1.1 Kolektif Hafıza

Kolektif hafıza kavramı 19. yüzyılın'ın ikinci yarısında *La Mémoire Collective/Kolektif Hafıza* eserinde ortaya çıkmış ve filozof, sosyolog Maurice Halbwachs tarafından 1925 yılında *Les cadres sociaux de la mémoire/Hafızanın Toplumsal Çerçeveleri* kitabıyla geliştirilmiştir (Halbwachs, 2019, s.9-10). Maurice Halbwachs'a göre kolektif hafızanın bir toplumda var olabilmesi için toplumu bir araya getiren toplulukların bilincinde oldukları ortak bir düşünce ve hedefleri olması zorunludur. Halbwachs, kolektif hafızayı insanlığın tarihsel gelişiminin tam merkezine yerleştirerek, disiplinin baskın anlayışında gerçek bir paradigma kayması başlatarak, tarihsel araştırmaya yenilikçi bir yaklaşım getiriyor. Kolektif hafızada meydana gelecek unutmalar veya farklı hatırlanmalar sosyal yönden meydana gelecek değişimlerin neden olabileceği durumlar ile açıklanmaktadır. Jan Assman ise Maurice Halbwachs'ın kolektif hafıza konusundaki düşüncelerinin çok sınırlandırıcı olduğunu düşünse de, kolektif hafızanın 3. veya 4. nesil sürdürülebilirliğinin olduğunu savunur (Hasanov, 2016). Günümüzde tarih metinlerinde kolektif hafıza veya onun tamamlayıcı karşılığı olan anlatı terimlerinin çok sık bahsedildiği tesadüflerden ibaret değildir. Bu durum, dil felsefesi ve edebi eleştirinin tarihe, özellikle de

entelektüel tarih alanına metodolojik etkisini yansıtmaktadır (Gedi & Elam, 1996, s. 30).

Kolektif hafıza ve tarih, insanların hafızasında önemli bir yer işgal eden olayların derlemesidir (Halbwachs, 2018). Ancak, okullarda öğretilen ve okutulan tarih, geçmiş olayların ve uzun yıllar boyunca yaşayan toplulukların bir parçası olan deneyimlere ve hatıralara derinlemesine nüfuz edemeyen öncelikler ve normlar çerçevesinde seçilir, karşılaştırılır ve kategorize edilir. Genellikle tarih geleneğinin sona erdiği ve kolektif hafızanın söndüğü ya da ayrıştığı noktada başlar (Özdemir & Danişmani, 2019, s.10.11). Hafıza var oldukça, bu hafızayı yazıya dökerek sabitlemek, hatta basit bir biçimde bile olsa kayıt altına almak gereksiz görünür. Ancak toplumların tarihlerini yazma ihtiyaçları, genellikle kişiler ve olaylar geçmişte kaldığında ve bu kolektif hafızalarda kalan bilgileri uzun süre muhafaza edecek tanıklar olmadığında ortaya çıkar. Bir dizi olay, bir grupta doğrudan karşılık bulmadığında ve sadece yeni toplulukların bireylerinin zihinlerinde kaldığında, bu anıları korumanın tek yolu, yazının kalıcılığına başvurarak yazılı tarihi oluşturmaktır (Halbwachs, 2018, s.76). Eğer hafızanın varlığını sürdürebilmesi için hatırlayan kişinin veya grubun hatıralarına sürekli geri dönebilmesi gerekiyorsa ve tarih ile geçmişteki tanık grupları veya aktörler arasında bir kopukluk varsa, tarih nasıl bir hafıza işlevi görebilir? Maurice Halbwachs bu soruya şöyle yanıt verir;

Elbette, tarihin nesnelere bir tanesi, tam olarak geçmiş ve bugün arasına bir köprü atmak ve kesintiye uğramış bu sürekliliği yeniden tesis etmek olabilir. Ancak, biz ivmeyi bugünde kazanmışken, bu dinamiği geçmişte kazanmış olan kolektif düşünce akımlarını yeniden nasıl inşa edebiliriz? Tarihçiler titiz bir çalışmayla, kesin biçimde kaybolduğu düşünülen büyük küçük bazı olguları bulabilir ve gün yüzüne çıkarabilir; özellikle de yayımlanmamış hatıraları keşfetme şansları varsa. Bununla birlikte, örneğin, Mémoires de Saint-Simon XIX'uncu yüzyılın başında yayımlandığında, 1830'daki Fransız toplumunun, XVII'nci yüzyılın sonuyla ve Rejans Dönemi'yle gerçek anlamda canlı ve doğrudan bir temas kurduğunu söyleyebilir miyiz? Bu gibi yayınların tek etkisi, yazan kişiden ve onun anlattığı kişilerden ne ölçüde uzak olduğumuzu anlamamızı sağlamaktır. Farklı yerlere dağılmış bazı bireylerin, bizi bu devirden ayıran engelleri yıkmak için bu okumaya çok fazla zaman ayırmış ve dikkat vermiş olmaları yeterli değildir. Bu şekilde algılanan bir tarih araştırması yalnızca birkaç

uzmanın işidir ve bununla beraber, Mémoires de Saint-Simon okurlarından oluşan bir topluluk da var olacak ve kalabalık bir kitleye ulaşmak için kesinlikle fazlaca sınırlı kalacaktır (Halbwachs, 2018, s.77).

2.1.2 Bireysel Hafıza

İçinde bulunduğumuz zaman dilimi, adeta uzun metrajlı bir filmi andırır; yaşamın çok yönlü ve dinamik sahneleri peş peşe sergilenir (deBotton, 2002, s.23). Bu süreçte, bireysel hafıza, bu geniş akış içerisinde seçici bir süzgeç işlevi görerek, bazı anları fotografik imgeler şeklinde muhafaza eder. Bu imgeler, geçmişle olan bağımızı pekiştirirken, aynı zamanda geleceğe dair beklentilerimizin şekillenmesine katkıda bulunur. Bu bağlamda seçilen imgeler, bireysel yaşam öyküsünün kurgulanmasında temel bir rol oynar (Yıldız, 2019, s. 94-95). Beklentiler ise, bu kurgunun ilerleyişine dair önemli ipuçları sunar. Dolayısıyla, Allan de Botton'un ifadesi ile hafıza ve beklentiler, bireyin yaşam filmi üzerinde hem arşivleme hem de senaryo yazımı görevlerini üstlenir. Bu dinamik etkileşim, seçilen imgeler aracılığıyla geleceğe yönelik bir yön tayin ederken, aynı zamanda mevcut anın kıymetini ve estetiğini bu imgelere bağlı olarak idrak etmeyi sağlar. Bu perspektif, hafıza mekânının, bireyin yaşam tecrübesi içindeki imgeleri nasıl seçip sakladığı ve bu imgelerin bireyin geleceğe dair beklentileri üzerindeki etkisi bağlamında önemli bir analiz alanı sunar (deBotton, 2002, s. 23).

Paul Ricoeur, bireysel hafıza niteliğini üç temel özellik üzerinden açıklar (Ricoeur, 2017, s. 115). İlk olarak, hafızanın öznel ve kişisel bir olgu olduğunu belirtir. Her bireyin hafızası kendine özgüdür ve başka birinin hafızasına aktarılamaz; bu da hafızanın tamamen bireysel bir mülkiyet modeli olduğunu gösterir. İkinci olarak, hafızanın geçmişle olan kökensel bağını vurgular. Aristoteles ve Augustinus'un da belirttiği gibi, hafıza, bireyin geçmişine dair izlenimleri kapsar ve bu geçmiş, kişinin kendi deneyimlerinden oluşur (Ketenci & Topuz, 2013, s. 12). Bu bağlamda, hafıza kişinin zamansal sürekliliğini ve kimlik duygusunu sağlar. Üçüncü olarak, hafızanın zamansal yönünü ele alır. Hafıza, zamanın akışı boyunca hem geçmişten geleceğe doğru ilerler hem de şimdiki zamanda geçmişe doğru bir geri dönüş sağlar (Ricoeur, 2017, s.115) .

Bu çift yönlü zamansal hareket, bireyin geçmiş deneyimlerini hatırlama ve geleceğe yönelik yönelme yeteneğini ifade eder. Bu özellikler, hafızanın bireyin kimliğini ve özdeşliğini oluşturmadaki rolünü pekiştirir.

Maurice Halbwachs'a göre, bireysel hafıza tamamen izole ve kapalı değildir. Bir insan, kendi anılarını hatırlamak için sıklıkla başkalarının anılarına başvurur, kendisi dışında var olan ve toplum tarafından onaylanmış referans noktalarına gider (Halbwachs, 2018, s.46-47). Ayrıca, bireysel hafızanın işleyişi, bireyin doğrudan kendisinden türemeyen ve çevresinden ödünç aldığı kelimeler ve fikirler olmadan mümkün değildir. Ancak, sadece belirli bir anda gördüğümüz, yaptığımız, hissettiğimiz ve düşündüğümüz şeyleri hatırlarız; yani hafızamız diğerlerinin hafızasıyla karışmaz. Hafızamız, mekânda ve zamanda oldukça dar bir şekilde sınırlanmıştır (Halbwachs, 2018, s.46-47). Kolektif hafıza da öyledir, ancak bu sınırlar aynı değildir; daha sıkışık ya da çok daha uzak olabilirler. Bir kişinin hayatı boyunca içinde yer aldığı ulusal grup, hatırladığını söylediği ama aslında sadece gazetelerden ya da olaylara doğrudan karışmış olanların tanıklıklarından bildiği bir dizi olayın tiyatrosudur denebilir (Yıldız, 2019, s.91). Bu olaylar, ülkenin hafızasında bir yer işgal eder ancak kişi bu olaylara bizzat tanık olmamıştır. Onları zihninde canlandırdığında, başkalarının hafızasına tamamen yerleşmek zorundadır, çünkü bu başkaları, kişinin kendi hafızasını tamamlamak ya da güçlendirmek için yanında olmasa da tekrar etmek istediklerinin tek kaynağıdır. Bu olaylar genellikle, kişi doğmadan önce meydana gelmiş eski olaylardır ve kişi bunları hiçbir şekilde hatırlamaz. Konuşarak ya da okuyarak zenginleştirebileceği tarihsel hatıralardan oluşan bir birikim taşır. Ancak bu, ödünç alınmış ve kişiye ait olmayan bir hafızadır (Halbwachs, 2018, s.46-47).

Bireysel hafıza hem bireylerin hem de toplulukların kimliklerini, geçmişleriyle olan ilişkilerini ve geleceklerine dair yönlerini şekillendiren, sürekli bir müzakere ve yeniden yapılandırma sürecidir. Bu süreç, sadece tarihsel olayların değil, aynı zamanda bu olayların nasıl hatırlanacağı ve anlatılacağı üzerine de yoğun bir etkileşim içindedir. Bu etkileşimler, bireysel ve kolektif

olarak sürekli bir dönüşüm ve gelişim içinde olan hafızanın dinamik doğasını vurgular.

2.2 HAFIZA SÜREÇLERİ (HATIRLAMA UNUTMA)

Paul Ricoeur, "Hafıza, Tarih ve Unutuş" kitabında, unutmayı hem derin hem de görünür boyutlarıyla tanımlar (Ricoeur, 2017, s 456-458). Derin boyutuyla unutma, bir yandan zamanla silinen izleri, diğer yandan "yedekte bekleyen unutuş" olarak adlandırdığı kalıcı izleri kapsar. Bu, bilinç dışında yedekte bekleyen izlerin yeniden hatırlanmasının mümkün olabileceği anlamına gelir. Görünür unutma ise, farklı unutuş tarzlarını barındırır; hafızanın engellenmesi, manipüle edilmesi ve ısmarlama unutuş olmak üzere üç şekilde ele alınır (Ricoeur, 2017, s 456-458). Bu unutuş tarzları, unutmanın nedenlerine dair de ipuçları sunar. Psikolojik, politik ve hukuki bağlamlarda görülen unutma gerek bilinçli gerek bilinç dışı bastırma gerek etkin gerek edilgen dayatmalar veya yarı etkin, yarı edilgen kaçınma izlemleri olarak ortaya çıkar (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s.28). Ricoeur, unutma bağlamında bağışlama konusunu da ele alır ve bağışlamayı, etkin olarak gerçekleştirilen bir unutma eylemi olarak tanımlar (Ricoeur, 2017, s.456-458).

“Hafıza-i beşer nisyan ile maluldür” insan hafızasının unutkanlık gibi bir kusuru olduğunu anlatan bu atasözü, Türkiye’de hafızalara kazınmıştır (Yılmaz, 2017, s. 7). Büyük üzüntüler ve kayıplar sürekli akılda tutulsaydı, yaşamın yükü ağır olurdu. Unutmak, insana hayat veren mekanizmalardan biri olarak kabul edilebilir. Unutmanın takdir edilmesi, hafızanın değersizleştirilmesi ya da geçmişin gözden kaçırılması anlamına gelmez. Aksine unutmanın hatırlama sürecindeki yerini ve anıları koruma kapasitesini tanımak anlamına gelir. Hatırlama ve unutma arasındaki dinamik, yaşamla ölüm arasındaki temel bağ andırır (Auge, 2019, s. 15). İnsanın biyolojik ve psikolojik yapısının bir özelliği olarak unutkanlık gösterse de yaşamın akışı içinde karşılaşılan bazı derin etkili olaylar ve deneyimler kişinin hafızasına öylesine işlenmiştir ki unutulmaları neredeyse imkansızdır. Bu tür deneyimler, bireyin yaşam öyküsünün dönüm

noktaları olabilir ve bireysel hafızanın ötesinde, bir topluluğun, hatta bir ulusun kolektif belleğine de işlenir. Kolektif hafızanın oluşum ve evriminde, toplulukların ortaklaşa yaşadıkları unutuş ve hatırlanış süreçleri, sadece bireysel değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dinamikler tarafından şekillendirilen çok katmanlı bir olgudur (Bedir & Tabakoğlu, 2021, 31-32).

Toplumlar, tarih boyunca meydana gelen olayları, belli başlı kişileri, önemli tarihleri ve anlamlı mekânları hatırlayarak, geçmişle bağlarını sürdürürler ve kimliklerini oluştururlar. Bu kolektif hatırlama süreci, resmî ideolojiler, devlet politikaları, eğitim sistemleri ve medya gibi araçlarla pekiştirilir (Akın & Arslan, 2014, s. 83). Bu yapılar, kolektif hafızanın neyi muhafaza edeceğini ve neyi dışlayacağını, neyi öne çıkarıp neyi gölgede bırakacağını belirleyen mekanizmalar olarak işlev görür. Dolayısıyla, resmi söylemler, ders kitapları, anma törenleri, belgeseller, haber yayınları ve popüler kültür ürünleri gibi araçlarla, toplumların anıları yönlendirilir ve şekillendirilir. Bu süreçlerde nelerin hatırlanacağı ve unutulacağı sıklıkla bir seçim meselesi olmaktan çıkıp, zihinler üzerinde bilinçli bir inşa faaliyeti haline gelir (Neyzi, 2011, s. 7-8). Buna öğrenilmiş hatırlama veya öğrenilmiş unutma denir, bunlar bireylerin bilinç dışında, toplumsal değerler, inançlar ve beklentiler doğrultusunda neyi önemsemeleri ve neyi göz ardı etmeleri gerektiğini belirleyen süreçlerdir (Yıldız, 2019, s.91-92). Örneğin, ulusal bayramlar ve anma günleri, toplumsal hafızanın canlı tutulmasında önemli rol oynayan olaylardır. Öte yandan, tarihin karanlık dönemlerine ilişkin olaylar bazen kasıtlı olarak unutulur veya göz ardı edilir. Bu tür seçici hafıza pratikleri, genellikle mevcut siyasi ve toplumsal yapıları korumak ve desteklemek için kullanılır (Yıldız, 2019, s.91-92).

Hafıza mekânlarında saklanan hikayeler, büyük tarihsel olayların içindeki bireysel yaşamların derinliklerine inerek kişileri otantik deneyimleriyle yüz yüze getirir (Karaköse, 2019). Geçmişin karanlık ve sıkıntılı anlarını, geleceğe dair ümitlerle harmanlayarak sunan bu mekânlar, insanlara yalnızca güç vermekle kalmaz, aynı zamanda cesaretlendirir ve ilham kaynağı olur. Hafıza mekânlarını ziyaret etmek, geçmişin sadece acılarını değil, aynı zamanda dayanıklılığın ve

direncin öykülerini de keşfetmeyi sağlar. Bu mekânlar, yıkımın ve kederin yanı sıra, yeniden doğuşun ve iyileşmenin izlerini de barındırır (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s.29-30). Zaman zaman bir ulusun veya toplumun en karanlık günlerini hatırlatan bu alanlar, aynı zamanda onların nasıl bir araya geldiğini, yeniden nasıl inşa ettiklerini ve acılarından nasıl güç bulduklarını da gösterir. Her bir hafıza mekânı, tarihin tanıklığı altında, toplumsal hafızanın bir parçası olarak hizmet eder. Nayat Karaköse'ye göre hafıza mekânları, tarihin dönüm noktalarında yaşananları unutmamak ve gelecek nesillere aktarmak için özenle korunur ve sürdürülür (Karaköse, 2019). Hafıza mekânları, tarihin toplumsal dokusuna işlenen öykülerin yaşatıldığı yerler olarak, kültürel mirasın da birer simgesi haline gelmiştir. Bu mekânlar, belki de en çok, tarihin ve zamanın ötesine geçen insan hikayelerinin muhafızlarıdır. İnsan deneyiminin tüm zenginliğiyle, kişisel trajedilerden toplumsal zaferlere kadar geniş bir yelpazede yaşamışlıkları barındırır hafıza mekânlarındaki her bir nesne, olayların tanığı olarak, suskun ama güçlü bir ifadeyle geçmişi günümüze taşır (Yılmaz, 2017). Hafıza mekânları aynı zamanda toplumların kendilerini ifade etme biçimleridir. Bir şehrin ya da bir mahallenin kimliğini şekillendiren, orada yaşamış insanların ruhunu ve hikayelerini saklayan, tarihsel ve kültürel bir zenginliği temsil eder. Hafıza Mekânları, insanları toplumun belleğine bağlayan ve kim olduklarını anlamalarına yardımcı olan bağlar oluşturur (Karaköse, 2019).

2.3 HAFIZA MEKÂNI

Hafıza mekânları, sadece tarihsel olayları koruyan statik alanlar olmanın ötesinde, insanları adalet ve hakikat arayışına, karşılıklı anlayışın pekiştirilmesine ve detaylı araştırmalara yönlendiren dinamik arşivler olarak işlev görür (Evciman, 2022, s. 6). Bu mekânlar, toplumsal ve tarihsel makro hikayelerin yanı sıra bireylerin kişisel ve gerçek mikro hikayelerini de içerir. Ayrıca bireylerin yaşadıkları deneyimleri paylaştığı, geçmişin canlı tanıklıklarını barındırdığı ve tarihi olayların somut yansımalarını sergilediği yerlerdir. Hafıza mekânları aynı zamanda geçmişi sergileyerek geleceğe ışık

tutar (Nora, 2022). Burada yer alan nesnelere ve hikayeler, geçmişin sadece umutsuzluklarını ve acılarını değil, aynı zamanda geleceğe dair umutları da taşır. Bunlar, bireylerin yaşadıkları acılardan güç alarak direnç göstermelerini ve cesaretlenmelerini sağlayan, kolektif hafıza ve tarihsel sürekliliğin pekiştirildiği mekânlar olarak önem taşır (Karaköse, 2019). Ayrıca, bu mekânlar toplumun farklı kesimlerinin hikayelerine ev sahipliği yaparak, çeşitliliği ve çoksesliliği teşvik eder. Farklı bakış açılarını, deneyimleri ortaya koyarak, toplumsal empati ve anlayışın derinleşmesine katkıda bulunur. Bu tür mekânlar, geçmişin yanı sıra geleceğin de inşasında etkili olur. İnsanlar, hafıza mekânlarında sergilenen tarihsel belgeler ve kişisel eşyalar aracılığıyla, geçmişin izlerini sürer ve bu süreçte, bireysel ve toplumsal tarihlerini yeniden keşfederler (Oral, 2019, s. 61-62). Bu keşif yolculuğu hem bireylerin hem de toplumların geçmişleriyle yüzleşmelerine ve ondan dersler çıkarmalarına olanak tanır. Hafıza mekânları, bu bağlamda kolektif hafızanın ve tarihsel bilincin canlı tutulduğu, sürekli bir diyalog ve keşif alanları olarak fonksiyon görür. Bu mekânlar, geçmişin hikayelerini geleceğe taşıyan köprüler olarak, tarih öğrenme ve anlama sürecimizin ayrılmaz bir parçasıdır (Karaköse, 2019).

Pierre Nora'ya göre, bir hafıza mekânının temel varlık sebebi zamanı durdurmak, unutmayı önlemek, nesnelere durumunu belirlemek, ölümsüzleştirmektir (Nora, 2022, s.39). Aynı zamanda, soyut olanı en az göstergelerle en fazla anlamı kapsayacak şekilde somutlaştırmaktır. Bu mekânların sürekli ilgi görmesinin nedeni de budur. Hafıza mekânları, anlamlarının sürekli yeniden ortaya çıkması ve dallarının öngörülemez biçimlerde uzamasıyla sürekli bir dönüşüme açık olarak varlıklarını sürdürürler (Nora, 2022, s.39). Hafıza ve hafıza mekânı arasındaki ilişki ise sanatın zaman içerisindeki dönüşümüyle daha belirgin bir hale gelmiştir. Tarih boyunca sanat hem kişisel hem de toplumsal hafızanın kaydedicisi olarak önemli bir rol oynamış ve bu süreçte bilgi aktarıcılığı görevi üstlenmiştir. Sanat, bu işlevinden uzaklaştığında kendi doğasına odaklanmış, ancak günümüzde hafızanın doğrudan konusu haline gelmiştir (İpek, 2018, s.250-252). Modern sanat, sadece estetik kaygılarla sınırlı kalmayarak, geçmişi görünür kılmaya işlevini de

üstlenmiştir (Uçar, 2023, s.147). Hafıza mekânları, sanatın bu yeni rolünü somutlaştırarak, geçmişe dair izleri canlı tutan alanlar haline gelmiştir. Geleneksel sanat biçimlerinin yanı sıra arşivler, belgeler, fotoğraflar gibi materyaller, hafızayı koruma ve aktarma amacıyla sanat eserlerine dönüşmüştür. Böylece, sanat eserleri ve hafıza mekânları, bireylerin ve toplumların geçmişle bağlantı kurmasını sağlayan köprüler olarak işlev görmektedir. Bu dinamik, sanatın yalnızca güzellik ve estetikle değil, aynı zamanda anlam ve hafıza ile iç içe geçmiş yapısını da ortaya koymaktadır. Hafıza mekânları, sanatın tarihsel ve kültürel hafızanın korunmasında oynadığı kritik rolü pekiştirirken, geçmişin anlatılarının geleceğe taşınmasına da olanak tanır (İpek, 2018a, s. 255-256).

Hafıza mekânları, bireysel ve kolektif hafızanın kesişim noktasında yer alır (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s. 35-36). Kişisel anıların kolektif tarihle harmanlandığı ve öznel deneyimlerin objektif tarih karşısında anlam kazandığı buluşma noktalarıdır. Buralarda, bireylerin kendi hikayelerini daha geniş bir toplumsal ve tarihsel bağlam içinde konumlandırmalarına olanak tanınır. Aynı zamanda, hafıza mekânları, tarihin sessiz tanıkları olan ve zamanla yok olma tehdidi altında olan kültürel eserleri korumak için de çaba gösterir (Bedir & Tabakoğlu, 2021, s. 35-36). Hafıza mekânlarındaki her bir duvar, her bir taş, her bir eser, geçmişin sıkıntılarını ve acılarını, geleceğe dair umutlarıyla birleştirir, bu hikayeleri somutlaştıran objeleri sergiler ve insanlara güç ve ilham vermeyi amaçlar. Hafıza mekânları, birçok boyuta sahip, önemli buluşma yerleridir. Tarihin bir parçası olduklarından, tarih yazımında daima yer alırlar; tarih bu mekânlarla oluşur ve bu mekânların araçlarını, üretimini ve işleyişini konu alır. Aynı zamanda etnografik bir boyutu vardır; çünkü geleneğin sıcaklığıyla bağlı olunan alışkanlıklardan koparak, hafızanın haritası oluşturulur (Nora, 2022, s.10). Psikolojik boyutun da dikkate alınması gerekmektedir; bu bağlamda, bireyin kalabalık içindeki denkleğinin varsayılması ve bilinç dışı, sembolleştirme, sansür, transfer gibi bireysel düzlemde açıkça tanımlanmayan kavramların sosyal alana taşınması gerektiği öne sürülmektedir. Ayrıca siyasi bir boyutu da vardır; burada siyaset, gerçekliği değiştirmeye yönelik tüm güçleri ifade eder. Hafıza, mekânı aslında içeriğinden çok bir çerçevedir; bir strateji

bütünü olup, varlığından ziyade kullanılış biçimiyle değer kazanır (Nora, 2022, s. 9-10).

BÖLÜM 3

3. HAFIZA MEKÂNI YARATMA ETKİLERİ, ÖRNEKLEMELER VE SANATLA İLİŞKİSİ

Bu bölüm hafıza mekânlarının oluşumunda doğal afetler, savaşlar, zorunlu göçler ve siyasi yaklaşımların etkilerini inceleyerek bu mekânların toplumsal hafıza ve kültürel mirasın korunmasındaki rolünü vurgular. Bu bölümde, özellikle depremlerin, şehirlerin fiziksel ve toplumsal yapıları üzerindeki etkileri ve hafıza mekânlarının bu etkiler doğrultusunda nasıl şekillendiği detaylandırılır. Depremlerden sonra inşa edilen hafıza mekânlarının, toplumların travma sonrası iyileşme süreçlerini destekleyen, kayıpları hatırlatan ve gelecekteki felaketlere karşı dirençli olunmasını sağlayan anı ve eğitim alanları olarak hizmet ettiği vurgulanır. Savaşlar ve çatışmaların sadece fiziksel yapıları değil, aynı zamanda sosyal yapıları ve kültürel kimlikleri de tehdit ettiği belirtilirken, hafıza mekânlarının bu yıkıcı etkileri hafızalarda canlı tutma işlevi üstlendiği ifade edilir.

Bu bölümde ayrıca sanatın hafıza mekânlarıyla ilişkisi ele alınır. Sanatın, bu mekânları sadece anma yerleri olmaktan çıkararak, geçmişin derin izlerini keşfetme ve toplumsal diyalogu teşvik eden alanlar haline getirmede önemli bir rol oynadığı vurgulanır. Sanat, hafıza mekânlarında tarih ve anılarla etkileşime girerek, ziyaretçilere hafızalarını sorgulama ve geçmişi anlama fırsatı sunar. Bu süreç, hafıza mekânlarının daha geniş bir anlam kazanmasını sağlarken, toplumsal hafıza ve kültürel mirasın korunmasına yönelik çabaları derinleştirir. Sanat ve hafıza mekânlarının entegrasyonu, toplumların geçmişle yüzleşmesine, geleceğe dair umut ve anlam bulmasına katkıda bulunan dinamik bir süreç olarak sunulur.

3.1 HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMADA DOĞAL AFETLER (DEPREMLER), SAVAŞLAR, ZORUNLU GÖÇLER VE SİYASİ YAKLAŞIMLARIN ETKİLERİ

Dünyada gittikçe artan doğal afetler ve bunların yol açtığı zararlar, afet yönetimi stratejilerinin geliştirilmesi ve riskleri en aza indirme çabalarının kritik önem taşıdığını göstermektedir (Yeşildal, 2020, s.89-90). Artan doğal afetler, özellikle depremlere, yapılarda meydana gelen zararların azaltılması ihtiyacını gündeme getirmektedir. Bu durum, her alanda afetlere karşı dirençli altyapıların inşasını zorunlu kılmakta; şehir planlamalarından konut yapımına ve kamu çalışmalarına kadar her alanda yenilikçi mühendislik uygulamalarının ötesine geçmeyi ve beklenmedik durumları öngörerek afet sonrası hayatta kalma ve işlevselliği planlamayı gerektirmektedir (Kusumasari et al., 2010, s.440). Afet risk azaltma, yer seçiminden malzeme seçimine, tasarımdan inşaat yöntemlerine kadar inşaatın her aşamasına entegre edilmesi gereken bir süreçtir. Fiziksel olarak güçlü, aynı zamanda felaket anında sakinlerinin ihtiyaçlarına uyum sağlayabilen ve adapte olabilen mekânlar yaratmak hedeflenmelidir (Yeşildal, 2020, s. 90-91). Doğal afetler gerçekleşirken, çevre yapıların bu güçlere karşı direnç gösterebilmesi, bükülebilir ama yıkılmaz bir yapıda olması hayati önem taşır. Bu, sadece binaların ve altyapının mühendislik standartlarının yükseltilmesini değil, aynı zamanda insan hayatının ve mülkiyetin korunması için gerekli olan her türlü önlemi içerir. Yapıların esnekliğini sağlamak, doğal afetler karşısında toplumların dirençli olmasının temel taşlarından biridir ve bu, sürdürülebilir kalkınmanın ve afet risk yönetiminin ayrılmaz bir parçasıdır (Yeşildal, 2020, s. 90-91).

Risk azaltma faaliyetleri ve afet bilincinin artırılması, geçmiş olaylardan elde edilen bilgilerin kullanımını zorunlu kılmaktadır (Yücel, 2022, s. 30). Afetlerin etkilerinin yerinde gözlemlenebildiği bölgeler, bölge sakinlerine ve dışarıdan gelen ziyaretçilere önemli öğrenme fırsatları sunmaktadır. Afetle bağlantılı kalıntıların korunup sergilendiği hafıza mekânları, müzeler ve hasar görmüş yapılar gibi yerlerin korunması, gelecek nesiller için eğitim kaynağı

olarak hizmet etmeye devam etmelidir (Yücel, 2022, s. 30). Bu tür hafıza mekânlarının detaylı bir şekilde araştırılması ve sergilenme kriterlerinin belirlenmesi, gelecekteki risk azaltma ve afet yönetimi uygulamalarına rehberlik edecektir.

Aynı zamanda savaş ve çatışmaların acımasız doğası, yalnızca can kayıplarına ve sosyoekonomik yıkıma yol açmakla kalmaz, kültür mirasının korunmasına yönelik tehditler de oluşturur (Fidan & Ünal, 2016, s. 480). Bu tehditler fiziksel hasarlarla sınırlı kalmayıp, göçler, demografik değişimler ve sosyal yapıdaki dönüşümler yoluyla kültürel mirasın sürdürülebilirliğine de zarar vermektedir. Bu gibi durumlarda, beton ve taş yapılar kadar insan hafızası ve mirası da risk altındadır. Fiziksel altyapı üzerindeki yıkım, çatışmaların en görünür ve somut sonucudur. Tarihi binalar, anıtlar ve siteler, bu tür yıkımlardan doğrudan etkilenir ve bazen geri dönülemez zararlar görür. Buna ek olarak, savaş ve çatışmalar nedeniyle gerçekleşen göç dalgaları, kültürel mirasın korunması ve yönetiminde kritik rol oynayan toplulukların ve uzmanların azalmasına neden olur (Fidan & Ünal, 2016, s. 478-479). Yaşayan kültürün taşıyıcıları olarak görülen bu bireyler, yerel bilgi ve becerilerini beraberlerinde götürdüklerinde, geride kalan mirasın bakımı ve restorasyonu için gerekli yetkinlik ve bilgi birikimi de eksilir.

Tarihi yapıların bakımını ve restorasyonunu üstlenen uzmanların göçü veya ölümü, bu yapıların fiziksel ve kültürel onarımını daha da zorlaştırır (Fidan & Ünal, 2016, s. 484). Çünkü uzmanlar, bu alanların sadece mimari boyutunu değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel dinamiklerini de anlarlar. Onların kaybı, bu yapıların sadece fiziksel bütünlüğünü değil, aynı zamanda onların toplumsal ve tarihsel önemini de tehlikeye atar. Bu durum, savaş ve çatışma sonrası toplumların yeniden inşa çabalarında da büyük bir engel teşkil eder. Kültürel mirasın korunması ve aktarılması, toplumların kimlik ve tarih algısını güçlendirir ve gelecek nesillere aktarılacak değerlerin korunmasını sağlar. Bu nedenle özellikle savaş ve göç bölgelerinde hafıza mekânlarında kurgulanan kültürel mirasın korunması, sadece fiziki müdahaleleri değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel programları da içermelidir.

Bütün bu faktörler göz önüne alındığında, savaş ve çatışma koşullarında kültürel mirasın korunması, uluslararası toplumun öncelikli gündem maddelerinden biri olmalıdır (Fidan & Ünal, 2016, s. 478). UNESCO ve benzeri kuruluşlar tarafından yürütülen koruma çalışmaları, yerel toplulukların da katılımıyla desteklenmeli ve çatışma sonrası dönemde kültür mirasının korunmasına yönelik stratejiler geliştirilmelidir. Hafıza Mekânlarında kültür mirasının, insanlığın ortak hafızası olarak korunması, sadece tarihe saygının bir göstergesi değil, aynı zamanda bir toplumun geleceğe güvenle bakabilmesinin de temelini oluşturur.

3.2 HAFIZA MEKÂNI OLUŞTURMADA DEPREMLERİN ETKİLERİ

Doğal Afetler, kentlerin ve toplumların tarihinde çoğu zaman kırılma noktaları oluşturur, özellikle depremler, şehirlerin fiziksel dokusunu yıkarken, aynı zamanda kültürel hafızasına, kimliğine ve toplumsal yaşamına derin etkilerde bulunur (Marangoz & İzci, 2023, s.20). 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen deprem gibi büyük doğal felaketlerin ardından yaratılan hafıza mekânları, toplumsal iyileşme ve hafıza sürecinin önemli parçaları haline gelir. Bu mekânlar, yıkımın ve dayanıklılığın, acının ve toparlanmanın, geçmişin ve geleceğin somutlaştığı yerlerdir. Depremlerin hafıza mekânı yaratım sürecine genel etkilerini, özellikle Antakya örneği üzerinden ele alındığında, kentlerdeki yaşamın akışını değiştiren, toplumların kimliklerini sarsan ve gelecek nesillere aktarılacak kültürel mirasın şeklini dönüştüren etkilere sahip olduğu görülmektedir (Güler, 2023). Bu etkiler, hem fiziksel mekânların yıkımı ve değişimi hem de sosyal ve kültürel bağlamda yaşanan dönüşümleri kapsar. Hafıza mekânları, bu dönüşümün somut göstergeleri olarak, toplumların travmalarla yüzleşme, onları anlamlandırma ve tarihi bir perspektifle kaydetme şekillerini yansıtır.

06 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’de gerçekleşen ve Antakya’yı da etkisi altına alan deprem, şehrin tarihini ve kültürel kimliğini oluşturan yapılara zarar vermiş, pek çok insanın yaşamı üzerinde kalıcı izler bırakmıştır (Kentel, 2024,

s.9). Depremi ardından, yıkılan yapıların, hasar gören eserlerin restorasyonu ve yeniden inşası, hafıza mekânlarının korunmasını ve toplumsal hafızanın canlı tutulmasını zorunlu kılmıştır. Yıkılan her bina, sadece bir yaşam alanının kaybını değil, aynı zamanda bir toplumun kolektif hafızasındaki bir parçanın yitirilmesini de simgeler (Bozkurt, 2023). Yaşanan depremler sonrası, restorasyon ve yeniden yapılanma süreci, yalnızca fiziksel yapılara yönelik değil, aynı zamanda toplumsal bağları, anıları ve kimlikleri onarmaya yönelik bir çaba olmalıdır. Bu, özünde, bir kentin kültürel dokusunu ve toplumsal yapısını yeniden yapılandırmak anlamına da gelir. Yitirilen hafıza mekânlarını korumak ve yeniden canlandırmak için toplumlar bir araya gelir. Depremler sonrasında oluşturulan yeni hafıza mekânları da felaketin anlamının ve etkisinin toplum içindeki yansımaları oluşturur (Keskin, 2014, s.26-27). Hafıza Mekânları, anıtlar ve müzeler, yıkımın ve yeniden doğuşun öykülerini anlatan mekânlar olarak, kentin kimliğinin yeniden inşa edilmesine katkı sağlar.

Öte yandan, hafıza mekânlarının yeniden inşası veya restorasyonu, kolektif hafıza ve bireysel hafıza inşası için bir fırsat olarak görülebilir (Vural, 2023). Kentsel dönüşüm projeleri, yıkılan bölgelerin sadece fiziksel değil, aynı zamanda sosyal, kültürel ve sanatsal olarak da canlandırılmasını sağlar.

3.3 HAFIZA MEKÂNI YARATIMINDA SANATIN ROLÜ VE ÖRNEKLER

3.3.1 Genel Hafıza Mekânları İncelemeleri

Hafıza mekânları, toplumsal travma, tarihsel olaylar ve kültürel dönüşümlerin kolektif hafızada yaşatılması için büyük önem taşımaktadır. Bu mekânlar, yalnızca belirli bir olay veya dönemle sınırlı kalmayıp, ziyaretçilerine geçmişle yüzleşme, anma ve eğitim fırsatları sunmaktadır. Genel hafıza mekânları arasında örnek olarak verilen mekânlar hem buldukları konumlar hem de taşıdıkları tarihsel ve kültürel değerler nedeniyle erişilebilirlik ve analiz açısından öne çıkmaktadır.

İstanbul'daki 23.5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, Hrant Dink'in anısını yaşatırken, toplumsal barış ve insan hakları konularında farkındalık yaratmaktadır (Yılmaz, 2017). Bu mekân hem yerel halk hem de uluslararası ziyaretçiler için kolayca ulaşılabilir bir konumda bulunmakta ve çeşitli etkinlikler aracılığıyla toplumun farklı kesimlerini bir araya getirmektedir. Weimar-Buchenwald Toplama Kampı Hafıza Mekânı, Nazi döneminin karanlık yüzünü gözler önüne seren önemli bir tarihsel alandır. Weimar yakınlarındaki bu kamp, Holokost'un dehşetini ve insanlık dışı uygulamaları belgeleyerek, ziyaretçilerine bu trajik dönemi derinlemesine anlama ve empati kurma imkânı sunmaktadır. Bu mekânın tarihsel önemi ve erişilebilir konumu, onu hafıza çalışmaları için kritik bir nokta haline getirmektedir. Sarajevo War Childhood Museum, Bosna Savaşı sırasında çocukların yaşadığı travmatik deneyimleri belgeleyen eşsiz bir müzedir (Öktem, 2018, s. 87-88). Sarajevo'nun merkezi bir konumunda yer alan bu müze, savaşın çocuklar üzerindeki etkilerini gözler önüne sererek, savaşın korkunç yüzünü unutturmamayı amaçlamaktadır. Müzenin interaktif sergileri ve kişisel hikâyeler, ziyaretçilerin savaşın insan yaşamı üzerindeki kalıcı etkilerini anlamalarına yardımcı olmaktadır. Budapeşte'deki Tuna Nehri Kıyısındaki Ayakkabılar Anıtı, Holokost sırasında Yahudilerin katledilmesini anan dokunaklı bir anıttır (Yılmaz, 2017, s. 54-55). Tuna Nehri kıyısında yer alan bu anıt, demirden yapılmış ayakkabılarla ziyaretçilerini geçmişle yüzleşmeye davet eder. Hem yerel halk hem de turistler tarafından yoğun ilgi gören bu anıt, hafıza mekânlarının toplumlar arası barış ve anlayışın geliştirilmesindeki rolünü vurgulamaktadır.

3.3.1.1 Hrant Dink 23,5 Hafıza Mekânı

İstanbul'da bulunan 23.5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, gazeteci Hrant Dink'in 19 Ocak 2007 tarihinde suikasta uğramasının ardından oluşan kolektif bir hatırlama ve yansıma ihtiyacından doğmuştur (Yılmaz, 2017). Bu hafıza mekânı, Dink'in yaşamına ve ideallerine adanmış bir anıt olmanın yanı sıra, umut ve diyalogun bir sembolü olarak, zor zamanlarda bile hafızanın devamlılığının ve kültürlerarası bir arada yaşamanın mümkün olduğunu temsil eder (23,5 Hrant

Dink Hafıza Mekanı, n.d.). 23.5 Hrant Dink Hafıza Mekânı'nın merkezinde, hatırlama ve umudun birleşerek kültürlerin bir arada yaşaması, diyalogların gelişebilmesi ve özgür düşüncenin yer alabileceği bir süreklilik yaratma amacı yatmaktadır. Mekân sadece fiziksel bir alan olmanın ötesinde, zamanın aşındırıcı etkisine karşı hafızanın direncinin bir göstergesi ve gelecek nesillerin açık iletişim ve karşılıklı anlayışa katılımı için bir eylem çağrısıdır (Yılmaz, 2017).

Şekil 3.1 Sarkis, Tuz ve Işık 2019, 23,5 Hrant Dink Hafıza Merkezi (Gülen Schenk, 2024)

Sanatçı Sarkis'in 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı için gerçekleştirdiği **(Bkz: Şekil No.3.1)** Tuz ve Işık isimli düzenlemesi, derin manevi ve sembolik anlamlar taşıyan bir sanat eseridir. Tuz, insanlığın korunma ve arınma ihtiyacını vurgularken, ışık geleceğe dair umudu ve aydınlanmayı simgeler (Ugan, 2023). Bu enstalasyon, insanlığın hem manevi hem de maddi dünyada kendini koruma, arınma ve aydınlanma yolunda çaba göstermesi gerektiğini hatırlatır. Bu eser, Hrant Dink'in yaşamı boyunca savunduğu barış, adalet ve insan hakları konularında derin bir mesaj içerir ve izleyicilere, daha iyi bir dünya için umudu ve mücadeleyi hatırlatır (Zabunyan, 2020). Mekânın duvarlarını soyarak orijinal hallerine döndürmeyi ve bu süreçte ortaya çıkan çatlakları onarmayı içeren sanatsal müdahale ise tarihi hafızanın ve mekânın katmanlarını soymayı ve altında yatan hikayeleri, izleri ve yaraları ortaya çıkarmayı amaçlar. Sarkis'in bu

yaklaşımı, Kintsugi sanatından esinlenerek, kırıkların ve çatlakların altın veya gümüşle onarılmasını içerir, bu da zarar görmüş olanın değil, tamir edilen ve bu yolla yeni bir anlam kazananın güzelleştirilmesi fikrini vurgular (Kaniskan, 2018, s.163-164). Bu sanatsal ifade, Sarkis'in hafıza, tarih ve sanatın dönüştürücü gücüne dair düşüncelerini yansıtır. Aynı zamanda, ziyaretçilerin hafıza mekânın tarihi ve hafıza mekânın kendisinin hafızası ile etkileşim kurmasına olanak tanır. Gözlemciler için, hafıza mekânını dolaşırken yaşadıkları deneyimler, sadece geçmişi anlamakla kalmaz, aynı zamanda geleceği şekillendirmede geçmişin rolünü düşünmeye de teşvik eder (Zabunyan, 2020). Bu, hafızanın, sadece geçmişi saklamakla kalmayıp, aynı zamanda gelecekteki toplumsal ve kültürel anlayışlarımızı nasıl şekillendirebileceğinin bir örneğidir.

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı'nda edinilen izlenimler geçmişin yaralarını gizlemek yerine, onları onararak ve sergileyerek kutlamayı tercih eden bir anlayışın somut bir ifadesi olduğudur (Bianet Magazin, 2024). Hafıza mekânı ziyaretçilere, geçmişin izlerini ve toplumsal hafızanın parçalarını, onların yarattığı duygusal etki ve düşünsel derinlikle deneyimleme fırsatı sunuyor. Geçmişle yüzleşebilmek, ondan ders alma kapasitesini artırırken, aynı zamanda sanatın iyileştirici ve dönüştürücü gücünün altını çizmektedir. Çeşitli girişimler, sergiler ve programlar aracılığıyla 23.5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, Dink'in adalet, eşitlik ve ifade özgürlüğü için durduğu ideallerin aktif olarak teşvik edilmesini ve onun sesinin ziyaretçilere ilham vermeye devam etmesini amaçlar (23,5 Hrant Dink Hafıza Mekanı, n.d.). Bu amaçla hazırlanmış 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânınının 5. Kuruluş yıldönümünde 20 Nisan 2024 tarihinde Hafıza Panosu oluşturulmuştur. Bu pano, 1915 yılında tutuklanan Ermeni aydınların resimleri eklenerek ziyaretçilere, kaybettikleri kişilere dair duygularını, düşüncelerini ve fotoğraflarını paylaşma imkânı sunar. Ziyaretçiler, bu anma törenine kendi yazdıkları kartları veya fotoğrafları getirirler (Bianet Magazin, 2024). Bu etkinlik, bir hafta boyunca sürerek, katılımcılara anılarını ve duygularını paylaşma fırsatı yanında topluluk içinde bir dayanışma ve paylaşım ortamı yaratmayı amaçlamaktadır.

23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı, zor geçmişlere sahip hikayelerin paylaşıldığı ve saygı gördüğü bir ortamı teşvik ederek, Hafıza Mekânı sadece geçmişini hatırlayan değil, aynı zamanda bu hafızayı daha kapsayıcı ve empatik bir gelecek inşa etmek için bir temel taşı olarak kullanan bir toplum yetiştirmeyi amaçlar (Memorialize Turkey, 2019). Bir yaşayan arşiv olarak duran bu yer, bireysel ve kolektif hafızaların birleştiği, ziyaretçilerin geçmişi ve daha adil bir toplum şekillendirmede oynadıkları rolü yansıtılmalarını teşvik eden bir yerdir. 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı gerçeğin ve adaletin arayışında hafızanın önemini sürekli hatırlatır.

3.3.1.2 Weimar-Buchenwald Toplama Kampı Hafıza Mekânı

Hafıza mekânları, tarihi olayların izlerini taşıyan ve geçmişi günümüze taşımayı amaçlayan özel alanlardır (Yılmaz, 2017, s. 55). Bu mekânlar, toplumun kolektif belleğini şekillendiren olayların somut hatırlatıcıları olarak hizmet eder. Weimar Buchenwald'daki Anıt'a Karşı Anıt-Memorial to Memorial **(Bkz: Şekil No.3.2)** eseri, bu tür hafıza mekânlarının güçlü bir örneğini sunar (Hoheisel, 2012, s. 31). Horst Hoheisel ve Andreas Knitz tarafından yaratılan bu eser, Nazi toplama kamplarında gerçekleşen soykırımların anısını korur ve ziyaretçilere o dönemde yaşanan insanlık dışı olayların sıcaklığını ve varlığını hissettirme amacı güder (Yılmaz, 2017, s. 55).

Şekil 3.2 Horst Hoheisel and Andreas Knitz, “Memorial to Memorial”, Buchenwald (*Redaktion, 2017*)

Anıt'a Karşı Anıt-Memorial to Memorial, bir zamanlar insan dolu olan, ancak şimdi boşlukla yankılanan alanda, ziyaretçilerin geçmişte yaşananları hissetmeleri için özel bir sanatsal yöntem kullanılmıştır (Hoheisel, 2012, s. 31). Dikdörtgen metal levha, Buchenwald'da hayatını kaybedenlerin isimlerini ve milliyetlerini taşıyan bir anma objesi olarak karşımıza çıkar. İlk bakışta basit bir metal levha gibi görünen bu yapı, ziyaretçilere dokunduklarında 36,5 derece insan bedeni sıcaklığı hissi veren interaktif bir özellik barındırır (Hoheisel, 2012, s. 31). Bu özellik, katledilen insanların yokluğunu, onların bir zamanlar bu dünyada yaşadıklarının sıcak ve dokunulabilir bir kanıtı olarak ziyaretçilere sunar. Anıt'ın bu özelliği, ziyaretçilere sadece tarihi bir olayı anımsatmakla kalmaz, aynı zamanda olayın bıraktığı duygusal ve fiziksel izleri de somutlaştırır. Anıtın sunduğu 36,5 derecelik sıcaklık, olayların acımasızlığı ve kayıpların büyüklüğüne rağmen insan hayatının sıcaklığını ve değerini simgeler (Hoheisel, 2012, s. 31). Böyle bir sanat eseri, tarihi anlatmasının yanı sıra, yaşanan katliam ve travmalara empati kurmayı ve bu tür trajedilerin tekrar yaşanmaması için bilinçlenmeyi hedefler.

Anıt'a Karşı Anıt eseri, bireylerin ve toplumların tarihsel olaylardan çıkardığı derslerin ve duyguların paylaşılmasında bir köprü işlevi görür

(Hoheisel, 2012, s. 31). Ziyaretçiler, tarihle yüzleşirken kendi iç dünyalarına da bir yolculuk yaparlar ve bu deneyim, sadece bireysel değil, aynı zamanda kolektif bir hafıza oluşturulmasına yardımcı olur. Bu eser, geçmişin sadece okunan bir hikâye olmadığını, hissedilen ve tecrübe edilen bir gerçek olduğunu hatırlatır. Bu sayede, afetlerin ve insan eliyle yapılan yıkımların sadece rakamlardan ve istatistiklerden ibaret olmadığını, gerçek insanların yaşamlarını ve hikayelerini içerdiğinin anlaşılmasını sağlar. Bu tür hafıza mekânları ve sanat eserleri, tarihin derinliklerinden gelen mesajları çağımıza taşımanın yanı sıra, gelecek nesillere aktarılması gereken önemli dersler ve anılar sunar (Yılmaz, 2017, s. 55). Geçmişin karanlık zamanlarını hatırlamak ve onlardan alınacak derslerle daha aydınlık bir gelecek inşa etmek için, bu tür anıtların varlığı ve korunması hayati önem taşır.

Buchenwald Toplama Kampı'ndan çıkarılan ve sergilenen eşyalar, ziyaretçilere bellek ve gerçekliğin somut ve görsel bir boyutunu sunmaktadır (Hoheisel, 2012, s. 31). Bu objeler, tutukluları yalnızca isimler veya numaralar olarak değil; her birinin benzersiz yaşamlarını, öykülerini ve mücadelelerini anımsatır. Kampın topraklarından kazılarak çıkarılan ve yaşam izleri taşıyan bu nesnelere, belleğin somutlaştırılabileceğini ve hakikatin asla tamamen yok olmayacağını ispatlar. Öğrenciler ve gönüllüler tarafından yapılan kazı çalışmaları geçmişin silinmediğini, belleğin bölünemez bir bütün olduğunu gösterir. Buchenwald'da sergilenen, kamp kurbanları veya tutukluları tarafından bir zamanlar kullanılmış çeşitli objeler, hafıza mekânlarının zenginliğini ve çeşitliliğini ziyaretçilere aktarmada önemli bir rol oynar (Yılmaz, 2017, s. 39-40). Shakespeare'in On İkinci Gece oyununun sahnelenmesi için kullanılan kostümler, tutukluların buluntu malzemelerden oluşturdukları satranç takımları, gibi nesnelere (Bkz: Şekil No.3.3), kişisel direniş ve yaratıcılığın sembolleridir.

Şekil 3.3 Buchenwald Toplama Kampı'ndan Çıkarılan ve Sergilenen Eşyalar (Gülen Schenk, 2022)

Bu hafıza alanlarında sergilenen objeler, ziyaretçilere geçmişin acılarını, direnişi ve hayatta kalma çabasını hatırlatırken, farklı yerlerde yaşayan insanlara umutsuzluk ve çaresizlik hissinden sıyrılma ilhamı verir (Huysen, 2003, s.105). Andreas Huysen'in de ifade ettiği gibi, geçmişin belleği, umut ve direnişi içeren gelecek vizyonumuzun bir parçası olup, bize farklı bir gelecek düşü kurma olanağı sağlar.

Şekil 3.4 Weimar Buchenwald Hafıza Mekânı (Gülen Schenk, 2022)

(Bkz: Şekil No. 3.4)'deki görselde, II. Dünya Savaşı sonrası aç mahkumların ilk bakımında kullanılan bazı temel malzemeleri göstermektedir. Özellikle, Amerika Birleşik Devletleri ordusu stoklarından sağlanan şekerli yoğunlaştırılmış süt, bu zor zamanlarda mahkumların beslenme ihtiyacını karşılamada hayati bir rol oynamıştır (Yılmaz, 2017, s. 39-40). Görülen teneke kutular, bu süreçte kullanılan orijinal malzemelerdir. Ayrıca, Buchenwald Hafıza Mekânı'nda bulunması bu tarihi bağlamı daha da derinleştirmektedir.

3.3.1.3 Sarajevo War Childhood Museum- Savaşta Çocukluk Müzesi

Toplumların yaşadığı mağduriyetler, vahşetler, travmalar gündeme gelmeden yazılı tarih, zafer edası ile kutlanır (Öktem, 2018, s. 87-88). Bunun yanında çoğunlukla yüzyıllardır, mağdur olan taraf yok edilmeye, susmaya, susturulmaya mecbur bırakılmış ve insanlık tarihinde yaşanan adaletsizliklerin tanıkları tarafından müdahale edilmemesi sonraki nesilleri düşündürmüştür. Buna tarihin en yakın döneminde hepimizin yaşarken tanık olduğu 1992-95 yılları arasında süren Bosna savaşı sırasında Saraybosna kuşatma ve katliamını

örnek verilebilir (Öktem, 2018, s. 87-88). Bu savaş Yugoslav Sosyalist Federal Cumhuriyeti'nin dağılması ile son buldu.

Şekil 3.5 Jasminko Halilovic, War Childhood Museum, 2017, Bosnia & Herzegovina (Muzej Ratnog Djetinjstva u Sarajevu, 2024)

Savaşta Çocukluk Müzesi, Bosna-Hersek'in başkenti Saraybosna'da yer alan ve 1992-1995 yılları arasındaki Bosna Savaşı sırasında çocuklar tarafından yaşanan deneyimlere odaklanan bir hafıza mekânıdır (**Bkz: Şekil No.3.5**). Savaşta Çocukluk Müzesi adını, Jasminko Halilovic'in 2013 yılında yayınladığı kitaptan almıştır (Balyan, 2018). Bu kitap, Bosna Savaşı sırasında Saraybosna'da çocukluklarını geçiren insanların anılarından oluşan bir mozaiktir. 2010 yılında Jasminko Halilovic sosyal media üzerinden başlattığı bir çağrı üzerine, binlerce kişinin etkileyici hikayelerinden oluşan çok güçlü bir tanıklık arşivi meydana gelmiştir (Balyan, 2018).

Şekil 3.6 Jasminko Halilovic, War Childhood Museum, 2017, Bosnia & Herzegovina (Balyan, 2018)

Bu özel müze, savaşın çocuklar üzerindeki etkilerini belgeleyerek, tarihi bir perspektif sunmanın yanı sıra, gelecek nesillere savaşın maliyetini aktarmanın bir yolu olarak hizmet eder (Balyan, 2018). Müze, çocukların gözünden savaşın gerçekliklerini ve etkilerini yansıtan kişisel eşyalar, mektuplar, fotoğraflar ve diğer önemli hatıraları sergileyerek ziyaretçilerine güçlü ve duygusal bir deneyim sunar (**Bkz: Şekil No.3.6**). Savaşın ortasında çocukluk geçirmenin karmaşıklığını ve derin etkilerini gözler önüne sermek amacıyla kurulan bu müze, savaşın soğuk ve soyut istatistiklerinin ötesine geçerek, kişisel hikayeler ve anekdotlar aracılığıyla savaşın insan yüzünü gösterir. Savaşta Çocukluk Müzesi aynı zamanda, savaşın travmatik etkilerinden kurtulma ve gelecekteki nesillerin travmatize edilmesini önleme amacı güden bir vizyona sahiptir. Eğitim programları, atölye çalışmaları ve topluluk projeleri yoluyla barış ve uzlaşmanın teşvik edilmesi, müzenin önemli bir parçasını oluşturur (Bounia & Hendrick, 2020, s.100).

Müzenin kuruluşu, savaş sırasında büyüyen bireylerin hikayelerini ve anılarını toplama ve bu anıları gelecek nesiller için koruma hayaline dayanır

(Balyan, 2018). Müze, savaşta çocuk olmanın ne anlama geldiğini anlamak ve bu deneyimlerden dersler çıkarmak isteyenler için dünyanın en büyük arşivini sunma hedefine sahiptir. Savaşta Çocukluk Müzesi'nin misyonu, toplanan materyalleri dijital ortama aktararak ve çeşitli medya kanalları aracılığıyla deneyimler sunarak, geniş bir kitleyi eğitmektir. Bu süreç, savaşın gerçekliklerini anlama ve bu tür trajedilerin tekrarını önleme konusunda toplumsal bilinci artırmayı amaçlar. Müze, ziyaretçilere savaşın acımasızlığını ve insan ruhunun direncini anlatan bir hafıza mekânı olarak hizmet etmekte ve savaşın izlerini silmeye yardımcı olmak için bireysel ve kolektif iyileşme sürecine katkıda bulunmaktadır. Savaşta Çocukluk Müzesi, Bosna'daki savaşın çocuklar üzerindeki etkisini dünyaya duyurmak ve savaşın getirdiği acıları paylaşmak için kurulan bir hafıza mekânıdır. Hafıza mekânı, çocukların savaş sırasında yaşadıkları mağduriyetlerden çok hayatta kalma hikayelerine odaklanmaktadır.

3.3.1.4 Tuna Nehri Kıyısındaki Ayakkabılar Anıtı- Budapeşte

Budapeşte'deki Tuna Nehri kıyısında yer alan Ayakkabılar Anıtı, İkinci Dünya Savaşı sırasında yaşanan trajik bir olayı anmak için tasarlanmıştır (Yılmaz, 2017, s. 54-55). 1944-1945 yılları arasında, Macaristan'da Nyilaskeresztes Arrow Cross-Oklu partisinin milisleri tarafından 800'ü Yahudi, toplam 3500 kişi nehre dönük, çıplak ayaklarına kadar soyundurulmuş ve kurşunlayarak öldürülmüşlerdir. Kurbanların cesetleri nehirde sürüklendiği için, sadece ayakkabıları geride kalmıştır. Bu anıt, o dönemde yaşanan acımasızlığı ve insanlık dışı muameleyi sembolize eden 60 çift demir ayakkabıdan oluşur (**Bkz: Şekil No.3.7**). O kıyıda yaşamını yitiren masum insanların hikayelerini temsil eden anıt Film yönetmeni Can Togay ve heykeltıraş Gyula Pauer tarafından tasarlanmıştır (Yılmaz, 2017, s. 54-55). Anıtın 2005 yılında açılışı, Budapeşte'ye yeni bir sembol katmış ve şehrin en etkileyici anma yapılarından birisi olmasını sağlamıştır. Bu yapı aynı zamanda, savaşın ne kadar yıkıcı ve insan yaşamının ne denli hassas olduğu üzerine ziyaretçilerin düşünmesini teşvik

ederken, geçmiş olayların daima hatırlanması gerektiği mesajını verir (Kurt, n.d.).

Şekil 3.7 Can Togay & Gyula Pauer, 2005, *Tuna Kıyısındaki Ayakkabılar* (Amanoel, 2016)

Anıt, sadece tarihsel bir olayı değil, aynı zamanda varoluşsal bir derinliği de simgelemektedir. Martin Heidegger'in felsefesinde önemli bir yer tutan varlık ve hakikat kavramları üzerinden düşünüldüğünde, Ayakkabılar Anıtı'nın varoluşsal bir yankı uyandırdığı görülür (Tokat, 2014, s. 18). Heidegger, varlığın ve hakikatin ancak 'olay' ve 'oluş' tarzında, varoluşun temel dinamiklerinin anlaşılmasıyla ortaya çıkabileceğini vurgular (Heidegger, 1993). Bu perspektiften bakıldığında, Ayakkabılar Anıtı, savaşın getirdiği yıkımı ve insan hayatının kırılmasını, varoluşsal bir olayın ve oluşun somut bir temsili olarak sunar. Heidegger'e göre, sanat eserleri hakikati ifşa eder ve varoluşsal gerçekliklerle karşılaşmamızı sağlar (Tokat, 2014, s. 18). Bu çerçevede, Ayakkabılar Anıtı'nı bir sanat eseri olarak yeniden yorumlamak, eserin sadece tarihi bir anı temsil etmediğini, aynı zamanda varoluşsal bir hakikati de açığa

çıkardığını anlamamıza yardımcı olur. Sanat, Heidegger'in dediği gibi, bir 'olayın' ortaya çıkışını ve bir 'oluşun' gerçekleşmesini sağlayarak, bize varlığın derinliklerine dair yeni yollar sunar (Heidegger, 1993, 205). Ayakkabılar Anıtı, izleyicilere sadece geçmişte yaşanan bir trajediyi hatırlatmakla kalmaz, aynı zamanda insan varoluşunun temel sorularıyla yüzleşme fırsatı verir: Acı, kayıp ve ölüm karşısında insanlık nasıl anlam bulabilir? Zulüm ve vahşet anlarında insan ruhu nasıl direnç gösterir? Ayakkabılar Anıtı üzerinden yürütülen bu varoluşsal ve estetik tartışma; sanatın ve anmanın, bireyin dünyadaki yerini ve yaşamın anlamını sorgulamasına nasıl yardımcı olabileceğini gösterir. Anıt, tarihi bir olayı anmanın ötesinde, izleyicileri insan varoluşunun kırılganlığı ve gücü üzerine düşünmeye ve Heidegger'in işaret ettiği gibi, varlığın ve hakikatin derinliklerine ulaşmaya davet eder (Tokat, 2014, s. 18). Bu, sanatın insan deneyimini dönüştürme gücünün ve tarihsel olayların varoluşsal anlamlarının yeniden değerlendirilmesinin bir örneğidir.

Ayakkabılar Anıtı, kişiye kayıp ve hatırlamanın, direniş ve umudun, insan varoluşunun ayrılmaz parçaları olduğunu hatırlatır (Sevinç, 2019, s. 13-15). Bu anıt, tarihin karanlık dönemlerinde yaşanan insanlık dışı eylemlerin yalnızca geçmişin bir parçası olmadığını, aynı zamanda bugünün ve geleceğin de bir uyarısı olduğunu vurgular. Heidegger'in varlığa ve hakikate dair düşünceleri çerçevesinde, Ayakkabılar Anıtı varoluşsal sorumluluğu düşündürür: Geçmiş hatırlamak ve ondan dersler çıkarmak, geleceği daha bilinçli ve insan merkezli olarak şekillendirmek bu sorumlulukların arasında sayılabilir. Sanat eserinin yeniden yorumlanması, Heidegger'in "sanatın hakikati ortaya çıkarma" işlevine yeni bir boyut kazandırır (Tokat, 2014, s. 18). Ayakkabılar Anıtı, somut bir tarihî olayın ötesinde, insan deneyiminin ve duyarlılığının evrensel bir ifadesi olarak görülebilir. Bu bağlamda, anıtın sunduğu hakikat, insanların zulme uğramasının ve insan hayatının hiçe sayılmasının kabul edilemez olduğudur. Bu hakikat, tüm zamanlar ve mekânlar için geçerli olan evrensel bir değer yargısını temsil eder (Sevinç, 2019, s. 13-15). Anıt, aynı zamanda kurbanlar ve hayatta kalanlar, geçmiş ve gelecek, acı ve umut arasındaki farklı ilişkiler çerçevesinde de yeniden yorumlanabilir. Bu çeşitlilik, anıtın yalnızca tarihî bir belge

olmadığını, aynı zamanda yaşayan, soluk alan ve sürekli olarak yeni anlamlar üreten bir sanat eseri olduğunu gösterir. Heidegger'in vurguladığı gibi, sanat, varoluşsal soruları ve insan deneyimini şekillendiren dinamikleri ortaya çıkarır ve bu süreçte bizleri varlığın daha derin katmanlarıyla yüzleştirir.

Sonuç olarak, Budapeşte'deki Ayakkabılar Anıtı, Heidegger'in felsefesindeki varlık, hakikat ve sanat üzerine düşüncelerle zengin bir diyalog kurar. Bu anıt, tarihî bir trajedinin anısını yaşatmanın ötesinde, insanlık durumunun evrensel sorularını sorgulayan bir meditasyon alanı sunar. Bu şekilde, Ayakkabılar Anıtı, tarih, sanat ve felsefe arasındaki sınırları aşan, bizi hem bireysel hem de kolektif olarak insan olmanın anlamı üzerine düşünmeye davet eden bir varoluşsal simge haline gelir.

3.3.2 Deprem Hafıza Mekânı İncelemeleri

Deprem hafıza mekânı, deprem sonrası yaşananları anmak, kayıpları hatırlamak ve depremlerden alınacak dersleri gelecek nesillere aktarmak amacıyla tasarlanan özel alanlar anlamına gelir. Bu tür mekânlar, genellikle depremin merkez üssüne yakın bölgelerde kurulur ve depremde hayatını kaybedenlerin anısına adanmıştır. Deprem hafıza mekânları, aynı zamanda toplumların travmayı işlemelerine, afetlere karşı daha dirençli hale gelmelerine ve afet risk yönetimi konusunda farkındalığı arttırmalarına yardımcı olabilir. Bu mekânlar, sanatsal ifade şekilleri, anıtlar, müzeler, bilgilendirici panolar gibi çeşitli biçimlerde olabilir ve genellikle eğitici programlar, seminerler ve topluluk etkinlikleri düzenlerler.

3.3.2.1 Wenchuan (Sichuan) Deprem Anıtı

12 Mayıs 2008 tarihinde Çin'in Wenchuan bölgesini de vuran Wenchuan Depremi (Sichuan Depremi olarak da bilinir) gerçekleşmiştir (Yılmaz, 2019, s. 2). Yaklaşık 70.000 kişinin yaşamını yitirmesine, 18.000 kişinin kaybolmasına yüzbinlerce kişinin yaranmasına neden olan Wenchuan Depremi'nin ülkenin son 30 yıldaki en yıkıcı büyüklükteki deprem olduğu bilinmektedir (Bilgiç, 2016).

Çin hükümeti, Wenchuan bölgesindeki depremin merkezinde, felakette yaşamını yitirenleri anmak amacıyla bir Hafıza Mekânı kurgulama ve deprem anıtı inşa edilmesi görevini Tongji Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'ne vermiştir (Yılmaz, 2019, s. 2). Mimar Cai Yongjie'nin tasarladığı Wenchuan Deprem Anıtı'nın tasarımının ana fikri depremin yol açtığı yıkımı ve kayıpları simgeler. Tasarımın merkezinde, dramatik bir biçimde huzurlu bir yeşil alanı ikiye bölen ve depremin yer yüzeyinde oluşturduğu yarık izlerini yansıtan bir kırık konsepti bulunmaktadır. Bu tasarlanmış çatlaklar, depremin fiziksel etkilerinin ötesinde, insan psikolojisi ve toplum üzerinde yarattığı derin yaraları da temsil etmektedir (*Earthquake Memorial in Sichuan - Earthquake Memorial in Sichuan*, n.d.). Müzenin mimarisi, çevreye uyum sağlayacak şekilde, yer altındaki yapıların üzerine eğimli yeşil çatıların eklenmesiyle dikkat çekici bir peyzajın parçası haline getirilmiştir. Müze ayrıca, olası depremlere karşı direnç gösterebilmek için geliştirilmiş bir anti-sismik sistemle donatılmıştır. Bu sistem, lastik şok emiciler kullanarak, deprem sırasında yapıya gelebilecek zararı minimuma indirgeyecek biçimde tasarlanmıştır. Kompleksin en dikkat çekici özelliklerinden biri, toprağı tutmak amacıyla derinlere kazılmış ve zamanla kendine özgü bir doku kazanmış büyük çelik levhalarla kaplanmış soyut çatlaklardır (Aydın, 2023). Bu materyal seçimi, doğal felaketlerin kaotik ve yıkıcı doğasını anımsatmak için bilinçli olarak yapılmıştır ve ziyaretçilere doğanın güçlerinin yanı sıra insan yapımı müdahalelerin zaman içinde nasıl değişim geçirdiğinin altını çizmektedir.

Şekil 3.8 Wenchuan Deprem Anıtı, 2013 (Wenchuan Deprem Anıt Müzesi | DKM İnşaat, 2023)

Genel olarak Wenchuan Deprem Anıtı, 2008 depreminden etkilenen insanların direncini ve toparlanma çabalarını güçlü bir şekilde simgelerken, aynı zamanda eğitim ve anma amacıyla hizmet veren önemli bir yer olarak öne çıkmaktadır (**Bkz: Şekil No.3.8**). Bu müze, ziyaretçilerine sadece geçmişte yaşananları hatırlatmakla kalmayıp, aynı zamanda bu deneyimlerin gelecekte nasıl benzer felaketlerin önlenmesine katkıda bulunabileceğini düşündürmeyi hedeflemektedir (*Earthquake Memorial in Sichuan - Earthquake Memorial in Sichuan*, n.d.). Depremin izlerini ve hafızasını koruyan bu hafıza mekânı, doğal afetler karşısında toplumların nasıl direnç gösterdiğini ve iyileştiğini gösteren canlı bir ders niteliğindedir.

3.3.2.2 Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anı Müzesi

"Ruins of the Great East Japan Earthquake Kesennuma City Memorial Museum", Büyük Doğu Japonya Depremi ve sonrasında meydana gelen tsunaminin etkilerine dair kapsamlı bir anlayış sunan, tarihi ve eğitici bir mekândır (Yücel, 2022, s. 2). 2011 yılında Japonya'nın Tohoku bölgesinde

gerçekleşen ve büyük bir yıkıma yol açan bu doğal afetler, dünya çapında dikkat çekmiştir. Müze, Kesennuma şehrinde bulunmakta ve deprem ile tsunami sonrasında bölgede yaşananları belgelemektedir. Müze, deprem ve tsunami sonrasındaki kurtarma çalışmalarını, yeniden yapılanma sürecini ve felaketin bölge üzerindeki uzun vadeli etkilerini sergileyerek, ziyaretçilere bu doğal afetlerin yıkıcı gücünü ve insan dayanıklılığının önemini hatırlatıyor (Yücel, 2022, s. 2). Bu tür bir anı müzesinin kurulması, felaketin getirdiği kayıpları anmanın yanı sıra, gelecekteki olası doğal afetlere daha iyi hazırlanabilmek için önemli dersler sunar.

Şekil 3.9 Büyük Doğu Japonya Depremi Kesennuma Şehri Anı Müzesi, Hasarlı bina sergi alanı ve dış görünümü (Kesennuma City Memorial Museum, *n.d.*)

Müzenin üç ana bölümünden ilkinde, deprem sırasında ve sonrasındaki kayıtlardan oluşan bir video filmi ve afet sonrası tüm yaşananların gösterildiği bir sergi alanı bulunmaktadır (Yücel, 2022, s. 2). İkinci bölümde ise eski Kesennuma Koyo Lisesi binası yer alır ve burada tsunami nedeniyle okulun içine girmiş araba (**Bkz: Şekil No.3.9**), tsunamiden dolayı su seviyesini gösteren işaretler ve tahliye alanı gibi unsurlar ziyaret edilebilir. Üçüncü bölümde ise deprem ve tsunaminin verdiği hasarlara, kayıp kişilerin kurtarılmasına ve sonrasındaki barınma alanlarına ait görüntüler izlenebilir (Yücel, 2022, s. 2). Ayrıca müzede felaketten kurtulanların anlattıkları, deprem ve tsunami sonrası iyileşme süreçlerinin de paylaşıldığı atölye ve eğitim alanları bulunmaktadır.

Müze, aynı zamanda, felaketten etkilenen insanların hikayelerine odaklanarak, kişisel deneyimler ve tanıklıklar aracılığıyla ziyaretçilere duygusal bir bağ kurma fırsatı verir. Bu hikayeler, deprem ve tsunaminin insan hayatı üzerindeki derin etkisini gözler önüne sererken, ziyaretçilere dayanışma ve topluluk ruhunun önemini hatırlatır. Ruins of the Great East Japan Earthquake Kesenuma City Memorial Museum gibi mekânlar, doğal afetler karşısında insanlığın karşılaştığı zorlukları ve üstesinden gelme çabalarını belgelemek için hayati öneme sahiptir. Bu tür müzeler, geçmişte yaşanan olaylardan ders çıkararak geleceğe yönelik önlemlerin alınmasına yardımcı olur ve doğal afetlere karşı farkındalığı artırır.

3.3.2.3 921 Tayvan Deprem Müzesi

21 Eylül 1999 tarihinde saat 1:47'de, Tayvan'ın merkezinde 7.3 büyüklüğünde şiddetli bir deprem meydana geldi. Bu deprem, son yüzyılda Tayvan'da yaşanan en büyük deprem felaketlerinden biri olarak hem can kaybına hem de maddi zararlara yol açtı. Taiwan Hükümeti, akademisyenler ve uzmanlar, bu felaketin ardından, toplumun deprem önleme ve afet müdahalesi konusunda bilinçlenmesinin önemini vurgulamak amacıyla bir dizi potansiyel yer arasından en uygun alanın belirlenmesi için çalışmalar başlattılar. Wufeng Kasabası'ndaki Kuangfu Ortaokulu Alanı, deprem sonrası arazi yapısını koruyan fay hatları, çöken okul binaları ve yükselmiş nehir yatakları gibi jeolojik özellikleri ile dikkat çekti ve en iyi korunmuş alan olarak seçildi. Bu alanın, ülke içindeki mevcut durumu anlatmak amacıyla restore edilerek korunması ve 921Tayvan Deprem Anıt Müzesi'nin inşa edilmesi planlandı. Müzenin temel amacı, depremin gerçekleştiği alanı koruma altına alarak, bu bölgenin tarihsel ve kültürel önemini muhafaza etmektir. Aynı zamanda, depremin tarihsel süreçlerini detaylı bir şekilde kaydederek, gelecekteki araştırma ve incelemeler için kapsamlı bir arşiv oluşturmak hedeflenmektedir. Bu bağlamda müze hem halka hem de eğitim kurumlarına yönelik olarak, deprem bilincini artırmak ve deprem sırasında hayatta kalma becerilerini geliştirmek amacıyla çeşitli eğitim

kaynakları ve programlar sunmaktadır. Böylece, toplumun deprem karşısında daha bilinçli ve hazırlıklı olmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Müze, anma ve eğitimin önemini vurgulamak için 13 Şubat 2001'de resmi olarak 921 Tayvan Deprem Müzesi olarak adlandırıldı (National Museum of Natural Science, 2008).

Şekil 3.10 Collapsed classrooms, are preserved at the 921 (Evans, 2013)

921 Tayvan Deprem Müzesi, depremin kalıntılarını gelecek nesiller için koruma arzusundan kaynaklanmıştır (Wang & Lin, 2014, s. 2-3). Bu kalıntılar arasında müzenin en dokunaklı sergisi olan "Hasar Görmüş Okul Binası" bulunmakta (**Bkz:Şekil No.3.10**). Bu yapı, felaketin yaşandığı anı detaylı bir şekilde belgeleyerek sergilemektedir. Müze ziyaretçileri, hasar görmüş çelik yapılar ve çatlamış betonlar aracılığıyla depremin gücüne tanık olabiliyorlar. Müze boyunca sergilenen panolar, etkili olan sismik güçler ve iyileşme ile yeniden yapılanma süreci hakkında detaylı bilgiler sunuyor (Wang & Lin, 2014, s. 2-3). Müzenin amacı, mikro sismik aktivite² hakkında daha derin bir anlayış

² Mikro sismik aktivite, yer kabuğunda meydana gelen doğal veya yapay kaynaklı titreşimlerin ve hareketlerin genel adıdır. Bu titreşimler genellikle depremler, volkanik

geliştirmek ve gelecekte olabilecek olaylar için farkındalık ve hazırlık teşvik etmektir. Müzenin yenilikçi özelliklerinden biri de korunan yapıların bütünlüğünü sürekli olarak değerlendiren Yapısal Sağlık İzleme sistemidir. Bu, sadece ziyaretçilerin güvenliğini sağlamakla kalmıyor, aynı zamanda modern mühendisliğin tarihi koruma ile nasıl keşişebileceğini de gösteriyor. Eğitim programları, simülasyonlar ve etkileşimli sergiler ziyaretçi deneyimini daha da zenginleştirerek, 921 Tayvan Deprem Müzesi'ni öğrenme ve düşünme yerine dönüştürür (Wang & Lin, 2014, s. 2-3). Müze doğanın gücünün ve dünyanın sürekli değişen manzarasına saygı duyup uyum sağlama çağrısının dokunaklı bir hatırlatıcısıdır.

Şekil 3.11 Earthquake uplift, are preserved at the 921 Earthquake Museum of Taiwan Deprem yükselmesi, 921 Taiwan Deprem Müzesi'nde muhafaza edilmektedir. (Evans, 2013)

patlamalar, yeraltı suyu hareketleri veya insan faaliyetleri (örneğin madencilik, inşaat) nedeniyle oluşur (B. Kaypak & Uyar Aldaş, 2012, s.2)

Bu müze, doğal afetlerin etkileriyle başa çıkmak için gerekli önlemlerin alınması ve bilincin artırılmasında önemli bir rol oynamakla kalmayıp, aynı zamanda gelecek nesiller için de bir uyarı ve öğrenme mekânı olarak hizmet etmektedir (**Bkz: Şekil No.3.11**). Deprem izlerini taşıyan bu alanın müzeye dönüştürülmesi, deprem bilinci ve eğitiminin yanı sıra, bu tür doğal olayların bıraktığı derin izleri anlamamız için de bir fırsat sunmaktadır (Wang & Lin, 2014, s. 2-3).

3.4 SANAT VE ÖRNEK İNCELEMELERDEKİ HAFIZA MEKÂNI İLİŞKİSİ

Sanat ve hafıza birbiri ile çok ilişkili insan deneyiminin iki temel unsurudur. Sanat, geçmişten bugüne bireysel ve kolektif hafızanın bir yansıması olarak bilgiyi aktaran bir araç olarak görülürken, günümüzde sanat hafızayı ana tema olarak işlemekte ve geleneksel biçimlerin ötesinde arşiv ve belgelerle hafızayı somutlaştırmaktadır (İpek, 2018, s. 14).

Sanatın hafıza mekanlarında nasıl konumlandırılacağı, bu tür mekanların hem işlevi hem de estetik boyutuyla yakından ilişkilidir. Hafıza mekanları, genellikle toplumsal travmaların yaşandığı yerlerde inşa edilen alanlar olup, bireysel ve kolektif hafızanın yaşatılması ve bu hafızanın gelecek kuşaklara aktarılması için önemli birer araçtır (Acun, 2021). Sanat, bu mekanların içinde sadece görsel bir unsur olmanın ötesinde, hafıza ile estetik arasındaki derin bağlantıları ortaya koyarak, duygusal ve düşünsel etkileşimler yaratmayı amaçlar. Sanat, hafıza mekanlarında estetik olanla ilişki kurarak toplumsal travmanın görselleştirilmesi, yorumlanması ve bireylerin bu deneyimleri içselleştirmesi açısından kritik bir rol üstlenir. Sanatçılar, hafıza mekanlarında travmatik olayları estetik biçimde yeniden canlandırmak ya da anmak için çeşitli yaratıcı yaklaşımlar geliştirirler. Bu süreçte sanat, kolektif hafızanın inşa edilmesine katkıda bulunan bir araç olarak da işlev görür. Estetik olan, hafıza mekânında yalnızca görsel ya da bir sanat yapıtı değil; geçmişin eleştirel bir

temsili, anımsatma aracı ve kolektif iyileşmeye olanak sağlayan bir katılım daveti olarak görülmelidir.

Sanatçıların bu tür mekanlarda yaptığı müdahaleler, mekânın özüne sadık kalarak izleyiciyi geçmiş travmalar ile yüzleştirme, geçmişin yankılarını duyumsatma amacı taşır (Acun, 2021). Estetik deneyim, sadece görsel bir hazdan ibaret olmayıp, toplumsal travmanın katmanlı yapısını açığa çıkaran bir "şahitlik" pratiği olarak işlev görür. Dolayısıyla, sanatçılar burada hem yaratıcı hem de eleştirel bir pozisyon alarak, hafıza mekanlarının etkileyici ve düşündürücü olmasına katkı sağlarlar. Hafıza mekânında sanat, yalnızca estetik bir unsur olmaktan çıkar ve geçmişin travmalarıyla yüzleşmeye olanak tanıyan güçlü bir araç hâline gelir. Sanatçılar, bu mekanlara katkılarıyla, estetiğin ötesine geçerek izleyicilere travmatik deneyimlerle ilgili yeni bakış açıları sunar, kolektif hafızanın inşa sürecinde aktif bir rol üstlenirler. Bu bağlamda, sanatçılar mekânın doğasıyla estetik olan arasında bir köprü kurar ve hafıza mekânlarını yalnızca anımsatıcı değil, aynı zamanda dönüştürücü bir deneyim alanına dönüştürürler.

Sanat, bireysel ve kolektif hafızayı şekillendiren ve yansıtan bir araç olarak nitelendirildiğinde hafıza mekânları da tarihi olayların, doğal afetlerin, kültürel değerlerin ve kolektif hafızanın somut temsilleridir. Hafıza mekânları çarpıcı ve dinamik sanat eserlerinin gelişmesine olanak tanır. Bu mekânlar, anıları somutlaştırarak geçmişi geleceğe taşıyan alanlar olarak hizmet ederken, etkileyici sanat üretimlerine yer verir ve ziyaretçiyi aktif bir şekilde içine dahil ederek hafıza mekânlarında gerçekleştirilen sanat eserleri daha güçlü etkiler yaratır. Buna örnek olarak **(Bkz: Başlık No.3.3.1.1)** 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânında sanatçı Sarkis'in 2019 yılında gerçekleştirdiği Tuz ve Işık yerleştirmesi verilebilir.

Sanatın, hafıza mekânlarında kullanılması sadece görsel ve estetik bir zenginlik katmakla kalmaz, aynı zamanda bu mekânların anlamını ve etkisini de derinleştirir (İpek, 2018, s.250-252). Sanatçılar, bu mekânlarda çalışırken, tarih ve anılarla diyalog kurarlar, bu süreçte, katmanlı anlatılar yaratır ve ziyaretçilerin mekânla kişisel bir bağ kurmalarını sağlarlar. Etkileyici sanat

yapıtları, izleyiciyi aktif bir katılımcıya dönüştürür ve onlara hafızalarını keşfetme, sorgulama ve yeniden değerlendirme şansı verir. Böylece, hafıza mekânlarının sadece geçmişini anmak için değil, aynı zamanda toplumsal diyalog ve anlam arayışı için de dinamik platformlar haline geldiği görülebilir (Yates, 2020). Sanatın gücü, anıların korunması ve aktarılmasında yadsınamaz bir rol oynar. Örneğin, bir heykel veya anıt, belirli bir tarihi olayı veya önemli bir şahsiyeti simgeleyebilir, ancak bunun yanında hikayeleri, duyguları ve düşünceleri de canlandırır (Bkz: Başlık No.3.3.1.1.2). Duvar resimleri, halk sanatı ve izleyiciyi de içine alan enstalasyonlar gibi birçok çağdaş sanat eseri, geçmişin izlerini taşıyan ve gelecek nesillere aktarılan zengin birer kaynak olarak nitelendirilebilir.

Sanatın hafıza mekânlarındaki kullanımı, bu mekânları sadece ziyaret edilen pasif alanlar olmaktan çıkarıp, etkileşim ve katılım için canlı platformlara dönüştürür (Acun, 2021, s. 9). Bu sayede, bu mekânlar anıların yaşatıldığı, öğrenme ve keşfin teşvik edildiği, ayrıca kültürel ve tarihsel anlayışın geliştirildiği yerler haline gelir. Sanatın bu entegrasyonu, toplumun hafıza ile olan ilişkisini güçlendirir ve daha geniş bir anlam ve etki yaratma potansiyeline ulaşır. Bu süreç, bireyleri ve toplulukları, geçmişle yüzleştiren ve onları gelecek için umut ve anlam bulmaya teşvik eden dinamik bir diyalogun parçası yapar.

BÖLÜM 4

4. ANTAKYA: TARİHSEL GELİŞİM, DEPREMLER VE TOPLUMSAL HAFIZA

Bu bölüm, Antakya'nın tarihi boyunca yaşadığı depremlerin ve bu depremlerin şehrin sosyal, kültürel ve fiziksel dokusu üzerindeki etkilerini ele alır. Tarihi boyunca birçok uygarlığın hüküm sürdüğü Antakya, çeşitli depremlerle defalarca yıkılmış ve yeniden inşa edilmiştir. Özellikle M.S. 526, 1157, 1872 ve son olarak 6 Şubat 2023'te meydana gelen depremler, şehrin kolektif hafızasında derin izler bırakmış ve toplumsal dayanışma ve iyileşme süreçlerinin odak noktası olmuştur. Ayrıca Tarihsel süreçte yaşanan büyük depremler ve bu depremlerin bölge üzerindeki yıkıcı etkileri, toplumsal dayanışmanın nasıl geliştiği ve hafıza mekânlarının toplumun travmalarıyla başa çıkmasında nasıl bir rol oynadığı incelenmiştir. Renan Koen'in Antakya'daki müzik ve sanat terapisi çalışmaları da bu bağlamda ele alınmış, bu çalışmaların bireysel ve toplumsal iyileşmeye katkıları vurgulanmıştır. Bölüm, ayrıca, STK'ların depremler sonrasında sergiledikleri dayanışma çabalarının, kolektif hafızanın oluşmasındaki rolüne değinerek, toplumsal dayanışmanın ve yeniden yapılanmanın önemine dikkat çekmektedir.

4.1 ANTAKYA'NIN TARİHÇESİ

Antakya kenti, eski zamanlarda Antiokheia olarak bilinen, Türkiye'nin güneyinde, Suriye'nin kuzeybatı sınırı boyunca yer alan çeşitli kültürlerin bir arada yaşadığı zengin bir tarihe sahiptir. Arkeolojik araştırmalarda yaklaşık 2300 yıllık bir geçmişe sahip olduğu düşünülen kentin Paleolitik Çağ'a kadar uzanan bir yerleşim geçmişi olduğu düşünülmektedir. Antakya Mısır, Hitit, Asur, Babil, Pers ve Makedonlar gibi büyük uygarlıkların egemenliğine girmiştir (Yüzer, 2021, s. 1-2). Bölgenin tarihi, derin ve çok katmanlı zaman dilimleri boyunca bu

uygarlıklara tanıklık ederken, bu topraklara yaklaşık M.Ö. 17.Yy'ın sonlarına doğru Hititlerin hükmettiği, M.Ö. 15.Yy'da Mısır'ın hâkimiyetine geçtiği ve böylece bir kültürler geçidi haline geldiği görülebilir. M.Ö. 13.Yy'da, Kanula (Çatalhöyük) merkezli Hattena Krallığı'nın kuruluşu ile bölgede yeni bir yönetim şekli belirlemiştir. Ancak zaman içinde bu krallık, değişen hakimiyetlerle Asurlular, Hitit Prenslükleri, Urartular gibi güçlü krallıkların kontrolüne girmiştir. Dikkat çeken bir detay olarak, M.Ö. 7.Yy ortalarında Oğuz Türkleri'nin dahi bu topraklarda 18 yıl boyunca varlık gösterdiği düşünülüyor. M.Ö. 6.Yy ortalarına gelindiğinde ise Antakya ve çevresi, Pers İmparatorluğu'nun geniş sınırları içinde yer almakta, fakat tarihin akışı, Pers Kralı Dara'nın Büyük İskender ile İsos'ta (günümüz İskenderun) yüzleşmesi ve bu savaşta mağlup olmasıyla değişmiştir. Fırat nehrinin kenarında yapılan ikinci bir mücadelede de yenilgiye uğraması sonucunda bölge, İskender'in egemenliğine girmiş ve böylece yeni bir dönemin kapıları aralanmıştır (Saruhan, 2012, s. 36). Bu süreç, bölgenin kültürel ve politik yapısını etkileyen, dönüştüren ve bugünkü zengin tarihi dokusunu oluşturan bir dizi olayları içermekte ve toprakların her bir uygarlığın izini taşıyan bir hafıza olarak kalmalarını sağlamaktadır. Her bir hükümdarlık dönemi, bölgeye kendi kültürel, dini ve sosyal izlerini bırakarak bir mozaik oluşturmuş ve böylece, günümüze kadar ulaşan tarihî bir zenginlik sunmuştur.

Antakya, M.Ö. 300 yılında, Büyük İskender'in generallerinden ve Seleukos İmparatorluğu'nun kurucusu I. Seleukos tarafından kurulmuştur (Demir, 1996, s. 24). I. Seleukos, öncelikle Akdeniz'e daha yakın bir konumda olan Seleucia Pieria'yı inşa ederek bölgeyi şekillendirmeye başlamış, ancak güvenlik endişeleri ve doğal afetler nedeniyle bu liman kenti zamanla önemini yitirmiştir. Bunun sonucunda, daha iç kesimlerde ve daha korunaklı bir yerleşim yeri olarak düşünülen Antakya'nın kurulması tercih edilmiştir. Seleucia Pieria, Antakya'nın denize açılan limanı olarak bir dönem kullanılmış olsa da, bölgedeki gelişmeler Antakya'nın ana yerleşim yeri haline gelmesine neden olmuştur (Capar, 2017, s. 17). Kurucu kral, şehrin güvenliğinin tanrıların himayesinde olacağına derin bir inançla, kentte Zeus adına görkemli bir tapınak inşa

edilmesini emretmiş, böylelikle kent hem dini hem de stratejik bir öneme kavuşmuştur. I. Seleukos, şehri kurarken, onu Akdeniz'den gelebilecek saldırılara karşı daha müdafaa edilebilir bir konumda konumlandırmayı stratejik bir öncelik olarak belirlemiştir. Antakya, bu yönüyle sadece bir idari merkez olmakla kalmamış, aynı zamanda ticaret ve kültürün buluştuğu bir merkez haline gelmiştir. Antiochus adını taşıyan bu şehir, İskender'in generallerinden ve I. Seleukos'un babasının onuruna adlandırılmıştır. Zamanla, kentin kurucusunun vizyonu, zengin tarihi ve kültürel mirasın korunmasında da önemli bir rol oynamıştır. Bu miras, Antakya'nın günümüzdeki kimliğini şekillendiren ve şehrin kültürel çeşitliliğine katkıda bulunan bir miras olarak varlığını sürdürmektedir (Capar, 2017, s. 17).

Antakya, tarihsel süreç içerisinde Helenistik, Roma ve Erken Bizans dönemlerinin parlayan şehirlerinden biri olarak dikkat çeker (Korunur, 2022, s. 160-161). Bu dönemler boyunca, şehir sadece dini açıdan değil, aynı zamanda ekonomik açıdan da büyüklüğünü ve önemini kanıtlamış bir merkez haline gelmiştir. Ancak, Antakya'nın gerçekten diğer büyük Greko-Romen kentlerinden ayırt edici bir özelliği, zengin ve çok yönlü kültürel yapısıyla birlikte, çeşitlilik arz eden demografik karakteridir. Bu özellikleriyle, Antakya kendine has bir kimliğe ve mirasa sahip olmuştur (Korunur, 2022, s. 160-161)

Antakya, antik dönemlerde, özellikle Roma İmparatorluğu ve sonrasında Erken Bizans döneminde, büyük bir tarihsel öneme sahip olmuştur. Roma döneminde, imparatorluğun dört bir yanını etkileyen bir idari, askeri ve ticari merkez olarak öne çıkmıştır. Şehir, Roma yolları üzerinde stratejik bir konuma sahip olmasıyla bilinir ve bu sayede Doğu ile Batı arasında bir köprü görevi görmüştür. Zenginlik ve ihtişamıyla, Roma mimarisi ve kültürünün en güzel örneklerini bünyesinde barındırmıştır. Erken Bizans döneminde ise, Antakya, Hristiyanlığın önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir (Claus, 2024). Hristiyanlığın ilk yıllarında, burada çok sayıda kilise kurulmuş ve Hristiyan düşüncesinin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. Ayrıca, bu dönemde Antakya patrikliği, Doğu Ortodoks kilisesinin beş büyük patrikhanesinden biri olarak kabul edilmiştir. Antakya'nın kültürel zenginliği, Bizans sanatının ve

mimarisinin çeşitli örnekleriyle süslenmiş, bu dönemde de şehir büyük bir entelektüel ve dini aktivite merkezi olarak kalmıştır.

Antakya, Roma egemenliğinin ardından 7. yüzyılın ortalarından itibaren Müslümanların hâkimiyetine girmiştir (Korunur, 2022, s. 160-161). Stratejik konumu nedeniyle defalarca Roma ve Müslüman güçleri arasında el değiştirmiş ve 11. yüzyılda Selçuklular'ın kontrolüne geçmiştir. Zamanla, Mısır merkezli Eyyubiler tarafından yönetilen şehir, Haçlıların bölgeye gelmesiyle 11. yüzyılın sonlarından itibaren Antakya Prensiği sınırları içinde kalmıştır. Ancak, etkisini yavaş yavaş kaybeden Antakya, 1268 yılından itibaren uzun süre Memlüklerin egemenliği altında kalmış ve 1516 yılında Osmanlı Padişahı I. Selim tarafından fethedilmiştir. Osmanlı yönetimine geçtiğinde harabe durumda olan Antakya, Halep'e giden ticaret yolu üzerinde olması nedeniyle tekrar gelişmeye başlamıştır (Korunur, 2022, s. 158-159).

Roma ve Bizans dönemlerinde oldukça kalabalık olan Antakya'da, 7. ve sonra 13. yüzyılda Müslüman fetihleriyle sosyal, ekonomik, dini ve siyasi yapısında değişiklikler yaşanmıştır (Kocaoğlu, 1995). Antakya, 16. Yüzyılın başından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Osmanlı İmparatorluğu kontrolünde kaldı. Osmanlı döneminde Mısır valisi Mehmet Ali Paşa, 1832 ile 1840 yılları arasında şehri işgal ederek bir dizi reform gerçekleştirdi ve bu reformlar sonraki yıllarda Osmanlı'da yapılacak reformları destekledi. Mehmet Ali Paşa, elverişli bir durumda, oğlu İbrahim Paşa liderliğindeki 24.000 kişilik ordusunu, Akka valisi Abdullah Paşa'ya karşı gönderdi (Kocaoğlu, 1995). Denizden de destek alan harekât sonucunda, Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetleri 1832 yılında Antakya, Şam, Halep, Adana, Tarsus gibi birçok şehri işgal ederek ele geçirdi.

1832 yılında Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyanı başladıktan sonra, Antakya 1840 yılına kadar oğlu İbrahim Paşa'nın yönetiminde kalır (Tezer, 2019). İbrahim Paşa, şehrin güney surları dışında bir saray ve kışla inşa ettirerek Antakya'nın yönetim merkezinin temellerini atmıştır. Bu yapılar, Tanzimat reformları öncesi dönemin ilk idari yapıları olarak kabul edilir. Tanzimat dönemiyle birlikte, bu saray hükümet

konağı olarak kullanılmaya başlanmış ve şehir gúney doğrultusunda genişleyerek yeni mahalleler eklenmiştir. Húkúmet Konağı'na giden yol genişletilmiş ve bu genişlemenin sonucunda Saray Caddesi oluşmuştur. Bu cadde úzerinde yeni binalar, oteller, lokantalar ve sinemalar inşa edilmiş; alt katları dúkkân, úst katları ise konut olarak kullanılan çok fonksiyonlu yapılar yer almıştır. Aynı zamanda, bu dönemde úretim ve ticaret yapıları ayrılmış, hem úretim hem de satış yapılan dúkkânlar yerini yalnızca satış yapılan dúkkânlara bırakmıştır (Tezer, 2019).

Kent, tarihinde yaşadığı birçok doğal afet ve savaşın etkisiyle defalarca yeniden inřa edilmiş ve bu sýreçler, şehrin coğrafî ve topografik yapısını şekillendirmiştir (Redford, 2014, s. 24). Antakya'nın bugúnkú şehir yapısının temeli, I. Seleukos'un Antiokheia'yı kurduğu dönemde Helenistik yapıda, Yunan koloni kenti olarak yatay ve dikey hatlardan oluşan ızgara planına gúre yapılandırılmıştır (Redford, 2014, s. 24). Antakya'nın kentsel yapısının oluşumunda iklim koşulları, doğal çevre ve yerleşim yerinin stratejik konumu gibi faktórlere belirleyici olmuştur. Kentin mimari ózellikleri, burada yaşayan insanların geleneksel yaşam biçimleri ve sosyal alışkanlıklarını yansıtır. Eski tař evler, avlular, hamamlar ve çeşitli inanç gruplarının ritúelleri, Antakya'nın zengin kúltürel dokusunu oluşturur (Yúzer, 2021). Antakya, tarih sahnesinde birçok medeniyetin buluştuğu ve zengin bir kúltürel mirasın oluştuğu, Dođu ve Batı'nın sentezlendiği bir kavşak noktası olarak var olmuştur. şehrin Anadolu'yu Ortadođu'ya ve dolayısıyla Mezopotamya'ya bağlayan stratejik konumu, kúltürel etkileşimlerin ve alışverişlerin merkezi olmasını sağlamıştır. Antakya sadece Kuzey-Gúney aksında değil, aynı zamanda Dođu-Batı ticaret yollarının buluştuğu, tarihi İpek Yolu úzerinde kritik bir ticaret ve geçiş merkezi olarak da ónem kazanmıştır (Tezer, 2019). Bu çok katmanlı geçmişi, şehre derin ve çeşitli bir tarih mirası bırakmış, şehrin her kóřesini ve kúltürünü etkilemiş ve zaman içinde bir mozaik şehir olarak tanınmasına yol açmıştır. Antakya, geçmişi ve gúnümüzü bir araya getiren, kúltürel zenginliğiyle únlú bir dünya şehri olarak tarihin derinliklerinden gelen bir mirası geleceğe taşır (TekeođluTúmbek, 2009, s. 160).

Antakya kenti, Roma, Bizans, Selçuklu, Haçlı Seferleri, Memlûk ve Osmanlı dönemlerini yaşamış, son olarak 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırları içine dahil olmuştur (Atabey, 2015). Antakya, tarih boyunca birçok farklı uygarlığın hüküm sürdüğü bir merkez olmuştur. Bu şehir, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Selçuklu Devleti, Haçlı Seferleri dönemi, Memlûk Sultanlığı ve Osmanlı İmparatorluğu gibi tarihi devirlerden geçmiştir. Her biri kendi kültürel ve siyasi izlerini bırakmış olan bu dönemler, şehrin zengin tarihini şekillendirmiştir. Nihayetinde, 1939 yılında yapılan sınır düzenlemeleri ile Antakya, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisine resmen katılmış ve bu yeni dönemde Türk idaresinin bir parçası haline gelmiştir (Atabey, 2015).

4.2 TARİHSEL PERSPEKTİFTE ÖNEMLİ ANTAKYA DEPREMLERİ

Jeolojik ve tarihsel açıdan defalarca tekrarlayan depremler, Antakya'nın sosyal ve fiziksel dokusunu şekillendiren önemli faktörleri oluşturur (T. Tezer, 2024). Tarih boyunca devam eden bu depremler Antakya'nın kültürel mirasını, kilise, cami ve tarihsel anıtlarını etkilerken kolektif hafızada derin izler bırakmıştır. Depremlere karşı oldukça savunmasız olan bu bölgede yaşayan insanların travmaları, bireysel ve kolektif iyileşme süreçleri, hafıza mekânları, Antakya'nın tarih boyunca nasıl şekillendiğinin en önemli göstergesidir.

Antakya, tarihinde defalarca depremlerin yıkıcı etkilerine maruz kalmış ve her seferinde yeniden aynı temeller üzerine inşa edilmiş bir kenttir. Bu süreçler boyunca, kentin sakinlerinin yaşamlarını kendi topraklarında yeniden kurma kararlılığı hep devam etmiştir (T. Tezer, 2024). Antakya'nın dirençli halkı, sürekli olarak deprem sonrası zorlukların üstesinden gelmiş ve kentin yeniden doğuşunda önemli bir rol oynamıştır. Bu, sadece şehrin tarihi ve kültürel önemini göstermekle kalmayıp, aynı zamanda Antakyalıların güçlü iradesini ve yaşadıkları yere olan bağlılıklarını da kanıtlar niteliktedir. Her bir yeniden inşa süreci, Antakya'nın sadece fiziksel olarak değil, aynı zamanda sosyal ve kültürel yapısıyla da yeniden hayat bulmasını sağlamıştır. Bu durum, kentin geçmişten

gelen direncinin ve geleceğe yönelik umudunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir (T. Tezer, 2024).

Geçtiğimiz iki bin yıl içerisinde, bazı önemli depremler bölgenin ve genel olarak tarihin gidişatını etkilemişlerdir. İşte bu dönemde gerçekleşen ve tarihin yönünü değiştiren bazı öne çıkan ayrı tarihlerdeki depremlerin kısa bir değerlendirmesi (Bkz: Başlık No. 4.2.1-4.2.3) alt başlıklarında yapılmaktadır.

4.2.1. M.S. 526 Antakya Depremi

Antakya'da M.S 526 yılında 20 ile 29 Mayıs tarihleri arasında meydana geldiği düşünülen tarihin en ölümcül depremlerindendir (Redford, 2014, s. 79). Bu deprem, ardından gelen yangınlar ve 528'deki ikinci yıkıcı depremle birlikte bölge üzerinde derin bir etki bırakmış, büyük can kayıplarına ve yaygın yıkıma yol açmıştır. Depremin büyüklüğü tahmini olarak 7.0 olarak hesaplanmış olup, zarar İstanbul'a kadar uzanmış, Marmara Denizi'nin güney ve doğu kıyılarında, ayrıca İzmit ve İzmit'te önemli hasarlara neden olmuştur. J. Malalas'ın bildirdiğine göre 526 ve 528 yıllarında gerçekleşen depremlerde yaklaşık 200.000 kişi hayatını kaybetmiştir (Redford, 2014, s. 79).

Bu felaket o kadar etkili olmuştur ki, Bizans sikkelerinde anılmış, ve İmparator I. Iustinus tarafından derin bir sevgiyle anılan Antakya şehri, 528 depreminin ardından İmparator I. Justinianos ve İmparatoriçe Theodora tarafından ilahi gazabı yatıştırmak ve iyileşmeyi kolaylaştırmak amacıyla "Theupolis" (Tanrı'nın Şehri) olarak yeniden adlandırılmıştır (Akdere, 2017, s. 19-21).

4.2.2. 1157 Antakya Depremi

Doğu Akdeniz'deki en belirgin sismik alanlardan biri olarak tanınan Antakya, 1157 yılında yaşanan dikkate değer bir depreme daha tanık olmuştur (Ank, 1992, s. 30). Merkez üssü Suriye olan bu sarsıntı, Ağustos veya Eylül aylarında meydana gelmiştir. Şiddeti yüksek ve ardışık artçı sarsıntılarıyla ülkenin pek çok bölgesinde büyük yıkıma yol açmıştır. Urfa'lı Mateos'un aktardığına göre, Antakya bu felaketten payını almış ve kentin büyük bir bölümü

yıkılmıştır. Rahip Grigor isimli bir din adamı, bu depremi Ermeni takvimine 605 yılı (M.S. 1157) Ağustos ayının 26 günü olarak işlemiştir. Aynı kaynaklara göre, sarsıntılar bir sonraki yılın başlarına dek sürmüş ve 14 aylık süre zarfında meydana gelen deprem sayısı kesin olarak tespit edilememiştir (Arık, 1992, s. 30). Bu tarihi olay, Orta Çağ'da yaşanan ve pek çok yapıyı harabeye çeviren, insan hayatlarını kaybetmeye sebep olan önemli bir deprem olarak kayıtlara geçmiştir.

4.2.3. 1872 Antakya Depremi

1872 yılında Antakya ve civarında büyük bir yıkıma neden olan bu deprem, şehirdeki yapıların büyük hasar görmesine sebep olmuştur (Erel & Adatepe, 2007, s. 249-250). Akdeniz havzası, tarih boyunca depremlerin sıkça yaşandığı bir bölge olmuş ve bu doğal olaylar bölgedeki kent yaşamını derinden etkilemiştir. 1872 yılında Antakya'yı sarsan ve sabah saat 07:45'te meydana gelen deprem, şehrin üçte birinin tamamen yıkılmasına ve binlerce kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur. Bu felaket, bölge tarihindeki en yıkıcı sarsıntılardan biri olarak kayıtlara geçmiştir (Erel & Adatepe, 2007, s. 249-250).

Depremler, kentlerin fiziksel yapısının yanı sıra sosyal ve ekonomik yapısını da dönüştürmekte, özellikle su kaynaklarının yer değiştirmesi gibi önemli değişikliklere yol açmaktadır. Antakya gibi su kaynaklarına yakın kurulan kentler, bu değişikliklerden kaçınmak için deprem fay hatlarına yakın yerlere yerleşmek zorunda kalmışlardır (Korkmaz, 2006, s. 49-50). Tektonik hareketler ve oluşan yükseltiler, limanların dolmasına ve kıyı şeridindeki iletişimin zorlaşmasına neden olmuştur. Ayrıca, kıyıya paralel gelişen, özellikle deniz açıklarında meydana gelen depremler, tsunami gibi ikincil felakete de yol açarak, sahil şeridindeki liman kentleri için büyük tehlike oluşturmuştur. Söz konusu 1872 Antakya depremi, bu yıkıcı etkileriyle tarihi bir döneme damgasını vurmuş ve kent hafızasında derin izler bırakmıştır. İnsanlar, art arda gelen ve zaman zaman şehirleri tamamen terk etmeye sevk eden bu tür depremler karşısında büyük bir korku yaşamışlardır. Altıncı yüzyıla bakıldığında, Antakya'nın her otuz yılda bir ciddi bir depremle sarsıldığı söylenebilir.

Romalıların kurduğu alüvyon düzlükler üzerinde yükselen düşük arazideki şehirler, özellikle bu yüzyılda yaşanan depremlerden dolayı pek çok can kaybına maruz kalmıştır. Bu bağlamda, 1872 Antakya depremi, bölgenin coğrafi ve sosyo-ekonomik yapısını şekillendiren tarihi bir olay olarak tarih sahnesindeki yerini korumaktadır. Bölgedeki antik kentlerin mimari dokusundan, insanların yaşam tarzlarına kadar pek çok unsuru etkileyen bu deprem, Akdeniz kıyılarındaki deprem etkinliğinin ve bu doğal afetlerin toplumlar üzerindeki etkisinin somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2006, s. 49-50).

4.3 06 ŞUBAT 2023 ANTAKYA DEPREMİ; BİR ANALİZ

Tezin ana konusunu oluşturan 06 Şubat 2023 Antakya depremi, bölgenin yakın tarihteki en yıkıcı depremlerinden biri olarak kaydedilmiştir (V. Bozkurt, 2023, s. 5). Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nın 2023 raporunda açıklanan bilgilere göre, 6 Şubat 2023 tarihinde, yerel saatle sabah saat 04:17'de, Kahramanmaraş-Pazarcık bölgesi merkezli ve 7.7 (Mw) şiddetinde, yüzeyin 8.6 km derinliğinde bir deprem kaydedilmiştir. Bu büyük sarsıntının üzerinden 9 saat geçtikten sonra, aynı gün öğleden sonra 13:24'te, Elbistan bölgesi merkezli ve 7.6 (Mw) büyüklüğünde, 7 km derinlikte başka bir şiddetli deprem daha gerçekleşmiştir. Daha sonraki günlerde, 20 Şubat 2023'te akşam saat 20:04'te, Hatay'ın Yayladağı bölgesinde 6.4 (Mw) büyüklüğünde, daha az şiddetli bir deprem meydana gelmiştir (T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2023, s. 29-30). 6 Şubat 2023'deki Kahramanmaraş merkezli büyük deprem felaketi, son 80 yıldaki en büyük deprem olarak kayıtlara geçti ve ağır hasarlara yol açtı. Resmi veriler, 50,000'den fazla kişinin yaşamını yitirdiğini ve milyonlarca kişinin yaşadıkları yerleri terk ederek diğeri şehirlere taşınmak zorunda kaldığını göstermektedir. Depremden en çok etkilenen yerler arasında, fay hattına yakın konumlarıyla bilinen Kahramanmaraş, Malatya, Adıyaman ve Antakya (**Bkz: Şekil No.4.1**) şehirleri yer alıyor. Bölgedeki düşük gelir seviyesi ve kalitesiz yapı

malzemelerinin kullanımı, zararın daha da artmasına neden olan önemli etkenler arasında bulunuyor(V. Bozkurt, 2023, s. 5)

Şekil 4.1 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024)

Şekil 4.2 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024)

Farklı büyüklüklerde meydana gelen depremlerin büyük olanları ciddi yıkıma yol açmaktadır. Deprem sırasında binaların yıkılması can kaybına neden

olabilmekte, binalar depremi hasarla geçirse dahi sonrasında yaşanabilecek yangın, gaz sızıntısı ve elektrik arızaları da ölümlere yol açabilmektedir (**Bkz: Şekil No.4.2**). Bu durumlar, maddi ve manevi zararlara neden olmaktadır. Türkiye'nin yüzde 92'si deprem riski taşıyan bölgeler içinde yer almakta ve bu bölgelerde yaşayan nüfusun oranı yüzde 95 civarındadır (Birinci, 2013, s. 1). Türkiye, dünya üzerinde, deprem aktivitesinin yüksek olduğu bölgelerden birisidir. Türkiye, Alp-Himalaya deprem kuşağı gibi dünya üzerindeki önemli sismik aktivite bölgelerinden birinde konumlanmıştır. Bu bölgedeki yerleşimi, karmaşık jeolojik ve jeodinamik özellikler nedeniyle, ülkenin birçok bölgesinde aktif fay hatlarının varlığını beraberinde getirir. Bu jeolojik yapı, Türkiye'nin deprem riski altında olduğunu gösterir ve ülkenin sismolojik açıdan incelenmesini zorunlu kılar (MTA Genel Müdürlüğü, n.d.). Bu aktif fay hatları, Türkiye'nin hem kuzeyini hem de güneyini kapsayan geniş bir alana yayılmış durumdadır ve bu da ülkeyi sık sık yaşanan depremlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Bu jeolojik durum, Türkiye'nin yer kabuğunun hareketliliğinin bir göstergesi olup, sismik hareketliliğin sürekli bir tehdit oluşturduğu bir coğrafyada bulunduğu altını çizer (MTA Genel Müdürlüğü, n.d.).

20. yüzyılda meydana gelen depremlerden 152'si büyük yıkıma yol açmış, sonuç olarak 92 bin insan hayatını kaybetmiş ve 550 bin bina hasar görmüştür. 6 Şubat'taki depremlerle birlikte, bu tür kayıpların sayısının arttığı bilinmektedir (*Türkiye nüfusu deprem kuşağında yaşıyor AHDER*, 2013). Türkiye'nin deprem riski taşıyan bir bölge olması ve özellikle binaların yıkılmasının büyük can kayıplarına sebep olması göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de inşa edilen her türlü yapı, büyük veya küçük ölçekte olsun, depreme dayanıklı olacak şekilde tasarlanmalıdır.

Antakya, deprem öncesinde, Habib-i Neccar Camii, Ulu Camii, Sarımiye Camii, Yeni Camii, Saint Pierre Kilisesi gibi tarihi mekânlara sahipti (Kentel, 2024, s.24). Ayrıca, arkeologlar tarafından bile dünya kültür mirası listesine girmesi muhtemel görülen Saint Simon Manastırı, Azizler Petrus ve Aziz Pavlus Ortodoks Kilisesi ve Antakya Sinagogu da bu kente özgüydü. Kurtuluş Caddesi, Kurşunlu Han, tarihi Antakya evleri ve Uzun Çarşı gibi kentsel simgeler, eski

Antakya evleri, Antakya Kalesi ve Haron Cehennem Kayıkçısı gibi yerler şehrin tarihi dokusunu oluştuyordu. Bunun yanı sıra, Antakya Cam Müzesi, Hatay Cumhuriyeti Millet Meclisi Binası, Hatay Arkeoloji Müzesi, Titus Tüneli ve Beşikli Mağara da Antakya'nın kültürel ve tarihi zenginliklerini sergileyen diğer önemli mekânlardı (Kentel, 2024, s.24). Antakya, Antakyalılar için sadece bir yaşam alanı olmanın ötesinde, derin bir kültürel kimlik ve çok katmanlı bir anlam dünyası sunan bir yerdir. Antakya'nın sahip olduğu zengin tarihî ve kültürel miras, Antakyalıların kimliklerini ve toplumsal ilişkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynar. Deprem sonrasında zarar gören tarihi ve kültürel yerler, bu kültürel kimliğin ve çok kültürlülük bağlarının korunmasında kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Antakya'nın tarihî ve kültürel mirasının onarımı ve korunması, kentten kültürel kimliğini ve topluluklar arası çok kültürlü bağları yeniden tesis etme çabasının bir parçası olarak görülebilir. Bu süreç, Antakyalıların kimliklerini ve toplumsal bağlarını güçlendirirken, aynı zamanda kentten tarihî ve kültürel zenginliğini gelecek nesillere aktarmanın da bir yolu olacaktır (Kentel, 2024, s.27).

Yaşanan depremler, şehrin direncini ve toplumun birlikte iyileşme kapasitesini test etmiş, ardında yeniden doğuşun ve adaptasyonun hikâyelerini bırakmıştır. Özellikle 2023 depremi, bu süreçlerin son halkası olarak, şehrin direncini ve hafızanın toplumsal iyileşmedeki rolünü ön plana çıkarmıştır. Deprem sonrası travmalarla başa çıkma çabaları, kolektif dayanışma ve acı dolu anılarla dolan hafızaların somutlaştığı Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânı önerisi, Antakya'nın tarihsel gelişimine ışık tutacak öğelerdendir. Toplumun travma sonrası iyileşme süreci, hafıza mekânlarının varlığı ve bunların tasarımı üzerinden değerlendirilebilir. Bu mekânlar, geçmişte yaşanan acıların anlaşılmasına ve gelecek nesillere aktarılmasına hizmet ederken, aynı zamanda şehrin yeniden dirilişinin ve kültürel mirasının korunmasının da canlı sembolleridir. Antakya'daki depremlerin ardından Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânı önerisi, bu süreçte önemli bir rol oynayarak, Antakya'nın tarih boyunca nasıl şekillendiğine dair kritik bilgiler sunmaktadır.

4.4 DEPREM SONRASI KOLEKTİF HAFIZA

Antakya'nın deprem sonrası toparlanma sürecinde, belirsizlikten kaynaklanan endişeler her geçen gün artarken, umudu kaybetmemek hayati önem taşımaktadır. Antakya'da Kolektif Hafıza deprem sonrası toparlanma sürecinin önemli isimlerinden Tuğçe Tezer'in Tükenmez Kalem dergisine yazdığı makalede umudu şöyle tasvir eder;

Umut, doğmak için belirli bir amaca ihtiyaç duyar ve burada amaç depremin ilk gününden beri apaçık görünüyor; Antakya'nın ve Antakyalıların iyileşmesi. Umudun somutlaşması için alternatif yollar üretilmesi ve bu yollardan biri seçilerek, harekete geçilmesi gerekiyor. Buradaki yollar içinde en güzeli, Antakya'nın yerel halkıyla beraber kendini onarması, bütünüyle iyileşmesi. Bu yolun alınması için yapılması gereken ise yerelde oluşan farklı nitelik ve ölçekteki sivil toplum bileşenlerinin birbirine güven esasıyla bir araya gelmesi ve yerel halkın asgari müşterekte bütünsel hareket edebilen bir aktöre dönüşmesi. Bu süreçte, Antakya'nın ve Antakyalıların iyileşmesini merkezine yerleştirmeyen ve bu nedenle pek iyi niyetli olmayan eylemler süzülecek, bütün engellere rağmen umudu korumaya dair o biricik çaba filizlenecek ve Antakya'nın bugününde, mekânın ve zamanın en karanlık yerinde Antakya yine umudu doğuracak (Tezer, 2023, s. 7).

6 Şubat 2023'te Antakya'yı etkileyen büyük deprem, ciddi yıkıma ve kayıplara neden oldu. Bu felaket sonrasında, birçok sivil toplum kuruluşu (STK), depremedelere arama kurtarma, acil yardım, barınma, gıda, sağlık ve psikososyal destek sağlama gibi alanlarda hizmet verdi. Arama kurtarma faaliyetlerinde, AKUT(Akut, n.d.) ve İHH (İnsani Yardım Vakfı) Hatay'da yürüttüğü çalışmalar ile pek çok kişiyi enkaz altından kurtardılar. Ahbap Derneği, depremedelere gıda, battaniye, giysi ve diğer temel ihtiyaç malzemelerini ulaştırarak, onların barınma ve sağlık ihtiyaçlarını karşıladı (Ahbap Derneği, n.d.). Kızılay ise arama kurtarma, ilk yardım, psikososyal destek ve gıda dağıtımını gibi birçok alanda aktif rol aldı (Kızılay, n.d.).

Asya Aşevi, mobil mutfaklar kurarak depremedelere sıcak yemek dağıttı. Yeşilay, bölgeye gıda ve su tırları göndererek temel ihtiyaçları karşıladı. Sağlık alanında, Doktorlar Cemiyeti ve Sağlık Gönüllüleri, deprem bölgesine giden gönüllü doktorlar ve sağlık çalışanlarıyla yaralılara ilk tedavi hizmetlerini sundu

ve ilaç dağıtımı yaptı. Psikolojik destek açısından, Psikologlar Derneği, depremzedelere psikolojik destek sağlayarak, travma sonrası stres bozukluğu gibi ruhsal sorunlarla mücadelede yardımcı oldu. Çocuk Vakfı ise depremden etkilenen çocuklara oyun terapisi ve psikolojik danışmanlık hizmeti verdi.

V Vakfı (Vuslat Sabancı Vakfı) Cömert Dinleme adını verdiği özgün bir dinleme metodolojisi geliştirmektedir. Bu metodoloji, derin dinleme, şiddetsiz iletişim ve aktif dinleme gibi çeşitli disiplinlerden ve pratiklerden ilham almaktadır. (Çiftçi, 2022, s.42-44). Tufts Üniversitesi içinde kurulan Cömert Dinleme ve Diyalog Merkezi (GLADC), bu metodolojinin araştırılmasına, geliştirilmesine ve yaygınlaştırılmasına odaklanmaktadır (*Generous Listening and Dialogue Center (GLADC) | Jonathan M. Tisch College of Civic Life*, n.d.). V Vakfı GLADC'ın, akademik bilgi ve uygulamalı araştırmayı bir araya getirerek, Cömert Dinleme'nin farkındalığını ve etkisini genişletmeyi amaçlamaktadır. V Vakfı ile Tufts Üniversitesi arasında gerçekleştirilen iş birliği, "Cömert Dinleme" metodolojisinin araştırılması, geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması üzerine kurulmuştur. Bu iş birliği çerçevesinde, Cömert Dinleme ve Diyalog Merkezi GLADC, bu merkez üzerinden akademik bilgi ve uygulamalı araştırmaların entegrasyonu amaçlanmıştır. GLADC, Cömert Dinleme uygulamalarını derinlemesine inceleyerek, bu alandaki bilimsel verileri genişletmeyi ve bu pratiklerin etkilerini akademik olarak değerlendirmeyi hedeflemektedir. Tufts Üniversitesi ile V Vakfı arasındaki bu akademik iş birliği, dinlemenin sadece bir iletişim aracı değil, aynı zamanda derinlemesine anlayış ve insanlar arası bağlantıyı güçlendiren bir araç olarak yeniden tanımlanmasına olanak tanımaktadır (*Generous Listening Workshop at Tufts University | Generous Listening*, n.d.).

V Vakfı, 6 Şubat 2023'te gerçekleşen deprem felaketi sonrasında, Hatay bölgesinde toplumsal dayanıklılığı artırmak amacıyla "Cömert Dinleme Çemberleri" adı altında önemli bir girişim başlatmıştır. Bu projede, depremden beş ay sonra başlayan ve 12 hafta süren kadınlara yönelik (**Bkz: Şekil No.4.3**) programlar düzenlenmiştir.

Şekil 4.3 V Vakfı Hatay’da "Cömert Dinleme Duygusal Destek Grupları" çalışmaları (Generous Listening Emotional Support Groups, n.d.)

"Cömert Dinleme Duygusal Destek Grupları" çalışma programları kapsamında, katılımcıların farkındalıklarını artırma, birbirleriyle olan ilişkilerini güçlendirme ve önyargısız dinleme becerilerini geliştirme hedeflenmiştir. V Vakfı, sahada yürütülen bu çalışmaların depremzede kadınlar üzerindeki olumlu etkilerini dikkatle gözlemlemektedir (*Generous Listening Emotional Support Groups*, n.d.). Ayrıca, Bilgi Üniversitesi ile iş birliği içinde, projenin öncesinde ve sonrasında gerçekleştirilen etki analizleri üzerinde çalışmalar devam etmektedir. Bu analizler, projenin toplumsal etki düzeyini değerlendirmek ve geliştirilen metodolojilerin etkinliğini akademik olarak belgelemek amacıyla yapılmaktadır. Bu çabalar, dinlemenin toplumsal ilişkiler üzerindeki pozitif etkilerini bilimsel olarak ortaya koymak ve bu tür programların daha geniş kapsamlı uygulamalarına zemin hazırlamak için önem taşımaktadır (Mirgün, 2024).

Renan Koen Anne çocuk müzik ve sanat terapisi, deprem sonrası Antakya’da Renan Koen’in müzik ve sanat terapisi alanındaki çalışmaları, bireylerin ve toplulukların travmatik deneyimlerden sonra iyileşmelerine yardımcı olmayı amaçlar. Onun yöntemleri, müziğin ve sanatın iyileştirici

gücünü kullanarak duygusal ve zihinsel sağlığı destekler ve topluluk içinde dayanışmayı teşvik eder (*Renan Koen, Pianist, Composer, Soprano, Music Therapist*, n.d.). Renan Koen, Mayıs 2024'te Antakya'daki Hasat çiftliğinde öncülük ettiği Anne-Çocuk Müzik ve Sanat Terapi grupları ile deprem sonrası toplumu yeniden yapılandırma ve iyileştirme sürecine katkı sağlar. Hasat çiftliği bölgede çok yönlü bir üretim ve eğitim merkezi olarak işlev görürken, Koen'in sanat terapisi uygulamaları bu faaliyetlerin merkezinde yer almaktadır. Bu terapi seansları, özellikle anne ve çocukların birlikte katılımıyla düzenlenmiş olup, müzik ve sanatsal aktiviteler aracılığıyla travma sonrası duygusal iyileşmeyi desteklemektedir. Renan Koen'in yöntemleri, katılımcılara kendilerini sanat yoluyla ifade etme fırsatı tanıyarak, zihinsel ve duygusal rahatlama sağlamaktadır. Hasat çiftliğinde düzenlenen bu seanslar, yalnızca bireysel iyileşmeyi teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda topluluk içinde bir dayanışma ve anlayış ortamı oluşturur (**Bkz: Şekil No.4.4**). Katılımcılar, birbirlerinin deneyimlerini paylaşarak ve birlikte yaratıcı projeler üreterek, sosyal bağlarını güçlendirirler (*Renan Koen, Hatay için yepyeni projelere imza atıyor*, 2024).

Şekil 4.4 Renan Koen, Mayıs 2024, Anne-Çocuk Müzik ve Sanat Terapisi, Hasat-Hatay (Gülen Schenk, 2024)

STK'ların çabaları, felaketin ardından dayanışma sergileyerek, Kolektif hafızanın oluşmasının, deprem sonrası kurtarma ve yeniden yapılanmanın, toplulukların dayanışmasının ve azminin göstergesidir.

BÖLÜM 5

5. ANTAKYA'DA DEPREM HAFIZA MEKÂNI KURULUMU ÖNERİSİ

Hafıza mekânları, geleneksel müze ve anıtların aksine, yenilikçi hatırlama pratikleri ve bilgi edinme yöntemleriyle ön plana çıkan, zor geçmişlerle yüzleşmeyi amaçlayan mekânlardır. Bu alanlar, diyalog ve karşılıklı anlayışı teşvik ederek toplumsal uzlaşya katkıda bulunur. Ziyaretçilerin anlatılan geçmişle kişisel bir bağ kurmalarını sağlamak, hafıza mekânlarının ana hedefidir; bu da görsel, işitsel ve diğer duyuşal materyallerle zenginleştirilmiş etkileşimli öğrenme ortamları yaratmayı gerektirir. Bu mekânlar, geçmişı sadece anmakla kalmaz, aynı zamanda topluluklar arası diyalogu güçlendirerek geleceğe dair umut ve anlayış inşa etmeye yardımcı olur. Hafıza mekânları farklı bakış açılarını ön plana çıkararak, tarihin çok sesliliğini ve katılımcılığı vurgular. Bu şekilde, geçmişle hesaplaşmanın yanı sıra, toplumsal barış ve uzlaşının temellerini atar (Acun, 2021, s. 9). 6 Şubat 2023 Türkiye'de yaşanan deprem, Antakya'da derin izler bıraktı. Bu felaket, sadece binaların yıkılmasına ve can kayıplarına neden olmakla kalmadı, aynı zamanda bir toplumun ruhunu ve dayanıklılığını da sınamadı. Deprem sonrası ortaya çıkan dayanışma, yardımlaşma ve birlikte yeniden inşa çabaları, bu zorlu sürecin en önemli yönlerinden biri haline geldi. Bu bağlamda, Antakya'da Deprem Sanal Hafıza Mekânı kurulması önerisi, depremin hikayesini ve toplumun bu olaya karşı gösterdiği direnci gelecek nesillere aktarmak için değerli bir fırsat sunmaktadır.

5.1 ANTAKYA DEPREM HAFIZA MEKÂNININ BÖLÜMLERİ

Antakya Deprem Hafıza Mekânı'nın her bir bölümünü, genel yerleşimini ve işlevini göstermektedir. Antakya Deprem Hafıza Mekânı'nın binası, öncelikle depreme dayanıklı olarak hem güvenli bir alan sunar hem de dayanıklılığın bir

sembolüdür. Bu hafıza mekânı, çevresindeki yapılara ve yeni inşa edilecek binalara depreme dayanıklılık konusunda öncülük edecek yöntemlerle planlandı. Bu bağlamda, deprem mühendisliği ve sismik tasarım konusunda çalışmaları olan Japonya'daki Tokyo Skytree referans alınmıştır (**Bkz: Şekil No.5.1**). Japonya'daki birçok yapı, en son teknoloji ve sismik yalıtım sistemleri kullanılarak inşa edilmiştir. 2012 yılında inşaatı tamamlanan Tokyo Skytree, dünyanın en yüksek kulelerinden biri olup, güçlü sismik yalıtım sistemleri ile donatılmıştır. Tokyo bölgesi için merkezi dijital yayın tesisi olarak planlanan bu bina Japonya'daki yapılar gibi, yalnızca depremleri değil aynı zamanda tayfun gibi Japonya'yı zorlayan doğal afetlerin zorlu ortamlarına karşı yeterince güvenli olması için çok detaylı bir şekilde planlanmıştır. Bu kule ayrıca afetler sırasında bilgi dağıtma gibi önemli bir role sahip olduğundan, tasarımı için katı kriterler belirlenmiştir (Konishi, 2012, s.1).

Şekil 5.1 Tokyo Skytree, web sayfasından bir görüntü (Konishi, 2012)

Antakya Deprem Hâfıza Mekânı, Tokyo Skytree projesinden yararlanılarak, en ileri teknoloji ve mühendislik yöntemleri kullanılarak inşası planlanmıştır. Bu, gelecekteki depremlere karşı bölgeye güvenli ve dayanıklı bir yapı kazandırmanın yanı sıra, diğer yeni binalar için de bir model oluşturacaktır. Depreme dayanıklı bir yapı, hem bölgenin güvenliğini sağlayacak hem de

deprem hafıza mekânının amacına uygun olarak dayanıklılığın ve direncin sembolü olacaktır.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı bölümleri, ziyaretçilere birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Antakya'nın kültürel mozaiğini temsil eden Anma Kapısı ile karşılama yapar. Giriş Holü, deprem hakkında bilgiler ve şehrin tarihine dair öğretici interaktif ekranlar içerir. Ayrıca, Antakya'nın tanıtımı yapılan bölümünde, şehrin tarihi ve kültürel zenginlikleri ile yeme-içme gastronomisi üzerine bilgiler sunulmaktadır. Anı Koridoru, deprem mağdurlarının hikayelerini ve anılarını sergilerken, Travma Odası, sanal gerçeklik teknolojisini kullanarak deprem simülasyonu ile ziyaretçilere depremin etkilerini deneyim kazandıran bir alan olarak hizmet verir. Antakya Deprem Hafıza Mekânı etkinlik ve programları bölümü, depremle ilgili farkındalığı ve eğitimi artırmayı hedefleyen çeşitli sanal konferanslar ve etkinlikler hakkında bilgi sunar. Eğitim ve bilinçlendirme alanı acil durumlarda yapılması gerekenleri öğreten bir merkezdir. KGHS Sistemi, İlk Yardım, Psikolojik İlk Yardım Eğitimi PIY, Acil Durum Hazırlığı ve Travma Sonrası Destek Eğitimleri, Sanat Terapisi yer alır; böylece ziyaretçiler deprem konusunda kapsamlı bilgilere erişebilirler.

5.1.1 Giriş Bölümü: Anma Kapısı

Antakya Deprem Hafıza Mekânı giriş bölümü için, Antakya'nın tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış zengin kültürel mozaiğini simgeleyen, ulusal sanatçılarla yaratılmış bir anma kapısı tasarlanmıştır. Bu kapıda, Hititler'den başlayıp, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine kadar her bir dönemi temsil eden semboller bulunmaktadır. Girişin üst kısmında, güneşin doğuşunu simgeleyen ve tüm medeniyetleri birbirine bağlayan sembolik anlamı olan bir güneş yer almaktadır. Her bir medeniyetin farklı dönemlerinden seçilmiş semboller arasında, Hititler için aslan figürleri³,

³ Hititlerde aslan figürü, güç ve koruma sembolü olarak önemli bir yer tutar. Tahtların ve kapıların bekçisi olarak tasvir edilen aslanlar, düşmanlara ve kötü güçlere karşı koruyucu bir rol üstlenirler (Ögel, 1962, s.2).

Persler için iyi şansın sembolü ve kötülüklerden koruduğu düşünölen bir Faravahar ⁴ (Bkz: Şekil No.5.2), Roma dönemine ait Psykheler Kayığı Mozaigi desenleri⁵ (Bkz: Şekil No.5.3), MS. 9-11 Yy. Orta Bizans dönemine ait dökümden yapılmış Röliker Haç⁶ (Bkz: Şekil No.5.4), giriş bölümünün yer döşemesi Selçuklu dönemine ait geometrik yıldız desenleri özellikle Selçuklu Yıldızı olarak da adlandırılan yer karoları⁷ kullanılmıştır (Bkz: Şekil No.5.5), Ayrıca Osmanlı Dönemi için de geleneksel çini desenleri yer almaktadır.

Şekil 5.2 Perslerin Faravar sembolü (“Faravahar,” 2021)

⁴ Faravahar, Pers inancında ruhani bir varlık ve koruyucu melek olarak kabul edilir; ilahi koruma ve rehberlik sağlar. Eski Farsça'da fravarti kökenli olan bu sembol, doğru insanların, azizlerin ve peygamberlerin ruhlarını simgeler ve adaklarla onurlandırılır (Gümüş, 2021, s.50).

⁵ Psykheler Kayığı Mozaigi, Eros ve Psyche'nin trajik aşk hikayesini betimleyen bir sanat eseridir; bu mozaigin mavi zemin üzerine işlenmiş detayları, antik mitolojinin simgesel öğelerini ve duygusal derinliğini görsel bir dille aktarır

⁶ Röliker Haç, Orta Bizans dönemine (MS.9.-11.yy.) ait, döküm teknikleri ile şekillendirilmiş Latin haçı formundadır. Ön yüzünde kazıma tekniği ile işlenmiş Aziz Georgios tasviri bulunurken, arka yüzde cloisonne tekniğiyle renkli cam için bir yuva ve haç kollarına doğru uzanan çizgilerle bir haç betimlemesi yer almaktadır (Koçyiğit, 2018, s.8).

⁷ Bu yer karoları, Anadolu Selçukluları döneminden kalma, sekiz köşeli yıldız motifini temsil eden 1/4 simetrik desenlerden oluşur. Karolar birleştirildiğinde, Selçuklu süsleme sanatlarında erdemleri simgeleyen bu yıldızın etrafını dört yapraklı, geometrik şekiller çevreler (Geçen, 2019, s.48)

Şekil 5.3 MS 3. yüzyıla ait Psykheler Kayığı Mozaïği, Hatay Arkeoloji Müzesi (Bozoğlu, 2024)

Şekil 5.4 Bizans Dönemine ait Döküm Tekniğinde Röliker Haç (Koçyiğit, 2018, s.8)

Şekil 5.5 Şelçuklu Yıldızı Olarak da Tabir Edilen Yer Karosu (Geçen, 2019, s.48)

Anma Kapısı, Antakya'nın tarihsel ve kültürel çeşitliliğini vurgulayan zengin bir dokuyu temsil etmektedir. Kapının yapımında ulusal pek çok sanatçı ile iş birliği gerçekleştirilmiş, el işçiliği öne çıkarılarak her bir eser, sanatçının kendi sanatsal diline uygun malzemeler kullanılarak oluşturulmuştur. Bu detaylar, ziyaretçilere Antakya'nın geçmişine dair izleri takip etme ve şehrin hikayesini daha derinlemesine kavrama imkânı sağlamaktadır. Anma Kapısı, sadece geçmişi değil, aynı zamanda Antakya ve Türkiye'nin günümüz sanatçıları ile zanaatkarlarının yetenek ve becerilerini de gözler önüne sermektedir.

5.1.2 Giriş Holü

Giriş holünde bulunan interaktif ekranlar, **(Bkz: Şekil No.5.6)**'da yer alan 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânındaki dijital ekran görseli düşünülerek tasarlanmıştır. Antakya Deprem Hafıza Mekânının giriş holünde yer alan bu interaktif ekranlar, ziyaretçilere hafıza mekânı ve bölümleri hakkında kapsamlı bilgi sunmak amacıyla hazırlanmış, detaylı bilgi edinmelerini sağlayan etkili bir araç olarak hizmet vermektedir.

Şekil 5.6 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı dijital ekran görseli (Hrant Dink Vakfı, n.d.)

Bu interaktif ekranlar, kullanıcıların depremin bilimsel dinamiklerini, mikro sismik hareketlerin nasıl oluştuğunu ve bu hareketlerin Antakya'daki etkilerini anlamalarına yardımcı olur. Ayrıca, tarih boyunca Antakya'da meydana gelen büyük depremler ve bu depremlerin toplumsal ve fiziksel etkileri hakkında bilgi sunar. Ekranlar, görsel ve işitsel materyallerle desteklenmiş olup, ziyaretçilerin hem tarihi olayları hem de bu olayların günümüze kadar olan etkilerini daha iyi kavramalarını sağlar. Antakya Depremi Sanal Hafıza Mekânında yer alan diğer dijital bölümler, ziyaretçilerin bireysel hikayeler ve toplumsal hafızanın parçaları ile etkileşimde bulunmalarına imkân tanır. Bu bölümler, deprem sonrası yaşam mücadelesi veren insanların kişisel anlatıları, kurtarma operasyonları ve topluluk dayanışmasının örnekleri ile zenginleştirilmiştir. Ayrıca, deprem sonrası inşa edilen anıtlar ve hafıza mekânları hakkında bilgi veren bölümler de bulunmaktadır.

Ziyaretçiler, bu interaktif deneyim sayesinde, sadece depremlerin teknik ve bilimsel yönlerini öğrenmekle kalmaz, aynı zamanda Antakya halkının bu doğal afetler karşısında gösterdiği dayanıklılık ve yeniden yapılanma çabalarını da daha derinden anarlar. Bu deneyim, ziyaretçileri eğitirken hem de duygusal bir yolculuk sunarak, hafıza mekânlarının önemini ve bu mekânların toplumsal belleğin korunmasındaki rolünü vurgular.

5.1.3 Antakya'nın Tanıtıldığı Bölüm

Antakya tanıtımının yapıldığı bu bölüm, giriş holünün sonunda yer almaktadır. Ziyaretçiler, Antakya'nın tanıtımını iki bölümde gezebilirler. Birinci bölümde Antakya'nın tarihini ve kültürel zenginliklerini keşfederler. İkinci bölümde Antakya'nın zengin gastronomi kültürünün bilgilerinin bulunduğu bölümü ziyaret edebilirler. Antakya mutfağı, tarihi ve kültürel çeşitliliğinin bir yansımasıdır. Antakya'da yemek kültürü, sadece lezzetli yemekler sunmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir deneyim olarak da önemli bir yer tutar. Antakya'nın restoranları ve pazarları, ziyaretçilere bu zengin mutfak kültürünü deneyimleme fırsatı sunar. Bu nedenle, Antakya'nın gastronomi alanındaki önemi ve değeri büyüktür.

5.1.3.1 Antakya Tarihi

Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânındaki bu bölümde, teknolojinin gelişmiş dokunmatik ekranları sayesinde (**Bkz: Bölüm 4.1**) detaylı bir şekilde açıklanan Antakya tarihine dair bilgi verilmektedir. Ziyaretçiler, Paleolitik Çağ'dan başlayarak Antakya'nın Mısır, Hitit, Asur, Babil, Pers ve Makedon egemenliği altındaki dönemlerinden, Helenistik dönemde Seleukos İmparatorluğu'nun merkezi oluşuna kadar olan süreci inceleyebilirler. Roma ve Bizans dönemlerinde önemli bir dini ve ticari merkez olan Antakya'nın, 7. yüzyılda Müslümanların, 11. yüzyılda ise Selçukluların kontrolüne geçişi ve Osmanlı İmparatorluğu'na 1516 yılında katılmasıyla ilgili bilgiler de ziyaretçilere sunulmaktadır. Ayrıca, 1939 yılında Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına dahil olmasıyla ilgili detaylar da bu dokunmatik ekranlarda yer almaktadır.

Antakya, jeolojik ve tarihsel açıdan defalarca meydana gelen depremlerin, kentin sosyal ve fiziksel yapısını derinden etkilediği bir bölgedir. Bu depremler, Antakya'nın zengin kültürel mirasını, kiliseler, camiler ve tarihsel anıtlar gibi önemli yapıları büyük ölçüde etkileyerek, kentin kolektif hafızasında derin izler bırakmıştır. Depremlere karşı oldukça savunmasız olan bu bölgede yaşayan

insanlar, bu travmatik olaylarla başa çıkarken bireysel ve toplumsal iyileşme süreçlerini deneyimlemişlerdir. Bu süreçler, aynı zamanda hafıza mekânlarının önemini vurgulayarak, Antakya'nın tarih boyunca nasıl şekillendiğini göstermektedir. Depremler sonrasında yaşanan bu iyileşme süreçleri, insanların dayanıklılığını ve toplumsal birlikteliğini pekiştirmiş, böylece Antakya'nın zengin tarihi dokusunu ve kültürel kimliğini koruma ve yaşatma çabalarını güçlendirmiştir.

5.1.3.2 Antakya'nın Zengin Gastronomi Mirası: Kültürel Çeşitliliğin Yansıması

Antakya, zengin tarihî ve kültürel geçmişinin yanı sıra, dikkate değer bir gastronomi kültürü ile de öne çıkar. Şehrin mutfak kültürü, geniş bir kültürel etkileşimin ürünü olarak, baharatlar, zeytinyağı, taze sebzeler ve çeşitli et yemekleri gibi unsurlarla karakterize edilir. Bu özellikler, Antakya mutfağını, bölgesel tarih ve kültürel etkileşimlerin bir araya geldiği bir yansıma alanı olarak konumlandırır. Antakya'da yemek kültürü, sadece lezzetli yemekler sunmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal ve kültürel bir deneyim olarak da önemli bir yer tutar. Antakya'nın restoranları ve pazarları, ziyaretçilere bu zengin mutfak kültürünü deneyimleme fırsatı sunar.

Antakya'nın kültürel mirası, sadece mimari yapılarla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda kadim kültürlerden günümüze kadar gelen yeme içme alışkanlıklarını da kapsamaktadır. Antakya mutfağı, Mezopotamya, Akdeniz ve Orta Doğu'nun lezzetlerinin harmanlandığı, zengin ve çeşitli bir gastronomi mirasına sahiptir. Bu bölgenin bereketli topraklarında yetişen zeytin, nar, incir, narenciye gibi ürünler, Antakya mutfağının vazgeçilmez malzemelerindendir. Ayrıca, Antakya'nın ünlü baharatları ve aromatik otları, yemeklere benzersiz tatlar katmaktadır.

Yüzyıllar boyunca farklı kültürlerin buluşma noktası olan Antakya hem etnik çeşitliliği hem de kültürel zenginliğiyle dikkat çekmektedir. Bu kültürel etkileşimler, bölgenin yeme içme alışkanlıklarına da yansımış ve Antakya mutfağını benzersiz kılmıştır. Antakya'nın meşhur yemekleri arasında keşkek,

humus, künefe, tepsi kebabı ve oruk gibi lezzetler bulunmaktadır (Dölek, 2022, s.201). Antakyalı bireyler için yemek yemek doğal bir ihtiyaçtan daha ileri derecede önem arz eder. Antakyalılar için yemek kültürü, sosyal ilişkilerini ve toplumsal yapıyı yansıtan kurumsallaşmış davranış örüntüleri aracılığıyla sosyolojinin bir konusu olarak incelenir (Kaypak & Uçar, n.d., s.195). Her bir yemek, bölgenin tarihini ve kültürel mirasını yansıtan önemli birer öğedir. Antakya'nın bereketli topraklarında yetişen ürünler, sadece yerel mutfağı değil, aynı zamanda bölgenin ekonomisini de canlandırmaktadır. Zeytinlikler, narenciye bahçeleri ve çeşitli sebze-meyve tarımı, bölgenin tarımsal üretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Bu ürünler hem yerel pazarlarda hem de ulusal ve uluslararası ticarete değer bulmaktadır.

Sonuç olarak, Antakya'nın jeolojik ve tarihsel süreçlerde yaşadığı depremler ve bu depremlerin getirdiği sosyal ve fiziksel değişimler, kentin zengin kültürel mirasıyla birleşerek, günümüzdeki benzersiz kimliğini oluşturmuştur. Yeme içme alışkanlıkları, tarımsal üretim ve kültürel zenginlikler, Antakya'nın tarihi boyunca süregelen ve geleceğe taşınan değerli miraslar olarak varlığını sürdürmektedir. Bu miras, Antakya'nın toplumsal dokusunda ve zengin kültürel manzarasında kendini göstermeye devam etmektedir.

5.1.4 Anı Koridoru

Anı Koridorundaki sergi, sahadan toplanan nesnelere sergilendiği deprem mağdurlarının kişisel hikayelerinin, anılarının ve fotoğraflarının yer aldığı interaktif bir sergi alanıdır. Antakya'daki Deprem Sanal Hafıza Mekânının Anı Koridoru bölümü, deprem felaketinin bireyler üzerindeki etkilerine derinlemesine odaklanan bir sergi alanı olarak öne çıkmaktadır. **(Bkz: Başlık No.3.3.1.2)** Weimar'daki Buchenwald hafıza kampı düşünülerek tasarlanan Anı Koridorunda, deprem mağdurlarının kişisel hikayeleri, anıları ve fotoğrafları ziyaretçilere interaktif bir şekilde sunulmaktadır.

Şekil 5.7 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024)

Şekil 5.8 06 Şubat 2023 Antakya Deprem Sonrası (Gülen Schenk, 2024)

Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânı, Anı Koridoru oluşumunda, **(Bkz: Şekil No. 5.7, 5.8)**'deki fotoğrafta gördüğümüz gibi deprem sonrası enkazdan toplanan eşyalarla, yıkılmış evlerden alınan tuğlalar ve diğer inşaat malzemeleriyle döşenmiştir. Parçalanmış kişisel eşyalar, kullanılmış giysiler ve zamanla yıpranmış belgeler de sergide yer alarak, yaşanan trajedinin boyutunu ziyaretçilere hissettirir. Bu öğeler, depremin yıkıcı etkilerini somutlaştırır ve ziyaretçilere, felaketin bireysel ve toplumsal hayat üzerindeki kalıcı izlerini gösterir. Sergi, toplumsal belleğin korunmasına katkıda bulunurken, ziyaretçilere yaşanan acıların tekrar etmemesi için gerekli dersleri verir.

Ziyaretçiler bu alanda yürürken, deprem sırasında yaşanan acıları, mücadeleleri ve toplumsal dönüşümleri hissedebilirler. Sergide kullanılan kişisel eşyalar mektuplar ve görseller, felaketin şiddetini ve etkilediği insanları gerçekçi bir şekilde aktarır, bu da kolektif hafıza için önemli bir kaynak oluşturur ve gelecekte benzer acıların önlenmesi için bilinç yaratmayı amaçlar.

Şekil 5.9 Zeytin Konağı (Defne) Deprem Sonrası Anı Köşesi (Gülen Schenk, 2024)

Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânının Anı Köşesi, depremde hayatını kaybedenlerin anılarını ve hikayelerini yaşatmak amacıyla oluşturulmuştur. Bu bölüm, sadece bireylerin kişisel trajedilerini belgelemekle kalmayıp, aynı zamanda toplumsal iyileşme sürecine katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânı oluşturulurken **(Bkz: Şekil No. 5.9)** Hatay-Defne'deki Zeytin Konağı Anı Köşesi referans olarak alınmıştır. 6 Şubat 2022 depreminden sonra Antakya Zeytin Konağı'nda oluşturulan Depremden

Sonra Dayanışma ve Anma Anı Köşesi, ziyaretçilerin yalnızca lezzetli yemekler için değil, aynı zamanda kaybettikleri yakınlarını anmak ve onlara ait fotoğrafları sergileyerek depremde kaybettikleri yakınlarını anma amacıyla geldikleri bir mekândır. Bu anı köşesi, topluluk içindeki bağları güçlendirir ve ziyaretçilerin hem geçmişteki güzel anılarını hem de kaybettikleri sevdiklerini onurlandırmalarına olanak tanır. Aynı zamanda, bu mekân insanların travma sonrası iyileşme süreçlerinde bir araya gelerek duygusal destek bulmalarını sağlar. Böylece, yaşanan onca zorluğa rağmen, insanlar burada birbirlerine iyi gelmeye, birlikte iyileşmeye çalışırlar.

Zeytin Konağı'ndaki anı köşesinde yakınlarını kaybeden Mimar Buse Ceren Gül ile yapılan röportaj, bu bölümün önemini bir kez daha gözler önüne sermektedir (G. B, C, kişisel iletişim, Mayıs 16, 2024). Buse Ceren Gül, depremde anneannesini, halasını, şirket müdürünü, çocukluk arkadaşını ve birçok yakın arkadaşını kaybetmiştir. Onların kaybı onun için tarif edilemez bir acı olmuştur. Özellikle anneannesinin yokluğu, ailelerini derinden sarsmış ve onunla olan anıları, hayatın değerini ve kırılganlığını her an hatırlatmaktadır.

Şekil 5.10 Süheyla Er Karayılan, (Buse Ceren Gül, 2022)

Anı Köşesi'nde yer alan fotoğraflardan (**Bkz: Şekil No. 5.10**) Buse Ceren Gül'ün anneannesinin sağlıklı gülümsediği bir anı ölümsüzleştirmektedir. Bu fotoğraf, anneannesinin hayat dolu ve mutlu bir anını göstermekte ve onun uzun yıllar süren mücadele dolu yaşamını anlatmaktadır. Buse Ceren Gül, bu fotoğrafı koyarak anneannesinin hatırasını canlı tutmayı ve onun yaşamına saygı göstermeyi amaçladığını belirtmiştir. Buse Ceren Gül, Anı Köşesi ve benzeri hafıza mekânlarının, kayıpların ve acıların paylaşılmasına olanak tanıyan önemli alanlar olduğunu vurgulamaktadır (G. B,C, kişisel iletişim, Mayıs 16, 2024). Bu mekânlar, benzer acılar yaşayan insanları bir araya getirerek dayanışmayı ve toplumsal iyileşmeyi desteklemektedir. Aynı zamanda, gelecekte benzer felaketlerin yaşanmaması için toplumda bilinç yaratılması açısından da büyük önem taşımaktadır.

Mimar Buse Ceren Gül ile yapılan röportaj, deprem sonrası bireylerin yaşadığı kişisel travmaları ve bu travmalarla başa çıkma sürecinde hafıza mekânlarının oynadığı rolün anlaşılmasına yardımcı olmaktadır. Anı Köşesi'nde yer alan kişisel hikayeler ve fotoğraflar, toplumsal hafızanın korunmasına katkı sağlamakta ve gelecekte benzer felaketlerin etkilerinin hafifletilmesi için önemli dersler sunmaktadır. Antakya Deprem Sanal Hafıza Mekânında deprem mağdurlarının ve tanıklarının hikayelerini paylaşmalarını sağlayan bir ortam olan Anı Koridorunda, ziyaretçiler kayıpların anısına saygı duruşunda bulunurlar ve yaşanan acılara ve kayıplara dair düşüncelerini dijital anı defterine yazarak paylaşabilirler. Anı defteri, ziyaretçilerin yaşadıkları korku, kayıp ve üzüntü gibi duyguları ifade etmelerine ve bu duygularla başa çıkmalarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Anı Köşesi'nde sunulan grup etkileşimleri ve topluluk destek sistemleri, ziyaretçilerin deneyimlerini paylaşmaları ve birbirlerine destek olmaları için alanlar oluşturur.

5.1.5 Antakya Hafıza Mekânı Haritası

Antakya Hafıza Mekânı Haritası, Antakya'da gerçekleşen deprem sonrası şehrin geçişini, anılarını korumayı ve toplumla paylaşmayı amaçlayan bir projedir. Bu proje, Antakya'nın deprem öncesindeki durumunu belgeleyerek,

şehirle bir bağ kuran insanların katkılarıyla bir fotoğraf hafıza arşivi oluşturmayı hedefler. Proje, Antakya'nın yıkım ve yeniden iyileşme sürecinde mekânsal hafızasını korumaya çalışırken, şehrin sadece bir felaket bölgesi olmadığını, aynı zamanda yaşanmışlıklarla dolu bir mekân olduğunu göstermeyi amaçlar. Antakya Hafıza Mekânı haritası, Antakya ile bağı olan herkesin görsel anılarını ve hikayelerini paylaşarak şehrin hafızasını korumayı amaçlar. Antakya'da yaşayan veya farklı dönemlerde ziyarete gelen kişiler, geldikleri dönemlerde çektikleri fotoğrafları, videoları, uygulama üzerinden fotoğrafın çekildiği yeri işaretleyerek, o yerlere yazılar ve görseller ekleyerek hikayelerini paylaşabilirler. Bu sayede oluşacak arşiv, Antakya'nın hikayesini oluşturan bir platform haline gelir. Bu projenin ana hedefi, deprem sonrası mekânsal hafıza kaybını engellemek ve şehrin yeniden inşasına bir rehber olmaktır. Antakya Hafıza Mekânı Haritası, Antakya'nın yaşanmışlıklarını, birlikteliklerini, farklılıklarını ve mücadelelerini koruyan bir anı koridoru olarak da hizmet verir.

Nehna Platformu tarafından desteklenen Beledna Hafıza Haritası projesi, Antakya Hafıza Mekânı Haritası oluşturma konusunda önemli bir örnek teşkil etmiştir (Beledna, n.d.). Beledna projesi, deprem sonrası Hatay'ın hafızasını korumayı ve şehrin yeniden inşası sırasında yaşanan şehrin hafıza kaybını önlemeyi hedeflemiştir. Proje, şehirle bağı olan herkesin anılarını ve hikayelerini paylaşarak, bireysel ve kolektif görsel hafızayı belgelemeye yardımcı olmaktadır. 06 Şubat 2022 deprem öncesi yaşamlarının bir parçası olarak çekilmiş bir fotoğraf karesi, o günün rutinini yansıtırken, deprem sonrası yaşanan travmalar ve kayıplar sonrasında bu fotoğraflar, gelecekteki iyileşme sürecine umut ışığı tutan bir anlam kazanmıştır. Antakya Hafıza Mekânı Haritası'nın oluşturulma sürecinde, Beledna Hafıza Haritasından referans alındığı ve bu bağlamda tasarım aşamasında önemli rol oynadığı görülmektedir. Antakya Hafıza Haritası'ndan edinilen bilgiler ve yöntemler, Antakya bölgesindeki kültürel ve tarihi mirasın dijital olarak korunması ve bu süreçte yaşanan kayıpların hafızada yaşatılması amacıyla kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir. Antakya'da depremden önce fotoğraf çekmiş bireyler, şehrin hafızasını korumak için bu fotoğrafları Antakya Deprem Hafıza Mekânı

Haritası'nın sayfasına yükleyerek, yok olmuş binaların ve kaybettikleri yakınlarıyla birlikte çekildikleri fotoğrafların hatırasını yaşatırlar. Bu süreç, sadece kaybolan yapıları değil, aynı zamanda toplumsal hafızayı da sonsuza dek yaşatmaya yardımcı olmaktadır.

5.1.6 Travma Odası: Deprem Anı ve Sonrasının Sanal Hafızası

Travma Odası bölümü, Antakya depremi gibi yıkıcı doğal afetlerin bireysel ve toplumsal hafızada bıraktığı izleri derinlemesine inceleyen bir sanal mekân olarak tasarlanmıştır. Ayrıca sanal gerçeklik teknikleri kullanılarak deprem anının canlandırıldığı duygusal etkiyi yoğunlaştırarak izleyiciye bir deneyim sunmayı amaçlar. Bu sanal mekân, Universal Studios Orlando'daki deprem simülasyonu atraksiyonundan ilham alınarak oluşturuldu. Universal Studios Orlando, misafirlerine sıradan bir tema park deneyiminin ötesinde, adeta birer film setinin içine adım atmış gibi hissettiren bir deneyim sunar. Bu etkileyici simülasyonlarından biri de deprem simülasyonudur. Bu simülasyon, misafirleri gerçek bir deprem senaryosunun ortasına yerleştirerek hem görsel hem de fiziksel olarak bu doğal afeti deneyimlemelerini sağlar (Champion et al., 2022). Ziyaretçiler, özel efektler ve hareketli platformlar aracılığıyla şiddetli sarsıntılar hisseder ve çevrelerindeki dekorun da bu sarsıntılara tepki verdiğini görebilirler. Universal Studios'un bu simülasyonları ziyaretçilere sadece depremi izlemek yerine, onu yaşatarak, gerçekçi ses efektleri ve görsel animasyonlarla deprem anını ve sonrasında yaşanan travmaları sanal bir ortamda katılımcıların yeniden deneyimlemelerine olanak tanıyarak, bu tür olayların insan psikolojisi üzerindeki etkilerini ve toplum üzerindeki uzun vadeli etkilerini gözler önüne sererken yaşanan kaosu simüle eder.

Şekil 5.11 Universal Studio Orlando, Deprem Simülasyonu (Edumag, n.d.)

Universal Studios Orlando'daki bu yapay deprem efektli deneyiminde, 8,5 şiddetinde bir deprem simülasyonu devreye girer (**Bkz: Şekil No.5.11**). Bu yapay deprem sırasında araçların devrilmesi, zeminin çatlaması ve çevresel patlamalar meydana gelir (Edumag, n.d.). Bu tür görsel ve işitsel efektlerle zenginleştirilmiş etkileşimli gösteriler, ziyaretçide kaçınılmaz bir heyecan uyandırır. Sunulan bu etkileşimli deneyim, gerçeküstü ve unutulmaz bir tecrübe yaşatırken insanın adrenalin seviyesini maksimuma çıkartabilir. Bu tür simülasyonlar, doğal afetlerin insan üzerindeki psikolojik ve fizyolojik etkilerini incelemek için benzersiz fırsatlar sunar ve bu tür durumlarda insan davranışlarını analiz etmek açısından değerli veriler de sağlar.

Antakya Hafıza Mekânı Travma Odasında da ziyaretçiler bir sanal gerçeklik deneyimi içinde, depremin şiddetini ve etrafındaki yıkımı hissedebilir, yaşanan korku ve panik duygularını daha iyi anlayabilirler. Antakya'da yer alan hafıza mekânında gerçekleştirilen deprem simülasyonu, 7,4 büyüklüğünde bir depremi temsil ediyor. Bu deneyim, ziyaretçilerin gerçek bir depremi deneyimledikleri izlenimini veriyor. Simülasyon sırasında yer çökmesi, patlayan

elektrik kabloları ve üzerlerine devrilen bir kamyon gibi çeşitli etkiler yaşıyor. Bu durum, gerçekçilik hissini artırarak ziyaretçilere travmatik bir olayın etkilerini daha derinden hissettiriyor. Etkinliğin sonunda, ziyaretçilere doğru hızla gelen 60,000 galon suyun yarattığı dev bir dalga, simülasyonun en çarpıcı anlarından birini oluşturuyor. Bu sanal mekân, deprem gibi travmatik bir olayı tekrar yaşatarak, depremi yaşamış bireyler ile empati kurma ve duygusal farkındalık imkânı sunar.

Bu bölüm, Antakya depremi gibi travmatik olayların bireyler ve topluluklar üzerindeki etkilerini derinlemesine anlamak ve bu tür olaylardan dersler çıkarmak adına önemli bir adım olarak görülmektedir. Sanal gerçeklik teknolojisinin sağladığı imkanlar sayesinde, ziyaretçiler bu deneyimi güvenli ve kontrollü bir ortamda yaşayarak afetlere dair farkındalıklarını artırabilirler.

5.2 ANTAKYA DEPREM HAFIZA MEKÂNININ ETKİNLİKLERİ VE PROGRAMLAR

5.2.1 Sanal Konferanslar Bölümü

Bu bölümde, sanal ortamda gerçekleştirilen ve depremle ilgili farkındalığı, eğitimi ve bilgi paylaşımını artırmayı amaçlayan çeşitli sanal konferanslar ve etkinlikler hakkında bilgi verilecektir. Bu etkinlikler, araştırmacılar, akademisyenler, mühendisler, kamu görevlileri ve halk arasında bilgi alışverişini teşvik eder. Bu konferanslar, deprem mühendisliği, deprem risk yönetimi ve afet sonrası toparlanma gibi konuları geniş bir yelpazede kapsar.

Bu yıl 18. Dünya Deprem Konferansı (WCEE2024), 30 Haziran - 5 Temmuz 2024 tarihleri arasında İtalya'nın Milano kentinde düzenlenmektedir. Konferans, deprem mühendisliği alanında dünya çapında önemli bir etkinlik olup, akademik ve araştırma kurumlarından, sanayiden ve kamu sektöründen yaklaşık 3000 katılımcıyı bir araya getirecektir (*WCEE2024 - 18th World Conference on Earthquake Engineering*, n.d.). Konferans, Milano Kongre Merkezi'nde (MiCo) gerçekleştirilecek ve teknik oturumlar, yan etkinlikler, genel oturum konuşmaları ve sosyal etkinlikler gibi birçok farklı aktiviteyi

içerecektir. WCEE2024'ün ana amaçları arasında, deprem mühendisliği alanındaki en son gelişmeleri tartışmak, yenilikçi çözümleri paylaşmak ve uluslararası iş birliğini teşvik etmek yer almaktadır. Konferans, teknik oturumlar, çalıştaylar ve sunumlar gibi çeşitli formatlarda gerçekleşecektir. Bu etkinlik, katılımcılara bilgi alışverişinde bulunma ve kendi araştırmalarını ve projelerini uluslararası bir platformda sunma fırsatı sunacaktır.

Antakya'da Deprem Hafıza Mekânı sanal konferansları oluşturulurken, özellikle 18. Dünya Deprem Konferansı'nda tartışılan deprem mühendisliğindeki yenilikler ve ileri teknolojiler, deprem risk analizi ve yönetimi, afet sonrası toparlanma ve yeniden inşa süreçleri ile deprem bilincini artırmaya yönelik eğitim ve halkla ilişkiler gibi konular düşünülerek tasarlanmıştır. Bu konferans, sanal ortamda erişilebilir şekilde düzenlenecek olup, katılımcılar sanal oturumlar aracılığıyla dünyanın her yerinden etkinliğe katılabilecek ve diğer katılımcılarla etkileşimde bulunabileceklerdir.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı, deprem farkındalığını artırmayı, depremde yaşananları belleklerde canlı tutmayı ve deprem öncesi ve sonrası için eğitim ve hazırlık süreçlerini güçlendirmeyi amaçlayan sanal bir platformdur. Bu mekân, deprem sonrası toparlanma sürecinde yaşanan deneyimleri, kişisel hikayeleri ve bilimsel verileri bir araya getirir. Kullanıcılar, sanal turlar, interaktif haritalar ve çeşitli multimedya içerikleri ile deprem deneyimlerini daha yakından anlayabilirler. Antakya Deprem Hafıza Mekânı, Dünya Deprem Konferansı (*WCEE2024 - 18th World Conference on Earthquake Engineering*, n.d.) gibi önemli konferansları örnek alarak sanal konferanslar ve atölye çalışmalarını düzenleyerek, depremle ilgili en son bilgileri ve yenilikçi yaklaşımları paylaşmayı hedeflemektedir. Ayrıca bu etkinlikler, yerel ve uluslararası uzmanları bir araya getirerek bilgi ve deneyim alışverişini teşvik eder.

Sanal konferanslar, deprem farkındalığını artırmada ve deprem mühendisliği alanındaki yenilikleri paylaşmada önemli bir rol oynamaktadır. Antakya Deprem Hafıza Mekânı gibi platformlar, bu bilgi ve deneyimlerin geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Dünya Deprem Konferansı (WCEE2024) gibi büyük

ölçekli etkinlikler ise, uluslararası iş birliğini teşvik eder ve deprem risk yönetimi konusunda küresel farkındalık yaratır.

5.2.2 Eğitim ve Bilinçlendirme Alanı: KGHS Sistemi, İlk Yardım, Acil Durum Hazırlığı ve Travma Sonrası Destek Eğitimleri

Bu bölüm eğitim ve bilinçlendirme alanında farkındalık amacı taşır. Deprem sonrası kriz yönetimi ve ilk yardım bilgileri gibi önemli bilgiler sunarak, afetlere karşı nasıl daha hazırlıklı olunabileceği konusunda ziyaretçileri bilgilendirir. Afet sonrası toplumun nasıl bir araya geldiği, yardımlaşma ve dayanışma örnekleriyle desteklenen topluluk duygusunu pekiştirir.

İlk yardım, acil durum hazırlığı ve travma sonrası destek konularında eğitimler. Antakya Deprem Hafıza Mekânı, deprem ve afet farkındalığını artırmak ve toplumu daha hazırlıklı hale getirmek amacıyla çeşitli eğitim atölyeleri düzenlemektedir. Bu atölyeler, ilk yardım, acil durum hazırlığı ve travma sonrası destek konularında eğitimler olmakla birlikte, hayati önem taşıyan bilgi ve becerileri katılımcılara kazandırmayı hedefler. Bu konulara yönelik planlanan eğitimler aşağıdaki gibidir.

5.2.2.1 Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi KGHS

Antakya Deprem Hafıza Mekânında, acil durumlarda devreye girecek kesintisiz ve güvenli haberleşme merkezi kurulması için gerekli teknik altyapı çalışmaları yapılırken, AFAD tarafından öncelikle Afet ve Acil Durum Yönetimi Merkezi (AADYM) ve paydaş kurumları arasında kullanılması için kurulan Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi (KGHS) örnek alınmış ve projenin detayları aşağıda anlatılmaktadır (**Bkz: Şekil No.5.12**).

Şekil 5.12 KGHS Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi (Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi, KGHS, n.d.)

Türkiye genelinde afet ve acil durumlarda, AADYM ve paydaş kurum AADYM'leri arasında sürdürülebilir ve güvenli iletişimin sağlanması amacıyla, AFAD Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı tarafından KGHS Projesi hayata geçirilmiştir. KGHS projesi, deprem ve acil durumlar sonrasında koordinasyonun sağlanması, arama kurtarma ekiplerinin ihtiyaç duyulan bölgelere ulaşması, yardımların sistemli bir şekilde dağıtılması ve yetkililerin bilgilendirilmesi gibi hayati önem taşıyan durumlar için geliştirilmiştir. KGHS sistemi, altyapı hasarları ve kullanım yoğunluğu gibi nedenlerle haberleşme ağlarının kesintiye uğramaması amacıyla proje kapsamında fiber optik, GSM ve uydu haberleşme ortamlarını otomatik anahtarlama, haberleşme ortamını ise manuel olarak kullanmaktadır. KGHS projesinin fiber optik ve GSM iletişim altyapısını içeren IP/MPLS sistemi, 2016 yılında Türkiye genelinde tüm illerde kurulmuştur. Ayrıca, 2014 yılında tamamlanan HF telsiz altyapısı aktif olarak kullanılmaktadır. Uydu haberleşme ayağı için ise 77 adet Ku-band uydu terminali il AADYM yerleşkelerinde kullanılarak, başkanlık ile il müdürlükleri arasında uydu sistemleri üzerinden haberleşme sağlanmaktadır. Projenin ilerleyen aşamalarında, KGHS uç birimlerinin paydaş kurum AADYM'lerine de kurulması planlanmaktadır. KGHS projesi kapsamında ekiplerin kullanımındaki tüm uydu telefonları yenilenmiştir (*Kesintisiz ve Güvenli Haberleşme Sistemi, KGHS, n.d.*).

KGHS'ye referansla, Antakya Deprem Hafıza Mekânında da benzer bir sistemin kurulması önerilmektedir. Bu sistem, afet anında ve sonrasında hafıza mekânının sürekli iletişimde kalmasını sağlayarak ziyaretçiler ve personel arasında kesintisiz bilgi akışını temin eder. Aynı zamanda, arama kurtarma ekiplerinin hızlı ve etkili bir şekilde koordinasyonunu sağlayarak acil müdahale gerektiren durumlarda kritik öneme sahiptir. Yardım ve desteklerin sistematik bir şekilde dağıtılmasını ve yönetilmesini mümkün kılarak, afet bölgelerine daha hızlı ve etkili yardım ulaştırılmasını sağlar. Yetkililerin anında bilgilendirilmesi ve durumdan haberdar olması, doğru kararların hızlı bir şekilde alınmasına yardımcı olur. Fiber optik, GSM ve uydu iletişimi gibi çeşitli teknolojilerle desteklenen bu sistem, hafıza mekânının güvenliğini artırır ve olası bilgi kayıplarını önler. Sonuç olarak, KGHS sisteminin Antakya Deprem Hafıza Mekânına uyarlanması, acil durumlarda etkili müdahale, sürekli iletişim ve koordinasyon açısından büyük faydalar sağlayarak güvenli ve verimli bir ortam sunmaktadır.

5.2.2.2 İlk Yardım Eğitim Programı

İlk yardım eğitimi, deprem anında ve sonrasında yaralanmalara müdahale edebilmek için kritiktir. Bu eğitimlerde katılımcılar, temel ilk yardım becerilerini öğrenirler. İlk yardım eğitiminin temel amacı, acil durumlarda hızlı ve etkili müdahaleyle hayat kurtarmak ve iyileşme sürecini kolaylaştırmaktır. Bu süreç, öncelikle ortamın güvenliğini sağlayarak başlar; burada, potansiyel tehlikelerin ortadan kaldırılması esastır. Eğitim ayrıca, hayati tehlikelerin derhal ele alınmasını ve yaşamsal fonksiyonların sürdürülmesini desteklemeyi öğretir. Ayrıca, hastanın veya yaralının durumunun daha da kötüleşmesini önlemek için gereken adımların atılmasını içerir. Son olarak, bu eğitim, iyileşme sürecini destekleyecek şekilde müdahale tekniklerinin uygulanmasına yönelik bilgi ve becerileri katılımcılara aktarır. Böylece, ilkyardım eğitimi, acil durumlarda etkili müdahale sağlayarak hem bireysel hem de toplumsal anlamda olumlu sonuçlar elde etmeyi amaçlar (*İlk Yardım*, n.d.). İlk yardımın temel görevleri; "K. B. K." formülüyle ifade edilir korumak, bildirmek ve kurtarmak olarak özetlenebilir.

Bu görevler kapsamında, ilk adım, olay yerini değerlendirerek, olası tehlikeleri belirlemek ve güvenli bir çevre oluşturmaktır. Bu, hem mevcut durumun daha da kötüleşmesini önlemek hem de yeni kazaların meydana gelmesini engellemek için kritiktir. Ayrıca, ilkyardım bilgisi olmayan kişilerin olay yerinden uzak tutulması, gereksiz ve bilinçsiz müdahalelerin önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu yaklaşım, kazazedelerin güvenliğini artırırken, aynı zamanda kurtarma ekiplerinin daha etkili müdahale etmesine olanak tanır.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisinde eğitim ve bilinçlendirme çalışmalarının bir bölümünü teşkil eden ilk yardım eğitimleri kapsamlı ilk yardım eğitimleri sunarak bireylerin acil durumlarda nasıl müdahale edebileceğini öğretir. Bu eğitimler hem çevrimiçi hem de yüz yüze olarak sunulmakta ve sertifikalı eğitmenler tarafından verilmektedir. Antakya Deprem Hafıza Mekânından İlk yardım eğitimi almış kişiler ile KGHS (Bkz: Başlık No.5.2.2.1) üzerinden acil durumlarda ulaşılabilecek güçlü bir iletişim ağı kurulur.

5.2.2.3 Psikolojik İlk Yardım (PİY) Eğitimi

Psikolojik İlk Yardım (PİY), kriz, travma veya ciddi stresli olaylara maruz kalan bireylere yönelik acil psikolojik destek sağlama yöntemidir. PİY, bireylerin anında ihtiyaçlarına yanıt vermeyi, güvenli ve sakin bir ortamda duygusal destek sunmayı, kişinin saygınlığını ve mahremiyetini gözeterek, bilgi paylaşımını ve pratik yardımı içeren bütüncül bir yaklaşımdır. PİY, aynı zamanda bireylerin kendilerini güvende hissetmelerine, sosyal desteklere erişim sağlamalarına ve stresle başa çıkma mekanizmalarını harekete geçirmelerine yardımcı olmayı amaçlar.

PİY teriminin tarihsel arka planına baktığımızda, ilk olarak II. Dünya Savaşı'nın ardından savaş ortamında savaş travması yaşayan askerlere yardımcı olmak için kullanılan bir yöntem olduğunu görmekteyiz. 1970'ler ve 1980'lerde PİY yaklaşımları, doğal afetler, kazalar ve terör saldırıları gibi kritik olaylardan etkilenen kişilere de genişletilerek kullanılmaya başladı. 2009 yılında Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından başlatılan mhGAP (Mental Health Gap Action

Programme), travmatik olaylar yaşıyan kişilere yönelik psikolojik ilk yardım ve psikolojik anlamlandırma tekniklerinin etkinliğini değerlendirmek üzere bir rehber geliştirme grubu oluşturdu. Yapılan kapsamlı incelemeler sonucunda, bu grubun çalışmaları, travmatik deneyimler yaşamış bireyler için psikolojik ilk yardım yaklaşımının faydalı olduğu sonucuna varıldı (Kılıç & Şimşek, 2017, s.2).

PIY eğitimi, Antakya depremi sonrası hafıza mekânında verilen eğitimlerden biri olarak ön plana çıkmaktadır. Bu eğitim, deprem gibi büyük felaketlerde bireylerin kritik bir destek mekanizması olarak kullanılabilmesi için verilmektedir. Afetler sonrasında ortaya çıkan travmatik etkilerle başa çıkabilmek için psikolojik dayanıklılığı ve afet anında ilk müdahale ve dayanışmayı güçlendirmeyi amaçlar. Eğitime arzu eden 18 yaş üstü tüm bireyler katılabilir.

5.2.2.4 Acil Durum Hazırlığı Eğitimi

Acil durum hazırlığı eğitimleri, afet öncesinde alınacak önlemleri ve yapılacak hazırlıkları kapsar. Bu eğitimlerde, acil durum çantası hazırlama, Tahliye planı oluşturma, Deprem sırasında güvenli yerlerin belirlenmesi gibi konular ele alınır.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisi içinde yer alacak "Acil Durum Hazırlığı Eğitimi" programı, bireyleri ve toplulukları deprem gibi doğal afetler karşısında bilinçlendirerek olası zararları en aza indirmeyi amaçlamaktadır. Program, depremlerin doğal nedenlerini, yer kabuğunun hareketlerini ve jeolojik arka planı detaylı bir şekilde incelerken, deprem dalgaları ve sismik aktiviteler hakkında temel bilgiler sunar. Ayrıca, deprem öncesi hazırlıklar, deprem anında alınması gereken güvenlik önlemleri ve deprem sonrası iyileşme süreçleri üzerinde durulur. Bu bağlamda, deprem anında yapılması gereken doğru davranış modelleri öğretilir. Program ayrıca, afet çantasında bulunması gereken temel malzemeler ve ilk yardım kitinin nasıl hazırlanacağı konusunda pratik bilgiler verirken, bu malzemelerin kullanımıyla ilgili bilgileri de içerir. Depreme dayanıklı yapı tasarımı ve inşaat teknikleri ile

binalarda güvenli alanların nasıl belirleneceği, güvenli sığınaklar ve bu alanların önemi de programın kapsamındadır. Acil durumda tahliye planlarının yapılması, tahliye yollarının belirlenmesi ve toplanma alanlarının önemi de ele alınırken, etkili tahliye stratejileri üzerinde durulur (*İlk Yardım*, n.d.).

Afet sırasında ve sonrasında iletişim kanallarının nasıl kullanılacağı, iletişim ağlarının korunması ve acil durum haberleşme planlarına dair bilgiler sunulur. Programın son bölümü, deprem gibi travmatik olaylar sonrasında bireylerin ve toplulukların psikolojik iyileşmesine destek olacak yöntemler, travma sonrası stresle başa çıkma teknikleri ve psikolojik dayanıklılığı artırma yollarını içerir. Bu eğitim, Antakya ve çevresinde yaşayan bireylerin afetlere karşı daha dirençli ve bilinçli hale gelmelerini sağlamayı amaçlayarak, olası bir afet durumunda can ve mal kaybının en aza indirgenmesine katkıda bulunmayı hedefler.

Eğitici atölyeler, deprem ve diğer afetlere karşı hazırlıklı olmanın temel taşlarını oluşturur. İlk yardım, acil durum hazırlığı ve travma sonrası destek konularında verilen eğitimler, katılımcıların afet anında ve sonrasında etkili müdahale edebilme kapasitelerini artırır. Antakya Deprem Hafıza Mekânı, bu tür eğitimlerle toplumu bilinçlendirmeyi ve dayanıklılığı artırmayı hedeflemektedir.

5.2.3 Sanat Terapisi Oturumları

Antakya Depremi'nin ardından toplumun yaralarını sarmak ve travmatik deneyimlerle başa çıkmak için sanat terapisi, Antakya Deprem Hafıza Mekânında kilit bir rol oynamaktadır. Depremzedelerin yaşadıkları zorlukları ifade etmelerine ve işlemelerine yardımcı olacak bir platform sunarak, bireylerin ve toplulukların ruhsal iyileşme süreçlerine katkıda bulunmaktadır. Sanat terapisi, bireylerin sanat aracılığıyla duygusal, zihinsel ve fiziksel sağlıklarını iyileştirmeyi amaçlayan bir yardımcı terapi biçimidir. Psikoloji ve sanatın kesişim noktasında yer alan bu terapi yöntemi, resim, heykel, dans, drama, müzik gibi çeşitli sanat dallarını kullanarak kişilerin kendilerini ifade etmelerine, stresle başa çıkmalarına, travmaları işlemelerine ve kişisel farkındalıklarını

artırmalarına yardımcı olur. Sanat terapisi, bireylerin bilinçaltındaki düşünceleri, duyguları ve anıları yaratıcı süreçler aracılığıyla dışa vurmasını sağlar. Bu süreç, sözlü ifadenin zor veya mümkün olmadığı durumlarda alternatif bir iletişim yolu sunar. Aynı zamanda, bireylerin kendilerini keşfetmeleri, duygusal iyileşmeleri ve kişisel gelişimleri için güçlü bir araçtır (Samuels & Lane, 2013, s.79-83). Sanat terapisi, bireylerin sanat yoluyla kendi içsel dünyalarıyla iletişim kurmalarını sağlar ve böylece travmanın üstesinden gelmelerine yardım eder. Antakya Depremi gibi derin izler bırakan bir felaketin ardından, sanat terapisi, bireylerin hislerini, korkularını ve umutlarını sanatsal bir ifadeyle dışa vurmasına olanak tanır. Bu süreç, duygusal olarak yıkıcı olabilecek anıları yönetme ve anlamlandırma fırsatı sunar.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisinde Sanat terapisi eğitimleri çeşitli sanat terapi seanslarından oluşmaktadır. Bu seanslar resim, heykel, müzik ve dans gibi farklı sanat dallarını kapsar. Katılımcılar, kişisel yaratıcılıklarını kullanarak travmalarını işler ve bu süreçte kendi özgüvenlerini ve ifade yeteneklerini geliştirir (Acar & Düzakın, 2020, s.3-5). Ayrıca, grup terapisi seansları da bireyler arasında destek ve dayanışma hissini pekiştirmekte ve topluluk duygusunu güçlendirmektedir. Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisinde üretilen sanat eserleri hem bireysel hem de toplumsal iyileşmenin bir göstergesi olarak değerlendirilmekte ve sergilenmektedir. Bu eserler, depremin bıraktığı etkileri ve bireylerin bu süreçteki duygusal yolculuklarını yansıtan güçlü mesajlar içerir. Sergilenen eserler, ziyaretçilere depremin etkilerini ve toplumun direncini gösterme fırsatı sunarken, aynı zamanda sanatın terapötik ve katarsis yaratıcı özelliklerini de vurgular. V Vakfı (Vuslat Sabancı Vakfı) (Bkz: **Başlık No.4.4**) girişimleri, deprem sonrası Antakya'da gerçekleştirilen dinleme terapileri vasıtasıyla yapılan çalışmalarını dikkate alarak tasarlanmış ve bu doğrultuda dinleme terapileri planlanmıştır.

Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisindeki sanat terapisi programı, depremden etkilenen bireylerin ve toplulukların travma sonrası iyileşme sürecinde önemli bir araçtır ve aynı zamanda toplumun deprem sonrası deneyimlerini paylaşmasına ve kolektif bir hafıza oluşturmaya yardımcı olur.

(Bkz: Başlık No.4.4) de açıklanan Renan Koen'in Hasat Çiftliğindeki sanat terapisi uygulamaları ve çalışmalarından alınan referansla, Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisi için Sanat Terapisi eğitimleri tasarlanmıştır. Bu programların amacı, sanatın iyileştirici gücünden yararlanarak, yıkımın ardından umut ve dayanıklılık inşa etmektedir. Bu, sadece bireysel iyileşmeyi desteklemekle kalmaz, aynı zamanda Antakya'nın toplumsal ve kültürel iyileşmesine de katkıda bulunur.

5.2.4 Antakya Anma Bahçesi Sessizlik ve Meditasyon Alanı

Antakya Deprem Hafıza Mekânı oluşturma önerisinin önemli bir parçası olarak tasarlanan Antakya Anma Bahçesi, Sessizlik ve Meditasyon Alanı, ziyaretçilerin sessizce oturup düşüncelerine dalabileceği ve kayıplarını anabileceği bir mekân olarak planlanmıştır. Bu bahçe, Berlin Holokost Anıtı'nın tasarım felsefesinden esinlenilerek oluşturulmuştur. Antakya Anma Bahçesi'nin ana amacı, ziyaretçilere depremde kaybettikleri sevdiklerini anmak ve yaşanan trajedinin derin etkilerini düşünmek için bir alan sunmaktır.

Şekil 5.13 Berlin'deki Avrupa'nın Katledilen Yahudileri Anısına Anıtı'ndan bir kesit (Polat, 2018)

Berlin Holokost Anıtı, Almanya'nın başkenti Berlin'de yer alan ve Holokost sırasında hayatını kaybeden Yahudilerin anısına inşa edilen bir yapıdır.

Resmi adı Avrupa'nın Katledilen Yahudileri Anısına Anıt olan bu yapı, Almanya'nın Nazi geçmişi ile yüzleşmesi ve bu trajik olayın kurbanlarını anması için büyük bir sembol niteliğindedir. Amerikalı mimar Peter Eisenman tarafından tasarlanan 2003 yılında yapımına başlanan Berlin Holokost Anıtı İkinci Dünya Savaşının bitişinin 60. yılında 10 Mayıs 2005 tarihinde açılışı yapılmıştır. Bu vesile ile Almaya dünya üzerinde ilk kez savaşta yenilgisini, işlediği insanlık suçunu kabul edip bunu anıtlılaştırın ülke olarak tarihe geçmiştir (Kışmir, 2019, s.57). Yaklaşık 19,000 metrekarelik bir alanı kaplayan, farklı boyutlarda 2,711 beton bloktan oluşmaktadır. Geleneksel anıt kavramının dışında, ziyaret edenlerin üzerinde oturduğu, çocukların üzerinde yürüdüğü, bir enstalasyon niteliği taşır (Polat, 2018, s.57). **(Bkz: Şekil No.5.13)**, 'deki gibi düzensiz olarak yerleştirilmiş farklı boyuttaki bloklar, ziyaretçilere bir labirent hissi yaratır ve blokların farklı yüksekliklerde olması, zeminin dalgalı yapısıyla birleşerek ziyaretçilerin yön duygusunu yitirmesine ve dengesini kaybetmesine de neden olur.

Şekil 5.14 Berlin'deki Avrupa'nın Katledilen Yahudileri Anısına Anıtı'ndan bir kesit (Polat, 2018)

Eisenman aynı zamanda Berlin'deki bu anıtı **(Bkz: Şekil No.5.14)**, Holokost kurbanlarının yaşadığı korku ve belirsizlik hissini ziyaret edenlere yansıtan bir metafor olarak tasarlamıştır. Anıtın altında yer alan Holokost

hakkında kapsamlı bilgi alınabilen Müze'de mağdurların simleri, çeşitli fotoğrafları ile birlikte hikayeleri sergilenmektedir. Müze, Holokost'un tarihi, mağdurların yaşadıkları ve bu trajedinin boyutları hakkında derinlemesine bilgi sunarak, ziyaretçilere tarih boyunca yaşanmış bu insanlık dışı olayın etkilerini anlamalarına yardımcı olur. Dokunmatik ekranlar ve interaktif sergiler gibi multimedya araçları, ziyaretçilerin Holokost hakkında daha fazla bilgi edinmesini sağlar. Berlin Holokost Anıtı, sadece bir anma yeri değil, aynı zamanda eğitim ve farkındalık yaratma amacı taşıyan bir mekândır. Almanya'nın Holokost ile yüzleşmesini ve bu trajediyi unutmamasını sağlamak amacıyla inşa edilen bu anıt, aynı zamanda ziyaretçilere tarih boyunca yaşanmış bu insanlık dışı olayın derin etkilerini hatırlatır ve benzer trajedilerin bir daha yaşanmaması için bilinç oluşturur. Anıtın soyut yapısı ve duygusal etkisi konusunda çeşitli tepkiler ve eleştiriler almasına rağmen, Peter Eisenman'ın tasarımı, Holokost'un dehşetini ve belirsizliğini simgelemekte başarılı bulunur. Bu anıt, insanlık tarihinin en karanlık dönemlerinden birini unutmamak ve gelecekte benzer trajedilerin yaşanmamasını sağlamak için güçlü bir hatırlatıcıdır.

Antakya Anma Bahçesi'nin, Berlin Holokost Anıtı gibi, belirli bir sonu yoktur; girişi ve çıkışı belirsizdir (Polat, 2018, s.58). Her ziyaretçi, ziyareti boyunca Anma Bahçesi'nde yeni bir bağ ve ilişki kurar. Aynen soykırımın çaresizliğini anlayana ve daha derin bir anlam bulana kadar orada olma hali devam ettiği gibi Antakya Anma Bahçesi'nde de depremin çaresizliğini ve geride bıraktığı kayıp ve yıkımları anlayana kadar ziyaretçiler anda kalabilir ve arzu edenler meditasyon yapabilirler. Anıtın tüm zaman ve mekân boyutları, zamandan bağımsızdır. Bu nedenle geçmişe dair anılar yoktur; sadece bugünkü bireysel deneyimler vardır. Antakya Anma bahçesi sessizliğin ve meditasyonun gücünden yararlanarak, ziyaretçilerin içsel bir yolculuğa çıkmalarını sağlamayı hedefler. Antakya Anma Bahçesi, çeşitli bitki örtüsü ve su öğeleri ile donatılmıştır. Ziyaretçilerin meditasyon yapabileceği alanlar yaratılmıştır. Berlin Holokost Anıtı'nda olduğu gibi, bu bahçe belirli bir düzen ve simetri ile yüksek duvarlar ve büyük ağaçlar ile dış dünyadan gelen dikkat dağıtıcı unsurları en aza indirerek, ziyaretçilerin tam anlamıyla odaklanabilmesini sağlar.

Bahçede, sessizlik ve meditasyon için özel olarak ayrılmış alanlar bulunmaktadır. Bahçenin ortasında yer alan küçük bir gölet, suyun sakinleştirici etkisinden faydalanarak meditasyonun derinleşmesine yardımcı olur. Berlin Holokost Anıtı'nda olduğu gibi, bu alanlar da ziyaretçilere duygusal bir bağ kurma imkânı sağlar. Antakya Anma Bahçesi'nin peyzajı, bölgenin doğal bitki örtüsünden esinlenilerek tasarlanmıştır. Yerel bitkiler ve çiçekler, bahçeye doğal bir güzellik katarken, aynı zamanda bölgenin ekolojik yapısına uygun bir ortam yaratır. Bu bitkiler, bahçeye mevsimsel renk değişiklikleri ve çeşitlilik katarak, ziyaretçilerin her gelişinde farklı bir deneyim yaşamalarını sağlar.

Sonuç olarak, Antakya Anma Bahçesi, Berlin Holokost Anıtı'ndan ilham alarak, ziyaretçilere depremi unutmadan kayıplarını hatırlayarak onları anma ve bu vesile ile içsel huzuru bulma fırsatı sunar. Sessizlik ve meditasyonun ön planda olduğu bu bahçe, deprem felaketinin etkilerini derinlemesine düşünmek ve sevdiklerini anmak isteyenler için kurgulanmış bir mekândır. Bu tür mekânlar, toplumsal hafızanın korunmasına ve gelecekte benzer acıların yaşanmaması için bilinç yaratılmasına hizmet eder.

5.2.5 Antakya Anıt Ağaçlar Projesi

Antakya Deprem Hafıza Mekânının Anıt Ağaçlar Projesi, 6 Şubat Depremi'ndeki her bir kayıp için dikilen ağaçlar ve bazalt taşları ile doğanın iyileştirici gücünü simgelemektedir. Bu proje, **(Bkz: Şekil No.5.15)**, görüldüğü gibi, Joseph Beuys'un 7000 Meşe, 7000 Bazalt, 1982-1987, Kassel projesinden ilham alınarak tasarlanmıştır.

Şekil 5.15. Kassel 1982’den 2002’ye karşılaştırmalı fotoğraflar (<https://7000-Eichen.de/Fileadmin/Resources/Public/Files/Informationsflyer.Pdf> - n.d.)

Beuys’un projesine kısaca baktığımızda, Almanya’nın Kassel şehrinde, Joseph Beuys’un 1982 yılındaki 7. Documenta için toplumsal ve çevresel sorumluluk bilinciyle başlattığı bir Land Art tasarısı olduğunu görüyoruz. II. Dünya Savaşı’nda büyük yıkıma uğrayan şehir, savaş sonrası yeniden yapılanma ve hızlı sanayileşme süreciyle doğal dengesini kaybetmişti. Sanatçı, her biri 1 metre olan bazalt taşlarının eşlik ettiği 7000 meşe ağacını şehrin dört bir yanına dikilmesi şartıyla Documenta şehrine bu projeyi sundu (*Start*, 2021). 1982 yılında, sanatçı ilk ağacı Friedericianum Müzesi’nin önüne elleriyle dikti ve ardından şehrin her yerine, evlerin önüne, parklara, okullara meşe ağaçları ve bazalt taşları dikildi. Halk, bu projeye büyük bir özveriyle katıldı.

Antakya Anıt Ağaç Projesi, Antakya Deprem Hafıza Mekânının önemli bir bölümünü teşkil eder. Deprem felaketinin ardından, kentin tamamen yıkıldığı alanda yaşam alanlarının ve evlerin yeniden inşası, kentin her köşesine evlerin bahçelerine, sokaklara, okul bahçelerine, kamu binalarına çok sayıda ağaç dikilmesi ile yaşamın yeniden başlamasına bir gönderme yapılmaktadır. Bu planlama sırasında, seçilen ağaç türleri hurma ve zeytin olmuştur. Bunun nedeni ise, bu ağaçların kuru ve sıcak hava koşullarına dayanıklı olmaları, fazla bakım gerektirmemeleri ve düşük su ihtiyacı duymalarıdır. Antakya Anıt Ağaç Projesi’nin ayrıntılarını incelediğimizde, her bir ağacın yeniden doğuşu ve umudu temsil edecek şekilde tasarlandığını görmekteyiz. Proje kapsamında her

ağacın yanına, deprem sonrasında yıkılan binalardan alınan bir parça moloz yerleştirilmiştir. Bu uygulamanın ardındaki amaç, ağaçların yeni bir başlangıcın ve dirilişin sembolü olmasının yanı sıra, taşların da depremin anısını canlı tutarak, yeni yaşam alanlarının planlanmasında dayanıklı yapıların önemine dikkat çekmektir.

Bu proje, aynı zamanda, Hafıza Mekânının hatırlama ve unutmama metaforunu somut bir şekilde hayata geçirmekte ve ziyaretçilere bu deneyimi yaşatmaktadır. Ağaçların ve moloz parçalarının bir araya gelmesi, geçmişte yaşanan acıları unutmadan, geleceğe dair umut dolu bir bakış açısı geliştirilmesini teşvik eder. Bu yönüyle, Anıt Ağaç Projesi hem doğanın yenileyici gücünü hem de toplumun dayanıklılığını sembolize eden, anlam yüklü bir girişim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, Japonya ve Tayvan örnekleri dikkate alındığında, bu ülkelerde depreme dayanıklı binaların inşası ve kentsel dönüşüm projeleri, benzer felaketlerin etkilerinin minimize edilmesi ve toplumsal direncin artırılması açısından önemli rol oynamaktadır. Bu projelerde, mühendislik ve yapı teknolojilerinin en üst düzeyde kullanılması, uzun vadeli dayanıklılığı sağlamakta ve afet sonrası toparlanma süreçlerini hızlandırmaktadır. Antakya Anıt Ağaç Projesi de benzer şekilde hem doğanın iyileştirici gücünü kullanarak hem de toplumun dayanıklılığını artırarak, deprem sonrası yeniden yapılanmanın simgesel ve pratik bir örneğini teşkil etmektedir. Antakya hafıza mekânı için tasarlanan bu projede dikilen her bir ağaç, depremde hayatını kaybetmiş ancak şu ana kadar hiçbir şekilde bulunamamış insanlara adanması planlanmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Antakya'da 6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen deprem, bölgenin yapısal temellerini, tarihi, kültürel ve sosyal dokusunu sarsmıştır. Bu felaket, derin yaralar açarak birçok insanın hayatını kaybetmesine ve geniş çapta maddi hasarlara neden olmuş, aynı zamanda toplumun ruhsal ve sosyal sağlığı üzerinde de kalıcı etkiler bırakmıştır. Antakya'daki deprem anısına inşa edilebilecek hafıza mekânı önerisi, bu felaketin hatırlanma şeklini ve toplumsal etkisini şekillendirecektir. Hafıza mekânları, kaybedilen hayatları onurlandırmanın ve toplumun yaşadığı kolektif travmayı işlemenin bir aracı olarak görülmekte, aynı zamanda toplum üyelerine bir araya gelme, deneyimlerini paylaşma ve sosyal destek ağlarını güçlendirme imkânı sunmaktadır. Hafıza mekânları, anıtların ve müzelerin aksine, geçmişin sabit bir temsilini sunmak yerine, kolektif hafızanın sürekli olarak yeniden şekillendiği, "in situ" olarak travmatik olayların yaşandığı yerlerde kurulan dinamik yapılar olarak tanımlanabilir. Anıtlar genellikle sabit ve değişmeyen yapılar olarak toplumu belli bir olaya odaklanmaya iterken, müzeler geçmişin arşivlenip sergilendiği mekanlar olarak belirli bir tarihe referans sunar. Hafıza mekânları ise bu iki yapının ötesine geçerek, geçmişle şimdiki buluşturur ve geleceğe dair bir bilinç oluşturur. Türkiye'de hafıza mekânları, henüz toplumun tam anlamıyla aşına olmadığı kavramlar arasında yer almaktadır. Bu nedenle, zamanla adı konulmamış, kolektif hafızayı temsil eden yeni mekânların da ortaya çıkabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Kolektif Hafıza ile şekillenen bu tür mekânlar, statik bir anıt yapısından ziyade, sürekli dönüşen ve kolektif değişimlerle birlikte evrilen yapılar olarak düşünülmelidir. Hafıza mekânlarının değişen doğası, gelecekte farklı biçimlerde karşımıza çıkabilecek açık kapılar bırakmaktadır.

Bu çalışma sonucunda, Antakya'da deprem hafıza mekânı kurulması için öneriler geliştirilmiştir. Öneriler arasında, topluluk üyelerinin bu mekânların tasarım ve işlevselliğine aktif katılımının teşvik edilmesi, çeşitli sanat disiplinleri ve terapi yöntemlerini entegre eden projelerin hayata geçirilmesi ve dijital

teknolojilerin kullanılarak erişilebilir arşivler oluşturulması bulunmaktadır. Ancak Türkiye'de yaşanan travmatik olaylar, doğal afetler ve benzeri yaşanmışlıklar, kolektif hafızadan hızla silinmekte, istenmeyen olaylar kısa sürede bilinçdışına itilmektedir. Bu unutma pratikleri nedeniyle önerilen hafıza mekânının hayata geçirilmesi ve sürdürülebilmesi konusunda yaşanabilecek zorlukları da göz ardı etmemek gerekir.

Antakya Deprem Hafıza Mekânının kurulum önerisi ve işleyişi, deprem sonrası model bir uygulama olarak değerlendirilmekte ve bu bağlamda gelecekteki çalışmalar için bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu tez çalışması, Antakya Deprem Hafıza Mekânı kurma önerisi ile bireysel ve kolektif hafızanın birleştiği, geçmişi anlamlandırmaya ve geleceği şekillendirmeye yönelik bir kaynak olarak sunulmaktadır. Önerilen hafıza mekânı, sadece geçmiş olayların hatırlatıcısı olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal büyüme ve öğrenme için katalizör görevi görerek, gelecekteki depremlere karşı dirençli bir toplumun gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Bu çalışma kapsamında Antakya'da gerçekleştirilen saha çalışmaları, bölgedeki toplumsal hafıza ve hafıza mekânlarının nasıl şekillendiğinin anlaşılmasına yardımcı olmuştur. Özellikle, yerel halkın deprem sonrası yeniden inşa sürecine nasıl katıldığı ve toplumsal dayanışmanın bu süreçte nasıl rol oynadığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmalardan elde edilen bulgular, hafıza mekânlarının, bireylerin travmatik olaylarla başa çıkma süreçlerindeki önemini gösterdi. Türkiye ve yurtdışındaki farklı hafıza mekânlarına yapılan geziler, bu mekânların tasarımının, işlevinin ve toplumsal hafıza üzerindeki etkilerinin karşılaştırmalı olarak incelenmesini sağladı. Bu incelemeler, hafıza mekânları arasındaki farkları ve benzerlikleri ortaya koymanın yanı sıra, hafıza mekânlarının evrensel ve yerel bağlamlardaki rollerinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı oldu. Ayrıca, bu incelemeler, hafıza mekânlarının tasarımında dikkate alınması gereken kültürel ve tarihsel faktörleri vurgulamıştır. Bu veriler, yurt dışındaki örneklerle karşılaştırıldığında, Türkiye'de hafıza mekânı olarak tanımlanabilecek yalnızca tek bir örneğin bulunduğunu ve bu alandaki çalışmaların geliştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Hafıza mekânlarının

sayısının artırılması ve mevcut mekânların işlevselliğinin iyileştirilmesi, toplumsal hafızanın korunması ve travmatik olaylarla başa çıkma süreçlerinin desteklenmesi açısından büyük önem taşımaktadır.

23.5 Hafıza Mekânında gerçekleştirilen Hafıza Mekânları Atölye Eğitim programları ve Arkhe Şirince’de düzenlenen Toplumsal Hafıza Kampı eğitimlerine katılım, kolektif hafıza ve hafıza mekânları konusundaki teorik bilgi birikiminin artırılmasına katkıda bulundu. Bu eğitimler aracılığıyla, hafıza mekânlarının toplumsal travmaların iyileştirilmesinde oynadığı rol ayrıntılı bir şekilde anlaşılabilir ve kanıtlanmıştır. Eğitimlerde sunulan çalışmalar ve uygulamalı atölyeler, teorik bilgilerin pratikte nasıl uygulanabileceğini gösterdi. Eğitimlerden elde edilen bilgiler, saha çalışmalarını ve gezilerdeki gözlemleri destekledi ve bu bilgilerin sentezinin yapılmasını sağladı. Antakya saha çalışmaları, yurtiçi ve yurtdışı hafıza mekânları inceleme gezileri ve toplumsal hafıza eğitimleri sonucunda elde edilen bulgular, hafıza mekânlarının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Eğitimler sayesinde elde edilen teorik bilgiler, saha çalışmaları ve gezilerden elde edilen verilerle birleşerek, hafıza mekânlarının tasarımı ve işlevi konusunda kapsamlı bir değerlendirme yapılmasına olanak tanımıştır.

Hafıza mekânlarının tasarımında, yerel kültürel ve tarihsel bağlamlar dikkate alınmıştır. Her toplumun kendine özgü travmatik deneyimleri ve bu deneyimlerle başa çıkma yöntemleri vardır. Bu nedenle, hafıza mekânlarının tasarımında evrensel ilkeler kadar yerel dinamikler de göz önünde bulundurulmalıdır. Hafıza mekânlarının oluşturulmasında, yerel halkın katılımı teşvik edilmelidir. Halkın sürece dahil edilmesi, mekânların sahiplenilmesini ve bu mekânların toplumsal dayanışmayı güçlendirmesini sağlayacaktır. Toplumsal katılım, hafıza mekânlarının etkisini artıracak ve mekânların amacına uygun bir şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Bu süreçte toplumsal hafıza ve hafıza mekânları konusunda eğitim programlarının yaygınlaştırılmasının önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu tür eğitimlerin, toplumun hafıza mekânlarının önemini anlamasına ve bu mekânların etkin bir şekilde kullanılmasına katkıda bulunduğu gözlemlenmiştir. Eğitim programları, akademik kurumlar, sivil

toplum kuruluşları ve yerel yönetimler tarafından desteklenmelidir. Toplumsal hafıza ve hafıza mekânları konusunda yapılacak araştırma ve geliştirme çalışmalarının desteklenmesi gerekmektedir. Araştırma projeleri, ulusal ve uluslararası fonlar tarafından desteklenmeli ve teşvik edilmelidir.

Bu tez çalışması, Antakya Deprem Hafıza Mekânı kurma önerisi ile bireysel ve kolektif hafızanın birleştiği, geçmişi anlamlandıran ve geleceği şekillendiren bir kaynak olarak sunulmaktadır. Önerilen hafıza mekânı, sadece geçmiş olayların hatırlatıcısı olmakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal büyüme ve öğrenme için katalizör görevi görerek, gelecekteki afetlere karşı dirençli bir toplumun gelişimine katkıda bulunmayı hedeflemektedir.

Önerilen deprem hafıza mekânının hayata geçirilmesi, Antakya ve çevresindeki kültürel hafızayı korumaya katkıda bulunacaktır. Böyle bir mekânın, deprem sonrası toplumun sosyal yapısının güçlenmesine yardımcı olmasının yanı sıra, mimarlık, psikoloji ve sosyoloji gibi farklı alanlarda yapılacak araştırma projelerine olanak sağlayabileceği öngörülmektedir. Hafıza mekânları, toplumun geçmişi hatırlamasına ve gelecekte benzer olayların etkilerini azaltacak stratejiler geliştirmesine imkân sunan önemli araçlar olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, böyle bir mekânın kurulması hem kültürel hem de akademik açıdan önemli kazanımlar sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekanı. (n.d.). *23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı—Hrant Dink Vakfı*. Retrieved August 14, 2024, from <https://hrantdink.org/tr/hafiza-mekani>
- Acar, A., & Düzakın, S. C. (2020). *Sanatla terapi ve yaratıcılık: Bir eğitim modeli olabilir mi?* (3. baskı). Nobel.
- Acun, C. (2021). Hafıza Mekânlarında sanatın bir iletişim ve öğrenme biçimi olarak kullanılması. *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, 7, Article 7. <https://doi.org/10.16878/gsuilet.942919>
- Ahbap Derneği. (n.d.). *Ahbap Platformu Resmi Sitesi*. Ahbap Platformu Resmi Sitesi. Retrieved July 13, 2024, from <https://www.ahbap.org>
- Akdere, M. (2017). *Bizans Devleti'nin Anadolu'da izlediği nüfus politikaları (VII.-X. yüzyıllar)*. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, U., & Arslan, G. (2014). İdeoloji ve eğitim: Devlet-eğitim ilişkisine farklı bir bakış. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4(1), 81–90.
- Akut. (n.d.). *AKUT Arama Kurtarma Derneği*. AKUT - Arama Kurtarma Derneği. Retrieved July 13, 2024, from <https://www.akut.org.tr>
- Amanoel, I. (2016, July 19). *Tuna'nın böldüğü Budapeşte'nin Yahudi yaşamına yolculuk*. Şalom Gazetesi. <https://www.salom.com.tr/arsiv/haber/99881/tunanin-boldugu-budapestenin-yahudi-yasamina-yolculuk>
- Arık, F. Ş. (1992). Selçuklular zamanında Anadolu'da meydana gelen depremler. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 16(27), 13–32.

- Atabey, F. (2015). Hatay'ın Anavatana Katılma Süreci. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 3(7), 193–209. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.509271>
- Auge, M. (2019). *Unutma Biçimleri* (M. Sert, Trans.). Yapı Kredi Yayınları.
- Aydın, A. N. (2023). Sichuan Ulusal Deprem Anıtı ve Müzesi. *Arkitekt*. <https://www.gzt.com/arkitekt/sichuan-ulusal-deprem-aniti-ve-muzesi-3745428>
- Balyan, V. (2018, May 28). Çocukların dilinden Saraybosna'nın zor geçmişi. *Agos*. <https://www.agos.com.tr/tr/yazi/20705/cocuklarin-dilinden-saraybosnanin-zor-gecmisi>
- Bedir, A., & Tabakoğlu, A. (2021). Hatırlama ve kolektif hafıza. *Kadim Akademi SBD*, 5(2), Article 2.
- Beledna. (n.d.). *Beledna—Hafıza Haritası*. Retrieved May 4, 2024, from <https://hafizaharitasi.com/map>
- Bergson, H. (1997). *Şuurun doğrudan doğruya verileri* (M. Ş. Tunç, Trans.). Meb Yayınları.
- Bergson, H., Paul, N. M., & Palmer, W. S. (2005). *Matter and memory*.
- Bianet Magazin. (2024, April 20). *Alternatif bir gelecek için 23,5 Hafıza Mekânı'nda anma*. <https://bianet.org/haber/alternatif-bir-gelecek-icin-23-5-hafiza-mekaninda-anma-294466>
- Biletska, Y., Şahin, C., & Şükür, İ. (2014). Kolektif Hafıza ve Milli Kimlik bağlamında Türkiye'de Resmi Tarih yazıcılığı. *İnsan Ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 94–116.
- Bilgiç, B. (2016, August 17). *Deprem Müzeleri*. <https://www.arkitera.com/haber/deprem-muzeleri/>

- Birinci, F. (2013). *Türkiye 'nin depremselliği ve yapı stoğu yönünden mevzuat ve mali politikaların kentsel dönüşümü zorlaştıran unsurları*. 1–14.
- Bounia, A., & Hendrick, C. (2020). *Studying Museums in Qatar and Beyond*. UCL Qatar.
- Bozkurt, S. G. (2023). Kahramanmaraş Depremi Sonrasında Hatay'da Kaybolan Kültürel Peyzaj Değerlerinin Analizi. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), Article Special Issue. <https://doi.org/10.30785/mbud.1331367>
- Bozkurt, V. (2023). Depremin Toplumsal Boyutu. *Avrasya Dosyası*, 14(1), Article 1.
- Bozoğlu, B. (2024, January 12). Hatay'da Bulunan Psykheler Kayığı Mozaığı. *Arkeofili*. <https://arkeofili.com/hatayda-bulunan-psykheler-kayigi-mozaigi/>
- Capar, A. (2017). *A Portrayal of an Ottoman City and Its Inhabitants: Administration, Society, and Economy in Ottoman Antakya (Antioch), 1750-1840*.
- Champion, E., Lee, C., Stadler, J., & Peaslee, R. M. (2022). *Screen Tourism and Affective Landscapes: The Real, the Virtual, and the Cinematic*. Taylor & Francis.
- Çiftçi, S. (2022, Kasım-Aralık). Cankulağı ile dinlemek. *Artunlimited*, 66, 42–44.
- Claus, P. (2024, April 12). The Glorious History of the Ancient Greek City of Antioch. *GreekReporter.Com*. <https://greekreporter.com/2024/04/12/history-hellenistic-city-antioch/>
- deBotton, A. (2002). *Seyahat Sanatı* (A. S. Bayer, Trans.). Sel Yayıncılık.

- Demir, A. (1996). *Çağlar içinde Antakya*. Akbank Yayınları.
- Dölek, İ. (2022). Hatay (Arap) Alevilerinde Kutsal bir zaman olarak Gadir-i Hum Bayramı ve kutlama gelenekleri. *ANTAKIYAT/Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(2), 186–208.
- Earthquake Memorial in Sichuan—Earthquake Memorial in Sichuan*. (n.d.). World-Architects. Retrieved March 10, 2024, from <https://www.world-architects.com/en/architecture-news/reviews/earthquake-memorial-in-sichuan-1>
- Edumag. (n.d.). *Amerika’da büyüleneceğiniz bir eğlence parkı: Universal Studios Hollywood*. <https://edumag.net/amerikada-buyuleneceginiz-bir-e-glence-parki-universal-studios-hollywood/>
- Erel, T. L., & Adatepe, F. (2007). *Traces of Historical earthquakes in the ancient city life at the Mediterranean region*. 13, 241–252.
- Eroğlu, A. (2012). Henri Bergson’da bilinç-sezgi ilişkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2012(27), 81–102.
- Evans, J. (2013, September 20). *Remembering the 921 earthquake—Taipei Times*. <https://www.taipeitimes.com/News/feat/archives/2013/09/20/2003572558>
- Evciman, S. (2022). Hafıza mekânlarının ve “hafıza-bireylerin” “bir aradalığı” ve hafıza-kimliğin sürekliliği: Türkiye Caferileri örneği. *Ege Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 1–33.
- Faravahar: İran’ın eski Zerdüşt sembolü Sueneé Evren. (2021, May 22). *Sueneé Universe*. <https://tr.suenee.cz/faravahar-staroveky-zoroastriansky-symbol-iranu/>

- Fidan, S. G., & Ünal, Z. G. (2016). *Güvenlik Sorunlarına Bağlı Gelişen Zorunlu Toplu Göçlerin Tarihi Çevre Üzerindeki Etkisi*. 476–486.
- Geçen, F. (2019). Hatay’da (Antakya) bulunan Yer Karolarının analizi ve Antakya Kültüründeki yeri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(44), 45–47.
- Gedi, N., & Elam, Y. (1996). Collective Memory-What is it? *Indiana University Press*, 8 (1), 30–50.
- Generous Listening and Dialogue Center (GLADC) | Jonathan M. Tisch College of Civic Life*. (n.d.). Retrieved July 14, 2024, from <https://tischcollege.tufts.edu/generous-listening-and-dialogue-center-gladc>
- Generous Listening Emotional Support Groups: Empowering Connections, Changing Lives | Generous Listening*. (n.d.). Retrieved July 14, 2024, from <https://generouslistening.org/project/generous-listening-emotional-support-groups-empowering-connections-changing-lives/>
- Generous Listening Workshop at Tufts University | Generous Listening*. (n.d.). Retrieved July 14, 2024, from <https://generouslistening.org/project/generous-listening-workshop-at-tufts-university/>
- Güler, G. (2023, March). *Depremle yüzleşmek: Deprem yarattığı yıkımla birlikte kültürel mirası düşünmek*. Mimarlık Dergisi. <http://www.mimarlikdergisi.com>
- Gümüş, F. (2021). *Pers İmparatorluğu döneminde İran’da dinsel inançlar* [Master Thesis, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Halbwachs, M. (2018). *Kolektif hafıza* (B. Barış, Trans.). Heretik.

- Halbwachs, M. (2019). *Hafızanın toplumsal çerçeveleri*. (B.Uçar,Çev). Heretik.
- Hasanov, B. (2016). İbn Haldun’da Asabiyet Kavramı – Maurice Halbwachs’ın “Kolektif Hafıza” Kavramı ile bir Karşılaştırma. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(59). <https://doi.org/10.17755/esosder.263245>
- Heidegger, M. (1993). *Basic Writings* (D. F. Krell, Ed.).
- Hoheisel, H. (2012). *Aschrottbrunnen* (3000th ed.). grafische werkstatt von 1980 GmbH.
- Hrant Dink Vakfı. (n.d.). *23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı—Sanal Tur*. Retrieved July 19, 2024, from <https://my.treedis.com/tour/23-5-hrant-dink-hafiza-mekani>
- Huyssen, A. (2003). *Present Pasts: Urban Palimpsests and the Politics of Memory*. Stanford University Press.
- İlk Yardım*. (n.d.). Retrieved July 12, 2024, from <https://www.afad.gov.tr/afadem/ilk-yardim>
- İpek, A. N. (2018). Sanat eserine dönüşen hafıza. *Tykhé Sanat ve Tasarım Dergisi*, 3(4), 243-257.
- Kaniskan, E. (2018). Kintsugi: The beauty of wound scars. *Ulakbilge Dergisi*, 6(21), 161–178. <https://doi.org/10.7816/ulakbilge-06-21-03>
- Karaköse, N. (2019, Kasım). *Hafıza Mekanları Atölyesi*. Hrant Dink Vakfı.
- Kaypak, B., & Uyar Aldaş, G. (2012). *Mikrosismik izleme yöntemleri*. 1. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/366565>
- Kaypak, Ş., & Uçar, A. (n.d.). Antakya Kenti’nin Yemek kültürüne bakışı. *International Journal of Academic Value Studies*, 4(18), 190–202.

- Kentel, F. (2024). Deprem sonrası şehirleri yeniden kurmak: Hatay şehrinin yeniden inşasında vatandaşların beklentileri ve katılımı. *BAYETAV Yayınları*. <https://tr.boell.org/sites/default/files/2024-02/hatayi-kurmak-deprem-bayetav-raporu-final.pdf>
- Kesennuma City Memorial Museum*. (n.d.). Retrieved July 19, 2024, from https://www.japan-guide.com/e/e5036_school.html
- Kesintisiz ve güvenli haberleşme sistemi, KGHS*. (n.d.). AFAD. <https://www.afad.gov.tr/kesintisiz-ve-guvenli-haberlesme-sistemi>
- Keskin, N. (2014). Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri. *CIU Cyprus International University*, 20(79), 25–39.
- Ketenci, T., & Topuz, M. (2013). Aristoteles ve Augustinus' un insan anlayışları üzerine. *Kaygı. Bursa Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*, 20, 1–18.
- Kişmir, G. (2019). Almanya'da II. Dünya Savaşı Sonrası Yaşanan Bellek Patlamasına Tarihi Bakış. *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 41, 49–62. <https://doi.org/10.21497/sefad.586564>
- Kılıç, N., & Şimşek, N. (2017). Psychological first aid and nursing. *Journal of Psychiatric Nursing*. <https://doi.org/10.14744/phd.2017.76376>
- Kızılay, T. (n.d.). *Afet Yönetimi*. Türk Kızılay Kurumsal Sitesi. Retrieved July 13, 2024, from <https://www.kizilay.org.tr/neler-yapiyoruz/afet-yonetimi>
- Klein, S. B. (2015). Klein, S. B. (2015). What memory is. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 6(1), 1-38. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Cognitive Science*, 6(1), 1–38.
- Kocaoğlu, M. (1995). Kavalalı Mehmet Ali Paşa İsyanı (1831-1841). *OTAM(Ankara)*, 195–210. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000243

- Koçyiğit, O. (2018). Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi Bizans Dönemi Maden Haçları. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 35(2), Article 2. <https://doi.org/10.32600/huefd.430267>
- Konishi, A. (2012). 2. Structural Design of Tokyo Skytree. *The Journal of The Institute of Image Information and Television Engineers*, 66(7), 534–537. <https://doi.org/10.3169/itej.66.534>
- Korkmaz, H. (2006). ANTAKYA'DA ZEMİN ÖZELLİKLERİ VE DEPREM ETKİSİ ARASINDAKİ İLİŞKİ. *Coğrafi Bilimler Dergisi*, 4(2), Article 2. https://doi.org/10.1501/Cogbil_00000000066
- Korunur, H. (2022). *Antakya (Hatay) Trahiinden Kesitler*. Hiper Yayın.
- Kurt, A. (n.d.). *Utançlık Abidesi: Tuna Nehri Kıyısındaki Demir Ayakkabılar*. Wannart. Retrieved April 2, 2024, from <https://wannart.com/icerik/37076-utanclik-abidesi-tuna-nehri-kiyisindaki-demir-ayakkabilar>
- Kusumasari, B., Alam, Q., & Siddiqui, K. (2010). Resource capability for local government in managing disaster. *Disaster Prevention and Management: An International Journal*, 19(4), 438–451. <https://doi.org/10.1108/09653561011070367>
- Marangoz, M., & İzci, Ç. (2023). Doğal afetlerin ekonomik, sosyal ve çevresel etkilerinin 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler bağlamında girişimciler açısından değerlendirilmesi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 24(52), 1–30.
- Memorialize Turkey, H. (2019). *23,5 Hrant Dink Hafıza Mekanı Memorialize Turkey*. <https://memorializeturkey.com/tr/memorial/235-hrant-dink-hafiza-mekani>

- Mirgün, C. (Director). (2024). *Şunu Bana Bir Anlat Vuslat Sabancı* |@Mirgun-Cabas [Video recording].
<https://www.youtube.com/watch?v=yIZUuqZ99Ww>
- MTA Genel Müdürlüğü. (n.d.). *Depremi Türkiye'nin Deprem Potansiyeli*. Retrieved April 10, 2024, from https://www.mta.gov.tr/v3.0/bilgi-merkezi/deprem_potansiyeli
- Muzej ratnog djetinjstva u Sarajevu*. (2024, March 20).
<https://www.oslobodjenje.ba/vijesti/bih/prva-zvanicna-posjeta-jedne-skole-iz-srbije-osnovci-iz-kragujevca-u-muzeju-ratnog-djetinjstva-939891>
- National Museum of Natural Science. (2008, September 3). *921 Earthquake Museum of Taiwan* (2008-09-03) [教育]. National Museum of Natural Science; 國立自然科學博物館.
<https://www.nmns.edu.tw/en/index.html>
- Neyzi, L. (2011). *Kültür Tarihi ve Bellek Çalışmaları, Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye'de Bellek Çalışmaları* (I). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Nora, P. (2022). *Hafıza Mekanları* (M. E. Özcan, Trans.; 2.baskı). Doğu Batı.
- Ögel, S. (1962). Selçuk San'atında Çift Gövdeli Aslan Figürü. *Belleten*, 26(103), Article 103.
- Öktem, A. (2018). *Hatırlamak İyileştirir: Hafıza Mekanlarından Gözlem ve Deneyimler*. Pencere Yayınları.
- Oral, D. (2019). Sanat yapıtında biçim, yazı ve içerik ilişkisi. *Sanat Yazıları*, 40, 1-365.

- Özdemir, B. (2019). *Hatırlama ve umutma kültürü: Geçmişle yüzleşme bağlamında Türkiye örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Polat, M. (2018). Evaluation Upon The Transformation of Monuments and Memorials. *MEGARON / Yıldız Technical University, Faculty of Architecture E-Journal*, 51–62. <https://doi.org/10.5505/megaron.2018.69077>
- Redaktion, V. (2017, November 8). Zentralrat der Juden für Schülerpflichtbesuche in KZ-Gedenkstätten. *Report-K*. <http://archivneu.report-k.de/zentralrat-der-juden-fuer-schueler-pflichtbesuche-in-kz-gedenkstaetten-87042/>
- Redford, S. (2014). *Antioch on the Orontes: Early Explorations in the City of Mosaics= Asi'deki Antakya, Mozaikler Şehrinde İlk Araştırmalar*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Renan Koen, Hatay için yepyeni projelere imza atıyor*. (2024, May 8). Şalom Gazetesi. <https://www.salom.com.tr/https://www.salom.com.tr/haber/133553/renan-koen-hatay-icin-yepyeni-projelere-imza-atiyor>
- Renan Koen, pianist, composer, soprano, music therapist*. (n.d.). Retrieved May 24, 2024, from <https://renankoen.com/tr/hakkinda/videos.html>
- Ricoeur, P. (2017). *Hafıza, tarih, umutuluş* (M. E. Özcan, Trans.; 2. baskı). Metis Yayıncılık.
- Samuels, M., & Lane, M. R. (2013). *Healing with the Arts: A 12-Week Program to Heal Yourself and Your Community* (1st edition). Atria Books/Beyond Words.

- Saruhan, G. E. (2012). *Kentsel markalaşma sürecine kültür turizminin etkisi: Antakya (Hatay) örneği = Impact of culture tourism on city branding: Case of Antakya (Hatay) city*.Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Sevinç, M. (2019). Günümüzde Zayıf Bir Hakikatin Mekânı Olarak Sanat Eseri: TUNA KİYISINDAKİ AYAKKABILAR ÖRNEĞİ. *Akademik Sanat*, 4(7), Article 7.
- Start*. (2021, September 3). <https://www.7000eichen.de/index.php?id=2>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (2023). *Türkiye earthquakes recovery and reconstruction assesment. Türkiye Cumhuriyeti (TC)*. <https://www.sbb.gov.tr/wpcontent/uploads/2023/03/Turkiye-Recovery-and-Reconstruction-Assessment.pdf>
- TekeoğluTümbek, A. N. (2009). *Medeniyetlerin Buluştuğu Kent Antakya*. Dumat Ofset.
- Tezer, S. T. (2019). *Yerleşme Tarihi Çalışmaları İçin Bir Çerçeve: Antakya örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Tezer, T. (2023). Deprem'in 7. Ayında Antakya: Umudu Doğurmak. *Tükenmez KalemDergisi*. https://www.academia.edu/108267443/Deprem_in_7_Ayında_Antakya_Umudu_Dog_urmak
- Tezer, T. (2024). Antakya'da Deprem: Önce, Bugün, Sonra (III. Bölüm). *Nehna*. <https://www.nehna.org/post/antakya-da-deprem-once-bugun-sonra-iii-bolum>

- Tokat, L. (2014). Sanat Kutsalın İfşâsı mıdır? *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 29, 137-163. <https://doi.org/10.15370/muifd.48209>
- Türkiye nüfusu deprem kuşağında yaşıyor AHDER*. (2013). <https://www.ahder.org/turkiye-nufusu-deprem-kusaginda-yasiyor>
- Uçar, M. (2023). Modernden Postmoderne sanatta estetik deneyimin dönüşümü. *Akademik Sanat*, 20, 141–153.
- Ugan, U. (2023, August 15). *Cesarete yeniden davet: Dördüncü yılında 23,5 Hrant Dink Hafıza Mekânı*. Argonotlar. <https://argonotlar.com/cesarete-yeniden-davet-dorduncu-yilinda-235-hrant-dink-hafiza-mekani/>
- Uslu, A. (2016). Hafıza ve Geçmişin Talebi Olarak Tarih Arasındaki Ayrım. *ViraVerita E-Dergi*, 3, 42–64.
- Vural, S. (2023, October 19). Kentsel dönüşümde sosyal uyum ve toplumsal katılım. *argeniva | yapı*. <https://www.argeniva.com.tr/kentsel-donusumde-sosyal-uyum-ve-toplumsal-katilim/>
- Wang, J.-F., & Lin, C.-C. (2014). A Structural Health Monitoring System For A Damaged Classroom Building Displayed In The 921 Earthquake Museum Of Taiwan. In *NCEE 2014—10th U.S. National Conference on Earthquake Engineering: Frontiers of Earthquake Engineering*. <https://doi.org/10.4231/D3T727G8S>
- WCEE2024—18th World Conference on Earthquake Engineering*. (n.d.). Retrieved June 25, 2024, from <https://www.wcee2024.it/>
- Wenchuan Deprem Anıt Müzesi | DKM İnşaat*. (2023, May 4). <https://www.dkminsaat.com/blog-detay/wenchuan-deprem-anit-muzesi>
- Yates, F. A. (2020). *Hafıza Sanatı* (A. D. Temiz, Trans.). Metis.

- Yeşildal, A. (2020a). Doğal afetlerle mücadelede yerel yönetimlerin rolü ve kapasite sorunları: Esnek şehir uygulaması. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 87–116.
- Yeşildal, A. (2020b). Doğal Afetlerle Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü ve kapasite sorunları: Esnek Şehir Uygulaması. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(1), 87–116.
- Yıldız, A. (2019). Toplumsal bellekten bireysel belleğe: İki örnek olay bağlamında Altan Öğmen'in anılarında, Öfkeli Yıllar. *Nişantaşı Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 89–109.
- Yılmaz, A. (2017). *Yirmiüç Buçuk Hrant Dink Hafıza Mekânı: Hazırlık Süreci Raporu*. HDV Yayınları.
- Yılmaz, D. G. (2019). Guangming Köyü ve diğer örnekler: Afet sonrası Çin kırsalında yapılaşma. *Bursa Teknik Üniversitesi*, 12(2), 241–256. <https://doi.org/10.35674/kent.534043>
- Yücel, G. (2022). *Afetten Etkilenen Yapıların Müze Olarak Kullanımı*. 5(2), 27–36. <https://doi.org/10.33793/acperpro.05.02.961>
- Yüzer, M. E. (2021). *Antakya Kent Dokusu ve Mimari Özellikleri Üzerine Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- Zabunyan, S. (2020, April 2). *Sarkis ile Çocuklar ve Çocukluk Üzerine* : 23,5 Hrant Dink Vakfı. <https://hrantdink.org/tr/hafiza-mekani/ziyaretci-programlari/23-5-diger-etkinlikler/2378-23-5-konusma-sarkis-cocuklar>
- Ziylan, Y. Z. (2001). Kontrol sistemleri sindirim ve boşaltım fiziyojisi. *İÜ İstanbul Tıp Fakültesi Temel ve Klinik Bilimler Ders Kitapları*, Nobel Tıp Kitapevleri.

ÖZGEÇMİŞ